

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV EUDOVÍTA ŠTÚRA

SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

2

ROČNÍK 73, 2022

 sciendo

SLOVAK ACADEMIC PRESS

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS
VEDECKÝ ČASOPIS PRE OTÁZKY TEÓRIE JAZYKA

JOURNAL OF LINGUISTICS
SCIENTIFIC JOURNAL FOR THE THEORY OF LANGUAGE

Hlavná redaktorka/Editor-in-Chief: doc. Mgr. Gabriela Múcsková, PhD.

Výkonné redaktori/Managing Editors: PhDr. Ingrid Hrubančová, PhD., Mgr. Miroslav Zumrik, PhD.

Redakčná rada/Editorial Board: PhDr. Klára Buzássyová, CSc. (Bratislava), prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc. (Bratislava), PhDr. Ingrid Hrubančová, PhD. (Bratislava), doc. Mgr. Martina Ivanová, PhD. (Prešov), Mgr. Nicol Janočková, PhD. (Bratislava), Mgr. Alexandra Jarošová, CSc. (Bratislava), prof. PaedDr. Jana Kesselová, CSc. (Prešov), PhDr. Ľubor Králik, CSc. (Bratislava), doc. Mgr. Gabriela Múcsková, PhD. (Bratislava), Univ. Prof. Mag. Dr. Stefan Michael Newerkla (Viedeň – Rakúsko), Prof. Mark Richard Lauerdorf, Ph.D. (Kentucky – USA), prof. Mgr. Martin Ološtiak, PhD. (Prešov), prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. (Bratislava), prof. PaedDr. Vladimír Patrás, CSc. (Banská Bystrica), prof. PhDr. Ján Sabol, DrSc. (Košice), prof. PhDr. Juraj Vaňko, CSc. (Nitra), Mgr. Miroslav Zumrik, PhD. (Bratislava), prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc. (Bratislava).

Technický redaktor/Technical editor: Mgr. Vladimír Radik

Vydáva/Published by: Jazykovedný ústav Eudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

- v tlačenej podobe vo vydavateľstve SAP – Slovak Academic Press, s. r. o.

- elektronicky vo vydavateľstve Sciendo – De Gruyter

<https://content.sciendo.com/view/journals/jazcas/jazcas-overview.xml>

Adresa redakcie/Editorial address: Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava

Kontakt: gabriela.mucsikova@juls.savba.sk

Elektronická verzia časopisu je dostupná na internetovej adrese/The electronic version of the journal is available at: <http://www.juls.savba.sk/ediela/jc/>

Vychádza trikrát ročne/Published triannually

Dátum vydania aktuálneho čísla (2022/73/2) – január 2023

CiteScore 2021: 0,3

SCImago Journal Rank (SJR) 2021: 0,191

Source Normalized Impact per Paper (SNIP) 2021: 0,923

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS je evidovaný v databázach/JOURNAL OF LINGUISTICS is covered by the following services: Baidu Scholar; Cabell's Directory; CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities); CEEOL (Central and Eastern European Online Library); CNKI Scholar (China National Knowledge Infrastructure); CNPIEC – cnpLINKer; Dimensions; DOAJ (Directory of Open Access Journals); EBSCO (relevant databases); EBSCO Discovery Service; ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences); Genamics JournalSeek; Google Scholar; IBR (International Bibliography of Reviews of Scholarly Literature in the Humanities and Social Sciences); IBZ (International Bibliography of Periodical Literature in the Humanities and Social Sciences); International Medieval Bibliography; J-Gate; JournalGuide; JournalTOCs; KESLI-NDSL (Korean National Discovery for Science Leaders); Linguistic Bibliography; Linguistics Abstracts Online; Microsoft Academic; MLA International Bibliography; MyScienceWork; Naver Academic; Naviga (Softweco); Primo Central (ExLibris); ProQuest (relevant databases); Publons; QOAM (Quality Open Access Market); ReadCube; SCImago (SJR); SCOPUS; Semantic Scholar; Sherpa/RoMEO; Summon (ProQuest); TDNet; Ulrich's Periodicals Directory/ulrichsweb; WanFang Data; WorldCat (OCLC).

ISSN 0021-5597 (tlačená verzia/print)

ISSN 1338-4287 (verzia online)

MIČ 49263

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV ĽUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

2

ROČNÍK 73, 2022

 sciendo

SLOVAK ACADEMIC PRESS

OBSAH CONTENT

Štúdie Studies

- 117 **Tatiana SZCZYGŁOWSKA: In-text variation in the use of lexical bundles in a corpus of research articles in public health**

Tatiana SZCZYGŁOWSKA: Vnútrotextová variantnosť používania frekventovaných slovných reťazcov v korpuse vedeckých príspevkov z oblasti verejného zdravia

- 141 **Michaela ČAKÁNYOVÁ: The default case in Czech**
Michaela ČAKÁNYOVÁ: Defaultný pád v češtine

- 161 **Sylwia SOJDA: The intensifying function of reduplication in contemporary Polish and Slovak**
Sylwia SOJDA: Intenzifikačná funkcia reduplikácie v súčasnej poľštine a slovenčine

- 175 **Radovan GARABÍK: Corpus of Slovak legislative documents**
Radovan GARABÍK: Korpus slovenských právnych predpisov

- 191 **SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie: Metaphor and metonymy in public “linguistic” discussions: The case of female surnames in contemporary Czech**
SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie: Metafora a metonymia vo verejných „lingvistických“ diskusiách: Prípad ženských priezvisiek v súčasnej češtine

- 213 **István CSERNICSKÓ – Csilla FEDINEC: Jazyky na papierových platidlách mnohonárodných štátov na príklade Česko-Slovenska a Sovietskeho zväzu**
István CSERNICSKÓ – Csilla FEDINEC: Languages on banknotes of multinational states on the example of Czechoslovakia and the Soviet Union

- 233 **Patrícia MOLNÁROVÁ: Štruktúrno-pragmatické posuny vo vývine novinových titulkov v socialistickom a demokratickom období**
Patrícia MOLNÁROVÁ: Structural and pragmatic shifts in the development of newspaper headlines in the socialist and democratic period

Rozhlády Horizons

- 253 **Jaromír KADLEC: Jazyková situace a postavení katalánštiny v Severním Katalánsku**
Jaromír KADLEC: Language situation and position of Catalan in Northern Catalonia

Kronika Chronicle

- 269 **Na vlnách času a hľadania... (k okrúhlemu jubileu Alexandry Jarošovej) (Bronislava CHOCHOLOVÁ – Nicol JANOČKOVÁ)**

IN-TEXT VARIATION IN THE USE OF LEXICAL BUNDLES IN A CORPUS OF RESEARCH ARTICLES IN PUBLIC HEALTH

TATIANA SZCZYGŁOWSKA

Institute of Neophilology, University of Bielsko-Biala, Poland

SZCZYGŁOWSKA, Tatiana: In-text variation in the use of lexical bundles in a corpus of research articles in public health. *Jazykovedný časopis* (Journal of Linguistics), 2022, Vol. 73, No. 2, pp. 117–140.

Abstract: This article seeks to contribute to the body of research on the formulaicity of academic written English by adopting a text-internal perspective on the use of lexical bundles across four main rhetorical sections (i.e. Introduction, Method, Results, Discussion) of research articles in public health. The corpus linguistic approach was adopted to explore a section-coded corpus of 200 research papers published in high impact journals with the aim of identifying salient shared and section-specific 4-word bundles, calculating their respective frequencies as well as classifying them structurally and functionally. The results show that the Method is the most formulaic section, containing the greatest number of bundles, including those most frequent and section-specific ones. The sections also differ in the extent to which they exploit the distinct structural and functional categories of shared bundles to fulfill their individual communicative needs.

Key words: academic English, research article, lexical bundles, shared bundles, section-specific bundles

1. INTRODUCTION

Recurrent word combinations that serve specific discourse functions and are familiar to proficient language users constitute manifestations of what is commonly known as “formulaic language” (Wray 2002). The linguistic units that compose it are fixed in form, express a single meaning and behave like single-unit lexical items since they are “prefabricated: that is, stored and retrieved whole from memory at the time of use” (Wray 2002, p. 9). They also help “to shape text meanings”, contributing to its naturalness of expression and identifying its register affiliation (Hyland 2008, p. 5). Yet, although such sequences come in many forms (e.g. idioms, proverbs, collocations) and make up around one-half of discourse production (Erman and Warren 2000), they seem to have no single unanimous definition, which is reflected in the plethora of labels attached to them in the literature. Alison Wray (2002, p. 9) listed over fifty such terms, from among which she chose “formulaic sequences” as the umbrella name, though the list is by no means comprehensive, especially that the advancement of corpus linguistics methodology has coined new labels such as “n-grams” (Cheng et al.

2009), “clusters” (Scott 2012) or “lexical bundles” (Biber et al. 1999). In the present study, the focus is on the latter term denoting sequences of three or more words that are frequently repeated in natural discourse and thus constitute basic lexical building blocks of a register or genre (Biber et al. 1999, p. 989–991).

In recent years, lexical bundles (LBs) have become a focal topic in the linguistic analysis of academic discourse, where their fluent use is believed to reflect competent participation in academic community. This belief has not changed much even after Simpson-Vlach and Ellis’s (2010, p. 493) observation that many LBs are semantically and structurally incomplete and thus their lists seem “neither terribly functional nor pedagogically compelling”. LBs in academic settings have been studied across genres (e.g. Shirazizadeh – Amirfazlian 2021), disciplines (e.g. Durrant 2017) as well as the writers’ levels of expertise (e.g. Cortes 2004), first languages (e.g. Lu and Deng 2019), status of (non-)nativeness (e.g. Ädel – Erman 2012), target language proficiency (e.g. Chen 2019) and the English varieties they use (e.g. Liu 2012). Less prolific is research into variation in academic phraseology across the research article sections, particularly in disciplines that are less popular than biology (Cardinali 2015) or linguistics (Shahriari 2017).

The rhetorical structure of what John Swales (2001, p. 50) defines as the “master academic narrative of the last fifty years” has accumulated a body of findings on both the conventional IMRD format of the genre (Swales 1990) and its linguistic exponents (e.g. Kanoksilapatham 2005). One of the important findings is that the distinct sections of empirical research articles are organized in terms of several rhetorical moves and steps realizing particular communicative intentions. Consequently, each section fulfils its own discourse functions, playing its individual role in accomplishing the overall communicative goal of the text. Essentially, the main aim of the Introduction is “to contextualize a research study being presented in the relevant literature, claim its novelty, and present main features of the study” (Kanoksilapatham 2005, p. 274). The Method section presents the research material and provides background information about the study methods, procedures and tools. The Results section is aimed at reporting and commenting on the findings, often with the help of tables and figures. The Discussion section, as Dean R. Hess (2004, pp. 1239–1240) explains, summarizes and interprets the main results, explains their significance and implications, relates them to the findings of previous studies, acknowledges limitations of the study and makes suggestions for further research.

The sections accomplish their discourse aims through various linguistic resources, some of which are section-specific while other ones are more universal. Looking for a connection between those resources and the rhetorical organization of research articles, Swales (1981) compiled a list of words, expressions, and other linguistic features that realize the moves organizing the writers’ communicative functions in article Introductions. Viviana Cortes (2013, p. 33) took her analysis a step further, as she considered one specific linguistic feature, namely LBs, and

matched these to the moves and steps found in article Introductions of various disciplines, demonstrating “that a group of lexical bundles were exclusively linked to one move or step in a move while a second group occurred across several moves and steps”. In turn, Le and Harrington (2015, p. 55) identified the discourse functions of clusters used to comment on results in Discussions from applied linguistics papers and stated that “clusters in their environment can provide a key to understanding a particular text”. What still remains unclear is the extent to which the investigated recurrent word combinations serve as the building blocks of coherent global and text-internal discourse units in the genre of an academic article.

This study attempts to address these issues by examining LBs across four main rhetorical sections (i.e. Introduction, Method, Results, Discussion) of English-language research articles in public health. The aim is to identify salient section-specific and shared bundles, calculate their respective frequencies as well as classify them structurally and functionally. The results obtained will provide a better insight into in-text variation in the use of LBs across the research article sections, thus carrying important implications for novice writers on how to effectively manage academic formulaic language to realize the intended communicative intentions both in the entire text and in its distinct parts.

2. LEXICAL BUNDLES

Douglas Biber et al. (1999, p. 989), who introduced LBs, define them as recurring sequences of three or more words “that show a statistical tendency to co-occur” in natural discourse. The main defining characteristics is a frequency-based method of identification that allows to extract bundles automatically from a given corpus using computer software. The researcher determines the cut-off frequency, depending on the corpus size and research aims, thus setting the frequency threshold at ten (e.g. Biber et al. 1999), through 20 (e.g. Perez-Llantada 2014) up to even 40 instances per million words (Pan et al. 2016). Frequency is also a measure of fixedness, as only a rigidly ordered combination of words that meets the cut-off frequency can be considered as a bundle, irrespective of the existence of variant forms (e.g. *was associated with a*, *was associated with an*). Equally important is the dispersion criterion which prevents user idiosyncrasies, since frequency increases as bundle length decreases (Simpson-Vlach – Ellis 2010), therefore a string must occur in many texts within a register (at least five).

Although LBs usually function as fixed units in discourse, they are semantically transparent rather than idiomatic because their meaning is retrievable from the individual words they contain, as illustrated by such combinations as *do you want to* or *studies have shown that*. Biber et al. (1999) also found that because LBs are identified empirically, not intuitively, only 5% of them in academic prose represent complete structural units and the rest usually cross grammatical boundaries by

bridging two units in such a way that the last word of the bundle serves as the first element of another structural unit. This makes LBs structurally incomplete, but since the majority incorporate fragments of phrases or clauses, they can be classified into basic structural types, such as noun phrase bundles (e.g. *the end of the*), verb phrase bundles (e.g. *were excluded from the*) or dependent clause bundles (e.g. *to be able to*). Additionally, shorter LBs are often subsumed in longer sequences, which according to Chen and Baker (2010, p. 33), can have the form of “complete overlap”, where a shorter bundle is derived from a longer bundle and both occur with the same frequency (e.g. *it has been suggested* and *has been suggested that*, both coming from *it has been suggested that*), or “complete subsumption”, where two or more “bundles overlap and the occurrences of one of the bundles subsume those of the other overlapping bundle(s)” (e.g. *as a result of* occurs 10 times, while *a result of the* occurs 4 times, and both occur as a subset of *as a result of the*).

The problem of structural and semantic incompleteness of lexical bundles was addressed by Wood and Appel (2014) who proposed a different approach to the identification of LBs. In their first step, they used traditional corpus-driven techniques to generate a list of 4-word sequences that met a frequency cut-off of 25 per million words and a minimum range of 2 university textbooks from among ten that entered the corpus. Subsequently, they refined the obtained list of LBs by producing a list of multi-word constructions of three to five words, identifying 3-word root structures contained within these bundles (e.g. *as long as* as the core structure for *as long as the*) and allowing variable slots for the most likely words typically preceding and/or following each structure (e.g. *(at) the end of (the)*). Owing to this, the researchers obviated the problem of significant overlap among 4-word bundles and could better identify sequences of differing lengths.

Barber and Barbieri (2007, p. 270) note that LBs are not only extremely common but also crucial for the formulation of texts, since “they function as discourse frames for the expression of new information”, thus providing “interpretive frames for the developing discourse”. For instance, Cortes (2013, p. 41) argues that LBs in introductions to research articles provide structure within clauses, as those occurring at the beginning of a clause start a given rhetorical move by introducing the topic (e.g. *the purpose of the present study, little is known about the*), whereas those appearing in the second part of the clause act as “complements” completing the mentioned clause by “adding a commentary” to its main communicative purpose (e.g. *in the sense that, can be used to*). Indeed, bundles serve several different functions in discourse, where they assist writers in, for instance, conveying their attitudes (e.g. *it is possible that*), signalling linkage of ideas (e.g. *in addition to the*), or identifying entities (e.g. *the context of the*).

It should be also mentioned that LBs are register-specific, since they differ across genres (e.g. student vs published writing; Cortes 2004), modes (i.e. spoken vs written texts; Biber et al. 2004) and disciplines (e.g. biology vs engineering; Hyland

2008) in both form and function. Therefore, familiarity with these sequences is regarded as a manifestation of users' high linguistic competence and assimilation into a specific discourse community. Yet, contrary to Biber and Conrad's (1999, p. 188) assumption that these ready-made word combinations "are simple expressions" that will "be acquired easily in the natural course of language learning", knowledge of them "is not part of the native writer's innate language ability and is thus far from being a linguistic universal skill" (Pérez-Llantada 2014, p. 84). Indeed, LBs are syntagmatic or collocational associations (Biber et al. 1999), many of which should not be seen as straightforward form-to-meaning mappings that are stored in memory and function like fully predictable templates, on the basis of which systematic generalizations are made to produce and understand novel sequences. LBs have to be learned either through formal instruction or through extensive reading and writing. This makes that studies such as the present one provide valuable insights for all writers of academic English striving to enhance their understanding of how recurrent multi-word sequences contribute to academic prose.

3. CORPUS AND METHOD

3.1. Corpus

The study is based on a corpus of 200 articles in public health (949,800 words) comprising 50 in four leading journals of the discipline: *Environmental Health Perspectives*, *Journal of Global Health*, *Population Health Metrics* and *The Lancet Public Health*. The journals offer open online access to the published papers, all of which have clearly demarcated rhetorical sections required for the study (i.e. Introduction, Method, Results, and Discussion). Each of the journals contributed its 2019 articles, except for *The Lancet* (4 articles from 2018) and *Population Health Metrics* (one article from 2018 and one from 2020), which published fewer articles in the selected year. Only the main body of each article was converted to plain-text format, cleaned by removing notes, long quotations, bibliographies, tables, figures, and subsequently included in the corpus, thus forming four distinct subcorpora, as detailed in Table 1.

Table 1. Corpus composition

Subcorpus	Texts	Words	Average text length
Introduction	200	129,197	615
Method	200	287,878	1,357
Results	200	218,264	967
Discussion	200	312,361	1,510

3.2. Method

Following the approach adopted in previous studies (e.g. Cortes 2004, Hyland 2008, Wright 2019), only the most frequent 4-word bundles were investigated.

Hyland (2008, p. 8) argues that they are more common than 5-word bundles and represent clearer structures and functions than shorter strings. Additionally, “many four-word bundles hold three-word bundles in their structures” (Cortes 2004, p. 401). They also allow to limit the scope of the analysis, as “the number of 4-word bundles is often within a manageable size (around 100) for manual categorization and concordance checks” (Chen and Baker 2010, p. 32).

The bundles were retrieved using WordSmith’s (Scott 2012) function WordList cluster. To prevent against idiosyncrasies introduced by particular authors, the frequency threshold was set at 20 occurrences per million words, which was equivalent to a raw frequency of 18 occurrences in the corpus, whereas the cut-off point for range was kept at 5% of the corpus texts, that is, a sequence had to occur in at least 10 different articles. This procedure yielded a total of 219 four-word sequences, which were checked manually by concordancing.

The extraction of the most salient bundles was further facilitated by applying exclusion criteria. The excluded bundles comprised content bundles with proper nouns (e.g. *Centers for Disease Control*, 14 exclusions), as “they are not the ‘building blocks’ which display a distinct discourse feature” (Chen – Baker 2010, p. 7), and bundles interrupted by a punctuation mark (e.g. *source. The funder of*, 20 exclusions), as suggested by Biber and Barbieri (2007, p. 268). Yet, a bundle was included if only some of its instances were written with a punctuation mark (e.g. *in this study (.) we*). Additionally, following Chen and Baker’s (2010, p. 7) procedure guarding against inflated numbers, overlapping bundles with exactly the same frequency, originating from the same contexts, were merged into longer sequences (13 cases), such as *(the)+funder of the study*, which resulted from combining *the funder of the* and *funder of the study*.

After filtering out the data, the final list of 172 target LBs was generated. Based on the taxonomies proposed in previous studies, the target bundles were classified structurally (Biber et al. 1999; Salazar 2014), according to their grammatical types, and functionally (Hyland 2008), according to their contextual meanings and discourse-pragmatic roles. Subsequently, capitalizing on Shahriari’s (2017) approach to the study of bundles, which ensures concentration on the most salient strings, the target items were searched for in the four subcorpora to compare their frequency, structure and functions across the research article sections as well as to determine which of them were shared across two or more rhetorical sections and which were section-specific.

4. RESULTS AND DISCUSSION

The following sections discuss the most important findings from the analysis of the use of LBs across different parts of the research article with respect to their frequency, structure and functions.

4.1. Frequency of target bundles

After applying the exclusion criteria, 172 target LBs remained on the list, totalling 5108 individual cases in the overall corpus. Table 2 shows that the Method contained the greatest range of bundles with 149 different items, which constitutes 86.6% of the original list and indicates the section as highly reliant on formulaic sequences. This finding is in line with Cardinali (2015), who analyzed a biology corpus, but contradicts with Shahriari (2017), who focused on linguistics texts and found the Results to be the most densely formulaic part of research papers. Methods also contained the largest number of bundles with a fairly high frequency of more than 40 occurrences per section – 7 items, whereas the remaining three sections contained only one such item each. This may result from the authors' attempt at providing a transparent and replicable description of their research process that, if presented in a routinely patterned way, may be easier to understand for other scholars. The smallest range of bundles occurred in Introductions, where also their frequency was the lowest. This may be partly due to the fact that the Introduction subcorpus is the smallest in terms of word number and average text length. Simultaneously, individual bundles were on average found in every 1153 words of the subcorpus, which was followed by Results with a bundle in every 1865 words, Methods – every 1932 words, and Discussions – every 2263 words.

Table 2. Bundle frequency information

Rhetorical section	Number of bundles	Percentage	Frequency
Introduction	112	65.1	605
Method	149	86.6	1840
Results	117	68	962
Discussion	138	80.2	1701

Considering the distribution of shared and section-specific bundles, summarized in Table 3, it can be seen that the largest percentage of LBs are common to all sections. They thus serve as the building blocks of coherent global discourse of the research articles examined, indicating functional and/or structural similarity in their text-internal linguistic resources. A close similarity is also observed across three sections, particularly across the Introduction, Method and Discussion sections. Bundles found in only two sections are the least numerous, whereas section-specific bundles are more prevalent but were found only in the Method and Discussion. Of these two sections, the former has the highest number of unique bundles that are not found in the other sections. This can be attributed to the fact that 21 of these pre-fabricated structures constitute fragments of a funding acknowledgement statement (e.g. *role of the funding, study had no role, had final responsibility for*) which is “considered an important element in the scholarly communication process” and is often provided at the end of the Method section (Álvarez-Bornstein et al. 2017, p. 1794).

Table 3. Distribution information on shared and section-specific bundles

Bundles found in ... sections											
four	No	%	three	No	%	two	No	%	one	No	%
I, M, R, D	75	43.6	I, M, R	6	3.5	I, D	4	2.3	I	--	--
			I, M, D	20	11.6	I, M	--	--	M	25	14.6
			I, R, D	8	4.6	I, R	--	--	R	--	--
			M, R, D	17	9.9	M, R	2	1.2	D	4	2.3
						M, D	4	2.3			
						R, D	7	4.1			
Totals	75	43.6		51	29.6		17	9.9		29	16.9

Additionally, two-by-two comparisons revealed that the closest affinity was between Methods and Discussions which shared 116 bundles, although only *were not able to, we were not able, in our study were* and *in the current study were* exclusive to these two sections. Methods also had 100 bundles in common with Introductions, but all of them also occurred in the other sections, as well as with Results, though only *are presented in Table* was not found in Introductions and Discussions. A greater affinity was observed between Results and Discussions which shared 107 bundles, seven of which were not found in the other sections: *could be due to, be interpreted with caution, were less likely to, we also found that, as shown in Figure, was associated with an, was associated with higher*. Introductions and Discussions had 104 bundles in common, with *low and middle income* being the only bundle exclusive to these two sections. Introductions and Results shared the smallest number of bundles – only 88 – none of which were unique to the two sections.

More specifically, Table 4 shows the *top 35 bundles* ordered by frequency in the entire corpus, as well as their occurrences across the four sections. As can be seen, 23 (66%) are shared by all sections, including the top 10 bundles that all occurred over 30 times per million words and mostly represented seemingly universal strings for academic written English. The exception here are *and middle income countries*, the most common bundle in Introductions (30 instances), and *underlying cause of death*, which are topic-specific. Additionally, *in online supplementary document*, the most frequent bundle with 188 instances in the whole corpus, is typical of *electronic versions of research papers*, where additional material that due to limitations of space or medium cannot be included in the main text is provided in a separate file. Unsurprisingly, it constitutes the most common bundle in Results (91 instances) and Methods (72 instances), both of which often provide large amounts of data or statistics. Table 4 also demonstrates that 10 bundles in the list (28%, italicized) are section-specific, all of which occurred in Methods, whereas only 2 (6%, underlined) are shared by three sections. The list also includes the most common bundle found in Discussions: *in the present study* (41 instances), but it does

not include the most common bundle seen in Introductions: *and middle income countries* (30 instances). Interestingly, only 3 bundles (9%, marked by an asterisk) represent strings that are typical of the topic and the rest are general, that is, typical either of the genre as a whole (shared) or of the distinct sections (section-specific).

Table 4. Top 35 bundles in the corpus and their presence in the four sections

Bundle	<i>Freq</i>	Found in			
		Intro	Meth	Res	Disc
in online supplementary document	188	6	72	91	19
as well as the	68	13	23	10	22
were more likely to	68	5	2	38	23
and middle income countries*	63	30	1	11	21
at the time of	62	2	34	11	15
underlying cause of death*	59	12	21	11	15
on the basis of	58	6	35	6	11
in this study we	57	19	13	1	24
in the present study	56	4	7	4	41
it is important to	52	9	3	6	34
<i>role of the funding+(source)</i>	51		51		
the total number of	51	3	27	14	7
more likely to be	50	3	6	23	18
<i>to submit for publication</i>	48		48		
on the other hand	48	8	4	17	19
during the study period	47		17	19	11
the number of deaths	46	5	14	18	9
<i>had no role in</i>	45		45		
<i>had full access to+(all)</i>	44		44		
<i>writing of the report</i>	42		42		
were included in the	42	1	22	18	1
in addition to the	41	5	17	5	14
<i>decision to submit for</i>	40		40		
has been shown to	40	11	3	3	23
for each of the	39	1	22	15	1
with the exception of	39	3	6	20	10
it is possible that	38	3	3	1	31
<i>the corresponding author had</i>	38		38		
<i>or writing of the</i>	38		38		
<i>the decision to submit</i>	38		38		
exposure to air pollution*	37	7	2	5	23

<i>(final)+responsibility for the decision+(to)</i>	37		37		
was associated with a	37	3	1	25	8
more likely to have	37	7		22	8
in the control group	36	1	4	27	4

Yet a different picture emerges when examining the 35 most commonly used bundles in the four sections. They are presented in Table 5 in frequency order, with items occurring in all four sections marked in bold, those occurring in three sections underlined and those occurring in two sections italicized. It can be seen that over 60% of the items in each list are not shared across the sections, with Methods including as much as 89% (31 items) of such bundles. Only up to 9% of the bundles in each section are found in two other sections and around 30% are found in one other section. Actually, only one item occurring in the top band of bundles is found in all four sections. Generally, the findings in Tables 3, 4 and 5 indicate that notwithstanding the seemingly high number of shared bundles, there are differences in the extent to which they fulfil the individual communicative purposes of a given section, as reflected in their differing frequency of occurrence across the distinct parts of the research article.

Table 5. Most frequent 35 four-word bundles in the sections

Introduction	Method	Results	Discussion
<u>and middle income countries</u>	<u>in online supplementary document</u>	<u>in online supplementary document</u>	in the present study
<i>in this study we</i>	role of the funding+(source)	<i>were more likely to</i>	it is possible that
this study was to	to submit for publication	in the control group	this is the first
of this study was		was associated with	were not able to
the aim of this	had no role in	are presented in	we were not able
		Table	we were unable to
as well as the	had full access to+(all)	<i>more likely to be</i>	<i>in this study we</i>
<i>leading cause of death</i>	writing of the report	<i>more likely to have</i>	is likely to be
<i>underlying cause of death</i>	decision to submit for	as shown in Figure	<i>were more likely to</i>
<i>has been shown to</i>	the corresponding author had	with the exception of	<i>has been shown to</i>
have been shown to	or writing of the	are shown in Table	<i>exposure to air pollution</i>
have been associated with	the decision to submit	during the study period	as well as the
<i>life expectancy at birth</i>		<i>were included in the</i>	we found that the
			<i>has been associated with</i>

maternal and child health studies have shown that of cause of death it is important to a wide range of one of the most <i>an increased risk of in the general population</i> cause of death in the cause of death as one of the <i>is one of the on the other hand</i> low and middle income the extent to which <i>more likely to have has been associated with</i> the leading causes of the leading cause of leading causes of death <i>exposure to air pollution</i> in low income and low income and middle	(final)+responsibility for the decision+(to) (access)+to all the data (no)+role in study design on the basis of study had no role at the time of (of)+the study had no data in the study (corresponding)+author had full access (and)+had final responsibility for in the study and the data in the was approved by the were obtained from the all the data in <i>the total number of</i> (the)+study and had final were excluded from the (the)+funder of the study as well as the can be found in was defined as the <i>were included in the</i> for each of the study was approved by	the number of deaths are shown in Figure <u>on the other hand</u> leading causes of death <i>leading cause of death</i> for each of the <i>the total number of</i> less likely to be was associated with higher the ratio of the the magnitude of the in the prevalence of the total number of at the time of <u>and middle income countries</u> the difference between the <i>in the number of</i> the majority of the <i>life expectancy at birth</i> <i>underlying cause of death</i> was associated with an years to follow up as well as the	<u>and middle income countries</u> may be due to could be due to we were able to <i>is one of the in online supplementary document</i> <u>on the other hand</u> <i>an increased risk of</i> as a result of to the best of <i>more likely to be</i> in the context of <i>in the number of</i> the best of our it is likely that was associated with increased loss to follow up <i>in the general population</i> best of our knowledge in the absence of of this study is
--	---	--	--

4.2. Structural analysis of target bundles

The target bundles were classified structurally using Salazar's (2014, p. 68) classification, which is an expanded version of Biber et al.'s (1999, pp. 1014–1024) taxonomy that assigns bundles to four main classes: noun structures, verb structures, prepositional-phrase fragments and other structures. Table 6 presents the main structures of target bundles with their percentage distribution in the corpus and across the rhetorical sections.

Table 6. Structures of bundles across sections

Structure	Intro	Meth	Results	Disc	Totals
Noun structures	34.0	32.2	31.6	28.3	29.6
Noun phrase + <i>of</i>	25.9	23.5	23.9	23.2	21.5
Noun phrase + other modification	6.2	7.4	6.8	3.6	7
Other noun phrase	1.8	1.3	0.9	1.5	1.1
Prepositional-phrase fragments	32.1	26.2	29.1	29.7	25.6
Prepositional phrase + <i>of</i>	16.05	11.4	15.4	13	11.1
Other prepositional phrase	16.05	14.8	13.7	16.7	14.5
Verb structures	12.5	24.8	21.4	19.6	25.6
Passive + prepositional phrase	8.9	11.4	15.4	11.6	12.8
Other passive fragment	--	0.7	--	--	0.6
Verb phrase with <i>we</i>	1.8	4	3.4	5.1	4.1
Other verbal fragment	1.8	8.7	2.6	2.9	8.1
Other structures	21.4	16.8	17.9	22.4	19.2
Verb/adjective <i>to</i> -clause fragment	8.9	8.1	9.4	9.4	8.1
Verb phrase/noun phrase + <i>that</i> -clause	1.8	1.3	0.9	1.4	1.1
Adverbial-clause fragment	--	--	0.9	0.7	0.6
Copula <i>be</i> + adjective phrase/noun phrase	2.7	2.7	2.5	4.3	3.5
Anticipatory <i>it</i> + verb/adjectival phrase	1.8	1.3	1.7	2.2	1.8
Pronoun/noun phrase + <i>be</i> (+...)	2.7	2.1	--	2.2	1.8
Other expression	3.5	1.3	2.5	2.2	2.3

In line with earlier studies (e.g. Hyland 2008; Salazar 2014; Shahriari 2017), the structures incorporating noun phrases were the most common in the corpus, accounting for almost one third of all bundles. This finding correlates with “the noun-centric style of” English academic writing (Pickering and Byrd 2008, p. 122) and is relevant for all sections except Discussions, where prepositional structures slightly predominated. Noun structures were often used to identify aspects of the topic (*underlying cause of death, maternal and child health*), express acknowledgement (*role of the funding+(source), (no)+role in study design*), identify quantity (*a large number of, the majority of the*) or provide descriptions (*the quality of the, the impact of the*). Also, most of them were variants of the “formulaic frame” *the * of*, where the internal variable slot-filler were various content words, for example, *end, cause, results, time, magnitude, size* (Biber 2009).

Prepositional-phrase fragments were the second most common structure in Introductions, Methods and Results. The largest group constituted bundles expressing logical relations between propositional elements, all of which had an embedded *of*-phrase (*on the basis of, in the case of, in the context of, in terms of the, with the exception of*) and were particularly popular in Introductions. Many prepositional phrases were used for orienting readers through the text (*in the present study, in our study we, in the current study, in online supplementary document*), which was especially noticeable in Discussions. Amounts were also frequently specified through prepositional-phrase fragments – mostly those with *of*-phrases (*in the number of, as one of the*) or alternatively, other ones (*more than half of*). Quite a few prepositional-phrase fragments served to identify topic (*in the general population, in low income and*) and time (*during the study period, at the time of*).

Verbs structures were the third most common forms in Methods and Results and were the least popular in Introductions and Discussions. Most of them were passive bundles followed by a prepositional phrase fragment, which allowed writers to emphasize “the persuasive strength of data or methodological practice rather than” their own convictions (Hyland – Jiang 2016, p. 270). In line with Salazar’s (2014, p. 73–74) claim, passive structures incorporating present-tense verbs often referred to graphic representations of data (*are presented in Table, are shown in Figure/Table*), whereas those with past-tense verbs specified experimental procedures (*were included in the, were obtained from the, were excluded from the*) and were thus frequently found in Methods and Results. It is also interesting to note that other verbal fragments were the most prominent in Methods, where they were used to acknowledge funding (*the corresponding author had, study had no role*). In turn, in Discussions, fairly common were verb phrases with the personal pronoun *we*, which served to discuss observations (*we found that the, we also found that, we did not observe*), details of the procedure (*we used data from*) and achievements (*we were able to*) or their lack (*we were unable to, we were not able*). Hyland (2001) suggests that explicit authorial presence allows to emphasize a writer’s contribution and commitment as well as present oneself as a credible researcher, which becomes particularly important when the authors interpret their findings and try to explain them to the readers.

The bundles categorized as other structures were the third most common forms in Introductions and Discussions and were the least popular in Methods and Results. The most common were *to*-clauses preceded by a verb phrase or a predicative adjective, which usually expressed likelihood (*were more likely to, is likely to be, less likely to be, more likely to have*) and sometimes also commented on earlier findings (*has been shown to, have been shown to*). Popular were also combinations of the copula *be* followed by an adjective or noun phrase, which expressed causative relations (*may be due to, could be due to, be due to the*) and allowed to establish a link between the discussed data and other studies (*is in line with*). Interestingly, adverbial-clause

fragments were not seen in Introductions and Methods, which in the case of the former section is not surprising, as such bundles are often used as text-reflexive markers that orient the reader to tables and figures within the text (*as shown in Figure*). Instead, Introductions employed quite a few bundles categorized as other expressions, which can be explained by the fact that most of them denoted aspects of the topic discussed in the article (*low and middle income, years of life lost*).

4.3. Functional analysis of target bundles

For functional classification of the target bundles, there was adopted a modified version of Hyland's (2008, p. 13–14) taxonomy¹, which is particularly relevant to academic written genres, as it collects bundles into three research-related groups: research-oriented that “help writers to structure their activities and experiences of the real world”; text-oriented that are “concerned with the organization of the text and its meaning as a message or argument”; participant-oriented that are “focused on the writer or reader of the text”. Each of these categories comprises more specific functions, all of which are shown in Table 7 together with their percentage distribution in the corpus and across the rhetorical sections.

Table 7. Functions of bundles across sections

Function	Intro	Meth	Results	Disc	Totals
Research-oriented	44.9	39.6	44.6	38.6	36.2
Location	3.1	4.7	5	3.5	3.9
Procedure	5.4	7.5	6.5	5.3	6.3
Quantification	12.4	11.1	12.2	11.1	10.1
Description	7	4.7	5.6	5.3	4.3
Topic	17	11.6	15.1	13.4	11.6
Text-oriented	41.7	36	38.1	43.9	38.7
Transition	3.9	3	3.6	2.3	2.4
Resultative	17.8	14.5	20.9	21.7	17.9
Structuring	6.2	8.1	5	8.2	7.8
Framing	10	8.1	7.9	9.4	8.2
Citation*	3.8	2.3	0.7	2.3	2.4
Participant-oriented	13.2	24.4	17.3	17.5	25.1
Stance	10.6	10.5	15.8	16.4	13.5
Engagement	1.6	1.1	1.5	1.1	1
Acknowledgement*	--	12.8	--	--	10.6

The analysis showed that 35 bundles were multifunctional, which was taken into consideration when collecting data on their distribution in the corpus.

¹ The subcategories that were added to Hyland's taxonomy, marked with an asterisk, were borrowed from Salazar (2014, p. 91)

Specifically, when a bundle was identified as performing multiple functions in different contexts, as illustrated by *has been shown to*, which in (1) serves as a resultative signal and in (2) helps to refer to prior research, it was included in both functional categories. Additionally, once a multifunctional bundle was found in one of the rhetorical sections, its instances of use were carefully analyzed to see how many cases should be considered under which functional category. Overall, 172 target bundles served 207 different functions, from among which 172 were identified in Methods, 171 in Discussions, 139 in Results and 129 in Introductions. These numbers reflect the results obtained for bundle frequency across the rhetorical sections, which was the highest in Methods, and the lowest in Introductions (see Table 2).

- (1) *Mortality from ischemic heart disease has been shown to vary by source of PM2.* [Discussion]
- (2) *[...] TPHP has been shown to promote adipogenesis in human primary preadipocytes (Tung et al. 2017).* [Discussion]

It can be seen from Table 7 that research-oriented and text-oriented bundles were used with a comparable frequency in the entire corpus, whereas participant strings were less frequent. This is consistent with the findings of Hyland (2008, p. 14) and Salazar (2014, p. 91), similarly as the prevalence of text-oriented bundles over other functional categories that was observed in the latter study but not in the former, where research-oriented bundles predominated. It has to be noted, however, that Hyland derived his data from the corpora of applied, pure and social sciences, whereas Salazar, from texts in the health sciences (i.e. biology, biochemistry, biomedicine and medicine), which are partly related to the corpus examined here. The overall distribution trend of target bundles was reflected only in Discussions, since in the other sections, the most frequent were research-oriented bundles. The more specific discourse functions of these strings will be discussed in the next three subsections.

4.3.1. Research-oriented bundles

One clear difference between the rhetorical sections is the preference for research-oriented bundles particularly in Introductions and Results, but also in Methods, which emphasizes the role they play in “giving an objective, unbiased and precise account of experimental procedures, so that the subsequent data interpretation can be established as verifiable, reproducible and grounded in empirical reality” (Salazar 2014, p. 97). In all four sections, the majority of such strings introduced aspects of the topic and were, therefore, particularly common in Introductions, which serve to present readers with the subject matter and the context of the research. These bundles were mainly realized by noun phrases (3) and definitely less frequently by prepositional phrases (4).

- (3) *Exposure to air pollution and road traffic noise, for example, have both been associated with increased risks of diabetes and hypertension [...] [Intro]*
- (4) *Madagascar is no exception; its CRVS system is still inoperative at the national level, [...] [Intro]*

Several prepositional (5) and noun phrases (6), usually the ones comprising *of*, also denoted quantification and were fairly evenly distributed across all rhetorical sections.

- (5) *The increase in recent decades in the proportion of births occurring in health facilities in sub-Saharan Africa has been remarkable. [Disc]*
- (6) *The ratio of the travel time by car/public transport was converted into four categories [...] [Meth]*

Bundles specifying research procedures and showing how the study was conducted were the third most common subtype of research-oriented strings in Methods and Results. This is not surprising, as both sections are closely focused on methodological and analytical considerations and serve as a venue for the presentation of experimental data rather than for the interpretation of these phenomena. These bundles were mainly realized by past-tense passive structures followed by a prepositional phrase (7), though instances of other realization patters were also seen in the corpus (8).

- (7) *Cases missing serotype data were included in the analyses of all serovars but not included in the analyses of the environmental serovars. [Meth]*
- (8) *We used data from the household survey to construct a social capital index and data from the entomological survey to calculate vector indices for each household. [Meth]*

Bundles providing descriptions were the most popular in Introductions, where they typically outlined the background to the specific study (9), similarly as in Discussions (10), but unlike in Methods and Results, where they often described research objects, materials, equipment and models (11).

- (9) *Although early menopause has been linked to an increased risk of cardiovascular disease mortality and all-cause mortality, few studies have examined [...] [Intro]*
- (10) *In the previous literature, the economic perspective has been frequently adopted for the evaluation of the impact of the HPV-related diseases. [Disc]*
- (11) *The size of the exposed population in each age category (di) was assumed to be [...] [Meth]*

Location bundles were the least common in the four sections, where the majority indicated time and were usually realized either by noun (12) or prepositional phrases (13) with *of*. Their larger concentration in Methods and Results can be attributed to the fact that they often indicated temporal details involved in the methodological framework.

- (12) *Three senior research officers supervised the field data collection team who received intensive one-week training before the start of the study.* [Meth]
- (13) *[...], which was in direct contact with aerosolized uranium particles at the time of the inhalation procedures.* [res]

4.3.2. Text-oriented bundles

Text-oriented bundles were the most common in Discussions, which reflects the more interpretative and evaluative but simultaneously less empiricist nature of the section. In this part of the research article, the writer's aim is to explain the significance of their findings, also by relating them to the established literature, as well as to guide readers both around the text and towards the desired conclusions, which requires a more discursively elaborate style of writing.

In line with previous studies exploring biology-related writing (Hyland 2008; Salazar 2014) – both in the entire corpus and across the rhetorical sections – there was a preponderance of resultative markers indicating “inferential or causative relations between elements” (14), highlighting conclusions (15) and developing interpretations of the results (16) (Hyland 2008, p. 14). These functions account for a higher concentration of such bundles in Results and Discussions which revolve around the presentation and interpretation of findings. The majority of resultative bundles incorporated a verb form, which, as the examples show, was either used in the passive, combined with the pronoun *we* or with a *to*-clause fragment.

- (14) *As low cardiorespiratory fitness has been associated with at least 26 chronic diseases, [...]* [Disc]
- (15) *We also found that long-term exposures to NO₂ and O₃ were positively (albeit marginally) associated with AF.* [Disc]
- (16) *This discrepancy might be due to the cross-sectional study design or the relatively short study period.* [Disc]

The second most common type of text-oriented strings were framing devices contributing to “the effective elaboration of arguments” (Salazar 2014, p. 101), usually in the form of preposition + *of* structures, which helped writers to define conditions (17), highlight connections (18), define limitations (19) and specify cases (20). They were fairly evenly distributed across the rhetorical sections, but were the most common in Introductions, where they assisted writers in providing a plausible background for the study.

- (17) [...] this is also an indicator of household SES within this population, especially in the absence of individual-level or household-level measures of income. [Disc]
- (18) Second, we explore the implications of the ageing of AIDS in terms of the increasing role of NCDs among HIV-affected individuals, [...] [Intro]
- (19) The intervention was fully implemented in Group 1 schools at visit 4, with the exception of Samoui district, [...] [Disc]
- (20) In the case of deaths certified after inquest, the coroner supplies the registrar with all the particulars that would have been supplied by the informant; [...] [Meth]

The next most frequent subtype of text-oriented bundles were structuring devices, which in Methods were as common as framing bundles. Structuring signals dominated in Methods and Discussions, where they served to organize the text (21), also by referring readers to tables or figures (22), introduce research aims (23) or limitations (24) and provide a frame for the presentation of arguments (25). It is clear from the examples that these functions are performed by a variety of structural patterns, all of which contribute to the creation of a coherent and well-arranged paper.

- (21) More details on the survey data used in our analyses can be found in the appendix (p 3). [Meth]
- (22) All of the active structures for this class are shown in Figure S2B. [Res]
- (23) The aim of this study was to analyze the epidemiological trends of hospital admissions, [...] [Intro]
- (24) The primary limitation of this study is the nonspecificity of DAPs. [Disc]
- (25) In this study we assess whether levels of retention in care and on treatment have changed over time [...] [Disc]

Differences between the sections were observed regarding transition and citation bundles. In Methods and Results, transitions prevailed over citations, whereas in Introductions and Discussions, both types of strings were used with almost the same frequency. Considering Swales (2004, p. 234) claim that “discussions tend to offer a mirror-image reversal of the move-order in Introductions”, it is not surprising that both sections provide contrastive (26) or additive (27) links between propositional elements equally often as they refer to topic-specific literature (28). Also, while transitions tended to take the form of prepositional phrases, citations were often realized by verb structures.

- (26) On the one hand, disaggregated data are needed to obtain more accurate results in spatial data analysis. On the other hand, lower disaggregation tends

- to better preserve individual's confidentiality and contribute to more robust rates.* [Intro]
- (27) *In addition to the homeostasis of cholesterol, arsenic also influences lipid and fatty acid metabolism.* [Disc]
- (28) *The lack of an association with road traffic noise is in line with a recent meta-analysis (Fuks et al. 2017).* [Disc]

4.3.3. Participant-oriented bundles

Participant-oriented bundles were the least common both in the entire corpus and across the rhetorical sections, where their frequency was the highest in Methods and the lowest in Introductions. As Salazar explains (2014, p. 103), participant-oriented bundles correspond “to the dialogic interaction between the participants in the text: the writer and the reader” and provide “a structure for interpreting a following proposition” (Hyland 2008, p. 18).

As can be seen from Table 7, many participant-oriented strings served writers to convey stance, that is, “epistemic and affective judgements, opinions and degrees of commitment to what they say”, owing to which an authorial presence can be construed in texts (Hyland 2009, p. 111). Stance markers expressed a variety of meanings, most of which were concerned with hedging the effect of assertions by incorporating some dose of tentativeness (29), probability (30) or possibility (31), and only some conveyed stronger meanings, such as necessity (32). The marked presence of such bundles in biology-related writing was also reported by Cortes (2004) and Salazar (2014). As the examples show, stance expressions were realized by diverse structural patterns, usually either those comprising the copula *be* or a *to*-clause fragments, but also anticipatory *it* constructions. An important finding is that the majority of stance bundles in the corpus were impersonal, indicating the writers’ desire to present their claims as plausible opinions rather than accredited facts. According to Swales (1990, p. 175), by “projecting honesty, modesty and proper caution in self-reports”, as reflected in the increased frequency of stance bundles in Results, and “diplomatically creating space in areas heavily populated by other researchers”, as reflected by the high frequency of stance bundles in Discussions, writers can report and interpret their research results in an objective and yet precise way.

- (29) *Therefore, the observed results may be due to a lifetime altered methyl pool availability and SAM, [...]* [Disc]
- (30) *Also, because lower socioeconomic groups might be more likely to have poorer diets and higher proportions of disease attributable to diet, [...]* [Disc]
- (31) *Thus, it is possible that pollutants with LXR-antagonist activities may induce atherosclerosis by promoting foam cell formation.* [Intro]
- (32) *Therefore, there is a need for expanded and improved risk factor surveillance systems, including unrecorded alcohol use in particular.* [Disc]

Another interesting issue that emerged from the data was the link between stance bundles and text-oriented resultative bundles, which was also observed by Salazar (2014, p. 105). These two functions were performed, for instance, by bundles comprising the copula *be* (33) or a *to*-clause fragment (34). Yet, some of such bundles incorporated the pronoun *we* (35), which allowed writers to explicitly signal their responsibility for the claims made. As the examples show, the drawing of inferences from empirical findings combines well with the expression of “personal attitudes and assessments of the status of knowledge” (Hyland – Jiang 2016, p. 253).

- (33) *This discrepancy might be due to the cross-sectional study design or the relatively short study period.* [Disc]
- (34) *Moreover, Syrian children less than five years of age were significantly less likely to be fully immunized than Afghani children less than five [...]* [Res]
- (35) *Because household identifiers were no longer collected after 2014, we were unable to account for clustering of children at the household level.* [Meth]

The above mentioned concentration of stance bundles was the least prominent in Methods, which as the only rhetorical section was dominated by acknowledgement bundles explaining the role of the funding source (36) and the respective duties of the authors (37). These meaning were usually conveyed by verbal fragments.

- (36) *The funder of the study had no role in study design, data collection, data analysis, data interpretation, or writing of the report.* [Meth]
- (37) *The authors had full access to all the data in the study and the corresponding author had final responsibility for the decision to submit for publication.* [Meth]

The least common subtype of participant-oriented bundles were those marking engagement with readers by involving them “as participants in the unfolding discourse” (Hyland 2008, p. 18). Engagement markers prompt readers to focus on specific details that are thus seen from the perspective suggested by the writer, which, as Salazar (2014, p. 106) argues, convinces them “to adopt the writer’s position”. In fact, there were only two such bundles in the entire corpus *it is important to* and *important to note that*, both of which were part of a longer bundle formulated as a directive: *it is also important to note that* (38). Engagement strings were most common in Introductions, possibly due to the writers’ attempt at directing readers towards the intended meanings from the very beginning of the research paper.

- (38) *It is important to note that the presence of biotechnologies was strong under the umbrella term of novel technologies, referring primarily to nanotechnologies.* [Res]

4.4. Additional comments on section-specific bundles

As mentioned above, the majority of section-specific bundles found in Methods (i.e. 21) were participant-oriented, functioning to provide information about founding. Among the remaining ones, three were research-oriented and, more specifically, concerned with the details of research procedures (*was approved by the, were obtained from the, study was approved by*), whereas one bundle was text-oriented and used as a framing device (*was defined as the*). Regarding the structural correlates of LBs in Methods, verb structures were the most frequent (14 items), followed by noun structures (8 items), prepositional phrases (2 items) and other structures (1 item).

Regarding the four section-specific bundles found in Discussions, three were text-oriented and could be further sub-categorized as framing (*(to)+our knowledge this is+(the)*), resultative (*we did not observe*) and structuring (*in our study we*) devices. One bundle (i.e. *it is likely that*) was multifunctional, as it simultaneously functioned as a participant-oriented stance and text-oriented resultative device. Looking at these bundles, it can be seen that the first two are verb structures, the third is a prepositional-phrase fragment and the fourth is the *anticipatory it structure*.

5. CONCLUSION

The main aim of the study was to examine the frequency, structure, and function of salient 4-word bundles found in the IMRD sections of research articles in public health. The results reveal something about the extent to which the discussed patterns of formulaicity contribute to the construction of a coherent and integrated academic text, *on the one hand*, and, *on the other*, emphasize the discursive autonomy of each specific section.

Regarding frequency, only less than a quarter of bundles were section-specific and the rest were shared by all sections. However, the prominence of the latter strings varied across the sections, depending on the sections' main functional aims. This finding confirms Shahriari's (2017) conclusion drawn for the discipline of applied linguistics that the discourse functions of LBs differ across particular sections of academic papers. The Method proved to be the most formulaic section, with the largest number of different LBs, including those most frequent and also section-specific ones. As for the main structures, Discussions were dominated by prepositional-phrase fragments, whereas the other sections, by noun structures, particularly those followed by *of*. Yet, only Methods and Results, and to a lesser degree, also Discussions included a decent number of verb structures, among which the most common were passive bundles followed by a prepositional fragment. Regarding the main functions, Introductions, Results and partly also Methods contained the greatest number of research-oriented bundles, particularly those relating to aspects of the topic and quantification. In Discussions, the most prominent

were text-oriented bundles, especially those marking resultative relations, which were also common in the other sections. Participant-oriented bundles were moderately frequent in the sections, but quite a few of them were found in Methods, where the subcategory of acknowledgement, providing information about founding, accounted for almost all section-specific bundles in this part of the article. The other sections were dominated by stance bundles.

Despite the fact that the obtained results concern only one discipline and may involve some bias related to their choice for the final list and the accurate recognition of their discourse functions, they have potential implications for novice and experienced academic writers. Essentially, the study raises awareness of the most salient LBs in different research article sections, revealing the similar and dissimilar ways in which these strings occur and behave in each specific part of the article. Familiarity with the tendencies in the use of formulaic expressions can help writers to improve the pace and quality of their efforts to communicate research findings accurately, effectively and engagingly to scientific and general audiences alike.

References

- ÄDEL, Annelie – ERMAN, Britt (2012): Recurrent word combinations in academic writing by nativeand non-native speakers of English: A lexical bundles approach. In: *English for Specific Purposes*, Vol. 31, pp. 81–92.
- ÁLVAREZ-BORNSTEIN, Belén – MORILLO, Fernanda – BORDONS, María (2017): Funding acknowledgments in the Web of Science: completeness and accuracy of collected data. In: *Scientometrics*, Vol. 112, pp. 1793–1812.
- BIBER, Douglas – CONRAD, Susan (1999): Lexical bundles in conversation and academic prose. In: H. Hasselgard – S. Oksefjell (eds.): *Out of corpora: Studies in honor of Stig Johansson*. Amsterdam: Rodopi, pp. 181–189.
- BIBER, Douglas – JOHANSSON, Stig – LEECH, Geoffrey – CONRAD, Susan – FINEGAN, Edward (1999): *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Harlow: Pearson Education Limited. 1204 p.
- BIBER, Douglas – CONRAD, Susan – CORTES, Viviana (2004): If you look at: Lexical bundles in university teaching and textbooks. In: *Applied Linguistics*, Vol. 25, No. 3, pp. 371–405.
- BIBER, Douglas – BARBIERI, Federica (2007): Lexical bundles in university spoken and written registers. In: *English for Specific Purposes*, Vol. 26, pp. 263–286.
- BIBER, Douglas (2009): A corpus-driven approach to formulaic language in English: multi-word patterns in speech and writing. In: *International Journal of Corpus Linguistics*, Vol. 14, No. 3, pp. 275–311.
- CARDINALI, Renata F. (2015): Lexical bundles in biology research articles: structure and function across corpora and sections. Available at: https://www.researchgate.net/publication/276276215_Lexical_bundles_in_biology_research_articles_structure_and_function_across_corpora_and_sections [cit. 24.05.2021].

- CHEN, Alvin Cheng-Hsien (2019): Assessing phraseological development in word sequences of variable lengths in second language texts using directional association measures. In: *Language Learning*, Vol. 69, No. 2, pp. 440–477.
- CHEN, Yu-Hua – BAKER, Paul (2010): Lexical bundles in L1 and L2 academic writing. In: *Language Learning and Technology*, Vol. 14, No. 2, pp. 30–49.
- CHEN, Yu-Hua – BAKER, Paul (2014): Investigating Criterial Discourse Features across Second Language Development: Lexical Bundles in Rated Learner Essays, CEFR B1, B2 and C1. In: *Applied Linguistics*, Vol. 37, No. 6, pp. 1–33.
- CHENG, Winnie – GREAVES, Chris – SINCLAIR, John McH. – WARREN, Martin (2009): Uncovering the extent of the Phraseological tendency: Towards a systematic analysis of concgrams. In: *Applied Linguistics*, Vol. 30, pp. 236–252.
- CORTES, Viviana (2004): Lexical bundles in published and student disciplinary writing: Examples from history and biology. In: *English for Specific Purposes*, Vol. 23, No. 4, pp. 397–423.
- CORTES, Viviana (2013): The purpose of this study is to: Connecting lexical bundles and moves in research article introductions. In: *Journal of English for Academic Purposes*, Vol. 12, pp. 33–43.
- DURRANT, Philip (2017): Lexical bundles and disciplinary variation in university students' writing: Mapping the territories. In: *Applied Linguistics*, Vol. 38, No. 2, pp. 165–193.
- ERMAN, Britt – WARREN, Beatrice (2000): The idiom principle and the open-choice principle. In: *Text*, Vol. 20, pp. 29–62.
- HESS, Dean R. (2004): How to Write an Effective Discussion. In: *Respiratory Care*, Vol. 49, No. 10, pp. 1238–1241.
- HYLAND, Ken (2001): Humble servants of the discipline? Self-mention in research articles. In: *English for Specific Purposes*, Vol. 20, No. 3, pp. 207–226.
- HYLAND, Ken (2008): As can be seen: Lexical bundles and disciplinary variation. In: *English for Specific Purposes*, Vol. 2, No. 1, pp. 4–21.
- HYLAND, Ken (2009): Corpus informed discourse analysis: The case of academic engagement. In: M. Charles – D. Pecorari – S. Hunston (eds.): *Academic writing: At the interface of corpus and discourse*. London: Continuum, pp. 110–128.
- HYLAND, Ken – JIANG, Kevin (2016): Change of attitude? A diachronic study of stance. In: *Written Communication*, Vol. 33, No. 3, pp. 251–274.
- KANOKSILAPATHAM, Budsaba (2005): Rhetorical structure of biochemistry research articles. In: *English for Specific Purposes*, Vol. 24, No. 3, pp. 269–292.
- LE, Thi Ngoc Phuong – HARRINGTON, Michael (2015): Phraseology used to comment on results in the Discussion section of applied linguistics quantitative research articles. In: *English for Specific Purposes*, Vol. 39, pp. 45–61.
- LIU, Dilin (2012): The most frequently-used multi-word constructions in academic written English: a multi-corpus study. In: *English for Specific Purposes*, Vol. 31, pp. 25–35.
- LU, Xiaofei – DENG, Jinlei (2019): With the rapid development: A contrastive analysis of lexical bundles in dissertation abstracts by Chinese and L1 English doctoral students. In: *Journal of English for Academic Purposes*, Vol. 39, pp. 21–36.
- PAN, Fan – REPPEN, Randi – BIBER, Douglas (2016): Comparing patterns of L1 versus L2 English academic professionals: Lexical bundles in Telecommunications research journals. In: *Journal of English for Academic Purposes*, Vol. 21, pp. 60–71.

PÉREZ-LLANTADA, Carmen (2014): Formulaic language in L1 and L2 expert academic writing: Convergent and divergent usage. In: *English for Specific Purposes*, Vol. 14, pp. 84–94.

PICKERING, Lucy – BYRD, Pat (2008): Investigating connections between spoken and written academic English: Lexical bundles in the AWL and in MICASE. In: D. Belcher – A. Hirvela (eds.): *The Oral/Literate Connection: Perspectives on L2 Speaking, Writing and Other Media Interactions*. Ann Arbor MI: University of Michigan Press, pp. 181–189.

SALAZAR, Danica (2014): *Lexical Bundles in Native and Non-native Scientific Writing. Applying a corpus-based study to language teaching*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 212 p.

SCOTT, Mike (2012): *WordSmith Tools* (Version 6). Stroud: Lexical Analysis Software.

SHAHRIARI, Hesamoddin (2017): Comparing lexical bundles across the introduction, method and results sections of the research article. In: *Corpora*, Vol. 12, No. 1, pp. 1–22.

SHIRAZIZADEH, Mohsen – AMIRFAZLIAN, Rojan (2021): Lexical bundles in theses, articles and textbooks of applied linguistics: Investigating intradisciplinary uniformity and variation. In: *Journal of English for Academic Purposes*, Vol. 49, pp. 1–13.

SIMPSON-VLACH, Rita – ELLIS, Nick C. (2010): An academic formulas list: new methods in phraseology research. In: *Applied Linguistics*, Vol. 31, No. 4, pp. 487–512.

SWALES, John (1981): *Aspects of article introductions*. Birmingham, UK: The University of Aston, Language Studies Unit. 104 p.

SWALES, John (1990): *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press. 260 p.

SWALES, John (2001): EAP-related linguistic research: An intellectual history. In: J. Flowerdew – M. Peacock (eds.): *Research Perspectives on English for Academic Purposes*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 42–54.

SWALES, John (2004): *Research genres: Exploration and applications*. Cambridge: Cambridge University Press. 314 p.

WOOD, David C. – APPEL, Randy (2014): Multiword constructions in first year business and engineering university textbooks and EAP textbooks. In: *Journal of English for Academic Purposes*, No. 15, pp. 1–13.

WRAY, Alison (2002): *Formulaic Language and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press. 332 p.

WRIGHT, Heidi R. (2019): Lexical bundles in stand-alone literature reviews: Sections, frequencies, and functions. In: *English for Specific Purposes*, Vol. 54, pp. 1–14.

THE DEFAULT CASE IN CZECH

MICHAELA ČAKÁNYOVÁ

Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc, Česká republika

ČAKÁNYOVÁ, Michaela: The default case in Czech. *Jazykovedný časopis* (Journal of Linguistics), 2022, Vol. 73, No. 2, pp. 141–160.

Abstract: This paper addresses the issue of a non-assigned case in Czech. This so-called default case can be found in many languages and its behavior seems to be largely determined by the type of the given language. English, being a poor case language, does not have many options for the default; it is basically the nominative or accusative that are somehow available. Czech, on the other hand, being a rich case language, offers a greater variety. The paper considers special environments where case is not assigned, such as those suggested by Schütze (2001) for English. From these, only the left-dislocation seems to be the right environment for the default case in Czech. Moreover, we consider post copular DPs, which show a competition of the nominative and the instrumental. The former proves to be the default option for Czech.

Key Words: structural case, default case, nominalization, nominative, instrumental

1. INTRODUCTION

In this paper we will try to shed some light on the so-called default case for Czech compared to English. They are both nominative-accusative languages; however, Czech is a rich case language as opposed to English, which is a poor case language.¹ The first non-trivial question that needs to be answered is how we define default case. This term has been used by many authors (e.g.: Schütze 2001; Sigurðsson 2006; McFadden 2007) with varying degrees of its specification. We are going to begin with our own definition based on previous research, then we are going to consider the syntactic tests designed by Schütze (2001) and furthermore, we will have a look at some special instances of case in Czech post-copular NPs and APs.

Case theory distinguishes **structural case** where a verb (V) marks accusative, inflection/tense (I/T) marks nominative and a preposition (P) marks accusative, and which is sensitive to A-movement (1). Then there are non-structural cases (2): **lexical case** (typically a specific verb's lexical entry, which can be idiosyncratic) and **inherent case** (concerning specific theta role marking, which is typically genitive or

¹ The cross-linguistic theory of case is not a straightforward matter. According to the World Atlas of Languages (Baerman – Brown 2013), there is no overt case-marking at all in 123 out of 198 languages studied.

dative). Non-structural case is preserved under passivization while lexical case is not. For further description of the particular properties of these cases see Woolford (2006). We are not going to treat the latter two (lexical and inherent) separately as it is neither necessary for Czech nor for English.

- (1) a. *Pes pokousal poštáka.²*
dog.NOM bit postman.ACC
'A dog bit a postman.'
 - b. *Pošták byl pokousán psem.*
postman.NOM was bitten dog.INS
'A postman was bitten by a dog.'
- (2) a. *Michal pomáhá Janě.*
Michal.NOM helps Jane.DAT
'Michal helps Jane.'
 - b. *Janě je pomáháno.*
Jane.DAT is helped
'Jane is helped.'

The theory of case in the Government and Binding framework was shaped by Chomsky's Case filter (1981, p. 49): “*NP if NP has phonetic content and no Case”. Later, he introduced the Visibility Condition which combines case and theta role assignment: “an element must be Case-marked in order for it to be visible for theta-marking (which in turn is required by the theta criterion)” (1986, p. 94). However, this proved to be quite problematic in case of PRO subjects in control constructions which do not have any (overt) case, yet they do have theta roles assigned. Null Case (Chomsky – Lasnik 2015) was supposed to deal with this shortcoming, however, the problematic nature of Null Case is evident from examples such as:³

- (3) *Petr_i se rozhodl PRO_i jít sám svou cestou.*
Petr REFL decided go.INF alone.NOM his way
'Peter decided to go alone his way.'

² All Czech examples are our own if not stated otherwise.

³ Hinzen (2014) notices that there are structures where the theta role and case marking do not really correspond to Case filter either. Apart from PRO subjects he also mentions expletives. These require some case in order to be overt, but they do not have any theta role assigned.

i. *To bylo do vás pěkné, že jste přišel.*
it was from you nice that you came.3SG
'It was nice of you that you came.'

- (4) *Jana chtěla PRO odjet volná jako pták.*
 Jana wanted leave.INF free.NOM as bird
 ‘Jana wanted to leave free as a bird.’

All the modifiers of the subject in the embedded clause are in the nominative case, which would suggest that the PRO subject is in nominative itself. This observation was made by Sigurðsson (2008) for Icelandic and for ‘floating quantifiers’ as well as for semi-predicates (such as the pronoun *einn* “alone”). But inside the lower (lexical) projections the Null Case seems to work.

- (5) *Jana refused PRO to be examined t.*

The *t* is null, and it does not get case in this VP projection – it must move to a higher (functional) projection. Then it gets nominative case even if it is not overt. A case assigner is a probe looking for a goal, but it can’t see one if the latter phrase (“goal”) is null.

These approaches were reformulated with a VP internal subject hypothesis (Koopman – Sportiche 1991), which says that the base position of the subject is within the VP. In this way, it is the verb that assigns theta roles. A particular case is assigned later in the functional domain through the introduction of the functional head AGR.

Thus, the instances of case (including morphological case) which are not assigned are the so-called **default case**. It is defined as a case that appears when no other case is assigned. Or as Schütze puts it: “[t]he default case forms of a language are those that are used to spell out nominal expressions (e.g., DPs)⁴ that are not associated with any case feature assigned or otherwise determined by syntactic mechanisms” (2001, p. 204). McFadden specifies default case as a case that “is not assigned when other cases fail, but the actual lack of case” (2007, p. 231). It is, according to him, also the least marked case of the given language.

We will use the definition of default case as follows:

- (6) The default case is a case of a DP/NP in a selected argument position. The default case is invisible to syntax as it is not assigned by anything. It is only used to spell out the terminal node.⁵

2. DEFAULT CASE IN ENGLISH

Schütze (2001) developed and used a series of tests to demonstrate the existence of the default case. He believes that English can be compared to richer case languages.

⁴ DP means a determiner phrase.

⁵ Every generated argument position (every DP that gets a theta role) must get case. There is a unique subject position and at most three selected complements (Emonds 2000, Ch. 8).

As a Nom-Acc language, English uses these two cases as the assigned, checked cases. The nominative is checked by the finite predicate, and the accusative is checked during the spell-out. The default case on the other hand is never assigned by anything, it is only used to spell out a terminal node. There are five environments where the default case manifests itself in English with personal pronouns. Namely: left dislocation (7), ellipsis (8), gapping (9), coordination (10) and modified pronouns (11). In (12), where we can see post-modification of the pronoun, both Nom and Acc are possible.⁶

- (7) *Me /*I, I like beans.*
Him? Wear a tux?
- (8) *Short responses to the question: Who wants to try it?*
*Me/*I.*
*I do/*me do.*
- (9) *We can't eat caviar and him/*he (eat) beans.*
For her to be the winner and us/?we to be losers?
- (10) *Us and them are gonna rumble tonight.*
**We and they are gonna rumble tonight.*
*Her and us/*she and we have been friends for ages.⁷*
- (11) *The real me/*I is finally emerging.*
*Lucky me/*I gets to clean the toilets.*
*Dear me/*I.*
- (12) *Us/ ?we three have to be leaving now.*

It would seem that pronouns which are not heads of a particular subject DP are not in the nominative case, instead they seem to receive their case by default. As Schütze (2001, p. 215) notices, this is especially apparent if the head of these phrases is a D preceding the pronouns. That is also why there is a third person agreement with first person pronoun (11). The predicate does not agree with the pronoun but rather with the notion of a singular DP.

For English, the default appears to be the accusative case, for other Nom-Acc languages there seems to be a tendency for it to be the nominative in case of rich case languages and Nom or Acc in case of poor case languages.

⁶ The examples (7)–(12) are taken from Schütze (2001)

⁷ For more on the topic of coordinate determiner phrases and case-form mismatches see (Parrott 2009).

3. BURZIO'S GENERALIZATION AND BEYOND

The traditional morphological views of cases match thematic roles (agent, patient, beneficiary) or sentence functions (subject, object, indirect object) to specific cases (nominative, accusative and dative respectively). This approach explains the need for these corresponding features in terms of disambiguity, i.e., it needs to be clear what the distinct sentence members are. This is especially important in languages such as Czech where the clausal word order is less fixed than, for example, in English.

The relationship of theta roles and case is further developed in the Burzio's generalization (1986, p. 178), which says: "All and only the verbs that can assign a θ-role to the subject can assign accusative case to an object". There are, however, several problems with this as it seems to fail in case of some colloquial Czech constructions:

- (13) a) *Zebe* *mě.*
 feel-cold.3.SG.N me.ACC
 'I am cold.'
- b) *Trefilo* *ho.*
 hit.3.SG.N him.ACC
 'He had a stroke.'

In the example (13)a, the verb shows agreement with a 3rd person singular neuter subject (not to violate the EPP)⁸ meaning that the syntactic covert subject is something like the weather 'it'. There is only one overt DP, a pronoun in the position of the object in accusative case. This pronoun is the only theta marked argument in the clause, it is the experiencer. The verb *zebat* does not assign any theta role to the covert subject, yet it assigns the accusative to its object. There are multiple verbs of this kind in Czech, e.g., (13)b.

Sigurðsson adjusts Burzio's generalization (1986) into the following: "All and only the verbs that take a **Nom** subject can assign structural **Acc** to an object" (2006, p. 2). The subject does not need to be overt as in (13), but it is visible through agreement. This adjusted formulation once again leads to the conclusion that Nom-Acc case marking serves mainly the purpose of distinguishing between two arguments (subject and object).

4. SUPER CASE AND CASE SYNCRETISM

The morphological approach to case might benefit from a syntactic approach as presented by Emonds (2010). According to this theory, case is assigned through case

⁸ Extended Projection Principle (EPP) as introduced in (Chomsky 1981, Ch. 3).

assigners that are few in number and each results in a different case. Nominative is triggered by an inflectional head I, Accusative by a verbal head V, dative by a prepositional head P and genitive most typically by some other nominal phrase head N. Since nominative and accusative are both triggered by a verbal presence and show a high level of syncretism, Emonds uses for both of them the umbrella term Super Case. More specifically, “Super Case is an informal term for the transferred features of V common to both nominative and accusative case” (2010, p. 105). Under Super Case, it is not fully specified whether the case is assigned by the inflectional head or not, it is only certain that there is a verbal head: [V, +/-I].⁹

Emonds’ Super Case theory is supported by data from Czech, as well as other Indo-European languages, as there is a striking amount of case syncretism between nominative and accusative of certain classes of nouns and adjectives. With the neuter nouns there is a complete case syncretism, and the result can be thus quite ambiguous without a further context.

- (14) *Batole pokousalo morče.*
toddler.NOM/ACC bit guinea-pig. NOM/ACC
'A toddler bit a guinea pig.' OR 'A guinea pig bit a toddler.'

There seems to be a relatively high correlation in Czech between semantic role of an agent (typically an animate noun) and Nom-Acc case distinct morphemes. In other words, those nouns that typically refer to animate beings (feminine and masculine nouns) tend to have different forms in nominative and accusative, which is more than a mere coincidence but rather a functional distinction.

A significant study of Czech case has been carried out by Caha (2009; 2013) and Karlík (2000). Caha postulates a hierarchy of cases, and according to him “the template corresponds to a cross-linguistically fixed sequence of cases, in which only adjacent cases show syncretism” (2009, p. 1). He uses a “peeling theory of case” and provides two conditions: “a. In the Case sequence, case on the right can change to any case on its left under movement, but not the other way round. b. The Case sequence: nom – acc – gen – dat – ins – com” (2009, p. 47).¹⁰

Czech is said to have seven cases, however, due to the case syncretism there are far less than seven different morphological forms (or fourteen – for singular and plural). In fact, the nominative-accusative syncretism is most significant. There are three grammatical genders and for each there are several morphological paradigms (four neuter, four feminine and six masculine). For masculine gender we distinguish animate and inanimate nouns – they follow different declension paradigms – but for

⁹ Sigurðsson (2006) has a similar approach with v* assigning Nom or Acc and v assigning Nom in so-called defective predicates.

¹⁰ The COM stands for comitative, a case that typically expresses accompaniment. In Czech the accompaniment is typically expressed through instrumental.

the other genders there is no such distinction. $\text{Nom} \neq \text{Acc}$ only in case of animate masculine nouns (both singular and plural) and two paradigms of singular feminine nouns (ending in a vowel). In Table 1 all the examples show the form for nominative which equals the form for the accusative.

Table 1. Nom and Acc syncretism in Czech nominal paradigms¹¹

Nom = Acc	SG	PL
Masculine -animate	<i>stroj</i>	<i>stroje</i>
	<i>hrad</i>	<i>hrady</i>
Feminine		<i>ženy</i>
		<i>růže</i>
	<i>píseň</i>	<i>písňě</i>
	<i>kost</i>	<i>kosti</i>
Neuter	<i>město</i>	<i>města</i>
	<i>moře</i>	<i>moře</i>
	<i>kuře</i>	<i>kuřata</i>
	<i>stavení</i>	<i>stavení</i>

Depending on the animacy and gender, there are bigger or smaller differences between the forms of the case suffixes. The masculine animate paradigm is the most diverse one. Neuter on the other hand shows the most case syncretism and for this reason it is by some (e.g. Emonds 2010) not considered as a separate paradigm. All plurals in the table show case syncretism no matter which gender they are. Animacy seems to have the decisive role when it comes to case syncretism and the lack of animacy corresponds to the poorer inflectional paradigms.

5. DEFAULT CASE IN CZECH

Default case is associated with morphological case marking in both English and Czech. Czech is one of the Nom-Acc rich case languages and as such one of these two cases should have the role of the default case. First let's apply Schütze's tests to see if this is unambiguously so. As Czech has morphological case for both pronouns and nouns, we will use both. Then, we will have a look at one more complex issue; that of nominal predicates.

The first test concerns **left dislocation**. The only possible item in left dislocation (i.e., in the position of the subject) is in the nominative (15).

¹¹ These nouns are typically used in Czech for declension paradigms. Their English translations follow: *stroj* 'machine', *hrad* 'castle', *ženy* 'women', *růže* 'roses', *píseň* 'song', *kost* 'bone', *město* 'town', *moře* 'sea', *kuře* 'chicken', *stavení* 'building'.

- (15) a. *Já / *mě/ *mnou, já mám rád fazole.*
 I.NOM / me.ACC / me.INS, I.NOM like beans
 ‘Me, I like beans.’
- b. *Nejlepší atletka, ona/ *ji, by měla vyhrát.*
 best athlete, she.NOM / her.ACC should win
 ‘The best athlete, her, should win.’

There might be, however, a kind of agreement between the dislocated element and the co-referential item. We can compare examples (16), where it is possible to have both the nominative (16)a or the accusative (16)b in the dislocated element as the name is co-referential with the demonstrative pronoun *tu* ‘her’ in the accusative case.¹²

- (16) a. *Jana, tu nikdo nemá rád.*
 Jana.NOM.SG.F, that.ACC.SG.F nobody NEG-likes
 ‘Jane, nobody likes her.’
- b. *Janu, tu nikdo nemá rád.*
 Janu.ACC.SG.F, that.ACC.SG.F nobody NEG-likes
 ‘Jane, nobody likes her.’

As for **ellipsis**, the interrogative pronoun *kdo* ‘who’ will always trigger nominative case in Czech as it is in nominative itself. This case-matching is typical for Czech.

- (17)
<i>Kdo to chce vyzkoušet?</i>
who.NOM it wants try
‘Who wants to try it?’	→ <i>Já / *mě (to chci vyzkoušet).</i>
I.NOM / me.ACC (it want try)
‘I want to try it.’
	→ <i>My / *nás ne.</i>
we.NOM / us.ACC not.
‘Not us.’

¹² This observation is in accord with Sturgeon (2005) who distinguishes between Contrastive Left dislocation (CLD) which would correspond to example (16)b and a Hanging Topic (HT) which corresponds to (16)a. The dislocated element *Janu* in (16)b is moved out of its original position and the resumptive element is then spelled out as its copy.

The Czech pronoun *kdo* ‘who’ has a full morphological paradigm with five distinct forms (genitive and accusative being the same). The inflectional forms (other than nominative) of this pronoun in Czech will trigger the corresponding case in elliptical constructions.

- (18) a. *Koho se to týká?* *Jany / *Jana*
 who.GEN REFL it concerns? Jana.GEN / Jana.NOM
 ‘Who does it concern? Jana.’
- b. *Komu věříš?* *Jemu / *On.*
 who.DAT believe? Him.DAT / he.NOM
 ‘Who do you believe? Him.’
- c. *Koho sleduješ?* *Janu / *Jana*
 who.ACC watch? Janu.ACC / Jana.NOM
 ‘Who are you watching? Jana.’
- d. *O kom mluvíš?* *O Janovi / *Jan*
 about who.LOC talk? About Jan.LOC / Jan.NOM
 ‘Who are you talking about? About Jan.’

There is only one exception and that is the example (19), in this particular instance we can actually choose between the nominative and instrumental case. We will see that these two cases tend to compete in certain contexts, namely in cases of nominal predicates that follow a copula *být* ‘be’.

- (19) *Kým¹³ je? – kuchařem / kuchař*
 who.INS is? – cook.INS / cook.NOM
 ‘Who is he? – a chef’

Gapping in Czech also results in nominative case because the subject of the main clause is also in the nominative. As it is an example of a coordination it is unsurprising that both agents are in the nominative.

- (20) a. *Nemůžeme jíst kaviár a on / *ho fazole.*
 Cannot.1PL eat caviar and he.NOM / him.ACC beans
 ‘We cannot eat caviar and him beans.’

¹³ Here it is also possible to use an inanimate interrogative pronoun in the instrumental case *Čím* instead of the animate *Kým* as suggested by one of the reviewers. It would not change the case(s) in the answer, both Nom and Ins are possible.

- b. *Aby ona byla vítěz a my / *nás poraženi?*
 that she was winner and we.NOM / us.ACC losers
 ‘For her to be the winner and us to be losers?’

If the experiencer is in some other (lexical) case – in the dative here (21) – then it is going to get projected in the gapped part as an experiencer as well, and the dative will be assigned, apparently by the ellipted inflected verb.

- (21) *Nemůže nám chutnat kaviár a jemu / *on fazole.*
 Cannot.1PL us.DAT taste caviar and him.DAT / he.NOM beans
 ‘We cannot like caviar and him beans.’

Coordination of subjects in Czech does not trigger a case different than the usual nominative. It is not acceptable to use accusative or any other case.

- (22) a. *My a oni / *nás a je budeme tančit.*
 we.NOM and they.NOM / us.ACC and them.ACC will dance
 ‘Us and them are going to dance.’
- b. *Ona a my / *ji a nás jsme přátelé.*
 She.NOM and we.NOM / her.ACC and us.ACC are friends
 ‘Her and us are friends.’

Modified pronouns are also in nominative case unless a different case is triggered by some case assigner. In example (23)d we can see the genitive form used for the numeral. It is typical for Slavic languages to use genitive for numerals above five.¹⁴

- (23) a. *Pravé já / *pravou mě se konečně objevuje.*¹⁵
 real me.NOM / real me.ACC REFL finally emerges
 ‘The real me is finally emerging.’
- b. *Já neštastná!*¹⁶
 I.NOM unlucky
 ‘Unlucky me!’

¹⁴ For more about higher cardinals in Czech, see Veselovská (2001).

¹⁵ As suggested by one of the reviewers, this example contains a slightly different version of the word *já* “I” than the other examples. In this particular case it seems to function as a noun rather than a pronoun, suggesting that it is some kind of inner self, an ego. In this use the word *já* is not to be found in any other case than nominative as there is nothing to assign it case.

¹⁶ In Czech, it is not something typical or natural sounding to use a premodifier with a personal pronoun. They are, however, used in more or less fixed expressions with a negative postmodifying adjective as an exclamation.

c. *my* *tři*
we.NOM three
'us three.'

d. *nás* *pět*
us.GEN five
'us five'

All the tests involve a DP/NP in an argument position of a subject with one exception and that is the example (16). As we have seen on Schütze's tests, they were developed especially for English to show the accusative in the environments that are not typical for it, and it is thus not assigned in those instances, but the accusative functions as the default case. When we used the same tests for Czech, however, we merely pointed out that the nominative indeed occurs in the environments that are typical for it even though there is no overt case assigner. So, in order to show that the nominative is the default case in Czech, we should also have a look at the occurrences where it is licensed but not assigned by its typical case assigner, i.e., the finite predicate. We have actually seen several such examples already (24)a–b and we will discuss (24)c in the upcoming section:

- (24) a) PRO in control constructions – examples (3) and (4)¹⁷
b) left dislocation where the nominative does not agree with the corresponding co-referential NP – example (16)
c) post-copular nominal and adjectival predicates – sections 6 and 7

The nominative also appears in other environments which seem to lack any kind of case assigner. It is the so-called 'naming nominative' as in a direct naming (25) and indirect naming (26).¹⁸

- (25) *Jmenuji se* *Jana* / **Jano*.
name REFL Jana.NOM / Jana.VOC
'My name is Jana.'

¹⁷ Other smaller infinitivals do not license Nom (Wurmbrand 2012). They typically license Acc (ECM constructions), and the raising structure involves the verb *být* and as such assigns either lexical Ins or default Nom.

¹⁸ This kind of nominative is not used in Czech for calling somebody by their name. For that the vocative case is used instead.

- i) *Voláme na ni:* “**Jana* / *Jano!*”
call to her: Jana.NOM/ Jana.VOC
'We are calling to her: Jana!'

- (26) *Říkáme jí Jana / Jano.*
call her Jana.NOM / Jana.VOC
'We call her Jana.'

Another instance of the nominative (when it is not assigned) is the so-called dictionary nominative, which is used to refer to a particular lexical unit in dictionaries. This one form refers to all the potential morphological forms of that particular unit. All of these instances would suggest that nominative is the default case in Czech.

6. COMPETING INSTRUMENTAL

One case that sometimes competes with the nominative in Czech, especially but not only in post-copular DPs, is the instrumental. The instrumental in Czech is widely recognized as a lexical semantic case and it is typically used for adjuncts that express location, instrument, means of transport, manner, times, etc., which suggests by virtue of its translations some underlying preposition. It can function as a complement of certain verbs (*zabývat se myšlenkou* 'to ponder the idea') and many prepositions such as *s, před, nad, mezi, ...* 'with, before, over, between, ...', or it can appear in passive constructions as an optional agent.

- (27) a. *Petr napsal dopis.*
Petr.NOM wrote letter.ACC
'Peter wrote a letter.'
- b. *Dopis byl napsán (Petrem)*
letter.NOM was written Peter.INS
'The letter was written by Peter.'

The passive Nom-Ins alteration can be explained by Caha's Peeling theory: "The Peeling theory leads to an analysis of the pair in [(27)] according to which the external argument is base-generated as an oblique in Spec,vP, and stays in a low position in [(27)b]. In [(27)a], the external argument has raised from this position to Spec, TP, stranding all layers of case but the nominative one" (2009, p. 154).¹⁹ The same theory can also account for the instances of the expletive-instrumental combination (28). This is to say that according to the Peeling theory, the oblique case can sometimes alternate with structural case. That is exactly what is happening with the instrumental in Czech.

¹⁹ The original active/passive voice examples in Caha (2009) are numbered as 27a and 27b.

- (28) a. *V místnosti se to hemžilo mouchami.*
 in room REFL it swarmed flies.INS
 ‘The room swarmed with flies.’
- b. *Mouchy se hemžily v místnosti.*
 Flies.NOM REFL swarmed in room
 ‘The flies were swarming in the room.’

In the examples (27) and (28) we talk about arguments that have their case assigned structurally. The competition between the nominative and the instrumental case is most apparent in predicative constructions, which are potentially an ideal environment for the default case as the case is not assigned by syntax. The examples of predicative use of instrumental case are very frequent, but there are not many verbs that can function as a copula in Czech, it is mostly the verb *být* ‘be’.²⁰

The difference in use between the nominative and the instrumental might be conditioned semantically. The nominative after *být* is often supposed to express the identification and the instrumental the attribution of a certain quality or function (which can be permanent). Typically, if the nominal predicate is in the instrumental case, then it could be used to describe properties of the subject that are transient. This suggests some kind of development and transitional change from not being an X to becoming an X or functioning as an X. In the following example, it is possible to use either Nom or Ins.

- (29) *Jeho otec je ředitelem / ředitel.*
 his father is director.INS / director.NOM
 ‘His father is a director.’

For environments that express pure identification, especially if demonstrative pronouns are used and permanent qualities described, such as one’s nationality or the material of something, the nominative is the only choice (30)–(32). However, if the expression is further modified to suggest the impermanence of the current situation, then the instrumental is preferred (33).²¹

²⁰ A corpus-based study through SYN2000 (Čermák et al. 2000) carried out by Šticha (2004) on a sample of 630 predicative nouns in Nom and Ins seems to suggest a correlation between the particular case and semantic use. Nominative is typically used for identification and definition of something. Instrumental is almost never obligatory and is used when identification is relativized as one entity appearing as another. Regarding their frequency, Ins is more frequent with regard to the number of tokens (Inst:Nom = 524:438), but Nom is used with more lexemes (Nom:Ins = 237:119). Another influential Czech study on the given topic is (Uličný 2000).

²¹ In all these examples, the predicative NP follows the copula. However, the predicative NP can also appear pre-verbally. If that is the case, the instrumental is usually preferred to dissimilate the NP from the nominative subject which appears post verbally.

- (30) *Toto je Německo / *Německem.*
 this is Germany.INS / Germany.NOM
 ‘This is Germany.’
- (31) *Jeho otec je *Němcem/ Němec.*
 his father is German.INS / German.NOM
 ‘His father is a German.’
- (32) *Rtut' je kov / *kovem.*
 mercury is metal.NOM/ metal.INS
 ‘Mercury is a metal.’
- (33) *Narodila se v Turecku, ale nyní je naturalizovanou Němkou.*
 born REFL in Turkey but now is naturalized.INS German.INS
 ‘She was born in Turkey, but now she is a naturalized German.’

The competition between these two cases seems to be an example of the ‘Elsewhere Condition’ (Kiparsky 1973), which says that if two rules can apply in a specific environment and one of them is more specific, and applies in a proper subset of environments compared to the other rule, then it is preferred. This is also in accord with the Subset Principle (Halle – Marantz 1993) because the item with most specific context is preferred. It follows then that if the nominative can be used for both permanent and temporary properties, but the instrumental can be used only for the temporary properties it should be preferred in this context, and it indeed is.

The acceptability of the instrumental case with NPs expressing a permanent quality also seems to depend on the complexity of the given NP; if the nominal predicate is a bare NP then the nominative is preferred (31)–(32), but if it is a complex NP then the instrumental is preferred (34)–(35). When the predicate becomes too heavy for the light verb *v*, the Ins is more likely to be used.

- (34) *Rtut' je dobrým vodičem / dobrý vodič proudu.*
 mercury is good.INS conductor.INS / good.NOM conductor.NOM current_{GEN}
 ‘Mercury is a good conductor of the electric current.’
- (35) *Marie je první Češkou, které se něco takového povedlo.*
 Marie is first.INS Czech.INS who REFL something this succeeded
 ‘Mary is the first Czech woman to succeed in something like that.’²²

²² In the Czech corpus SYNv9 (Křen et al. 2021), there are 13 examples with Nom and 100 examples with Ins for the construction “be the first Czech who”. We are not claiming that the Ins is the only permissible case here, but merely suggesting that the more complex the DP/NP is, the more probable the use of Ins becomes.

All the examples we have introduced so far contain a copula in present tense. If the copula is in the past or future tense, the tendency to use the instrumental case increases, as suggested already by (Šmilauer 1966).

The copula can also be followed by an adjective. The distribution with adjectival predicates does not consider whether the quality is permanent or not. Adjectival predicates show strong preference for the nominative case if the copula is in present tense. The instrumental, if at all possible, very often sounds archaic or stylistically marked.

- (36) *Naše řeč je bohatá / *bohatou.*

our language is rich.NOM / *rich.INS
‘Our language is rich.’

- (37) *Chce být šťastný/ ?šťastným.*

wants.3SG be happy.NOM / happy.INS
‘He wants to be happy.’

According to Lindert and his analysis of Polish default case, “the instrumental predication arises as a form of DP predication where the adjective is actually a DP in disguise” (2017, p. 22). According to this analysis, the situation for Czech would look like this:

- (38) a. *Hvar je nejdelší (ostrov Chorvatska).*

Hvar is longest.NOM (island.NOM Croatia.GEN)
‘Hvar is the longest (island of Croatia).’

- b. *Hvar je nejdelším (ostrovem Chorvatska).*

Hvar is longest.INS (island.INS Croatia.GEN)
‘Hvar is the longest (island of Croatia).’

An AP is typically in the nominative after *být* unless it is underlyingly understood from the context that there is an NP ellipsis. In such a case the understood DP, in (38) suggested in parentheses, can be in the instrumental case.

7. STRUCTURAL, LEXICAL OR DEFAULT

Default case should be neither structural nor lexical because it is not assigned. The nominative is typically one of the structural cases (assigned to a subject by the finite predicate) and the instrumental is one of the lexical cases (typically assigned by the P or V). To decide whether a particular case is structural or lexical we can use the passivization test as we saw in (1)–(2).

As Przepiórkowski (1999) suggests, there is another possible way to determine the particular kind of case and that is a nominalization test. It was originally designed for Polish, but it seems to work for Czech as well, as they are both Slavic languages. The idea of the nominalization test is that objects which are structurally case-marked will change into genitive when the predicate is nominalized. We can see this change on structural case in (39).²³

- (39) a. *Jan maluje Petru.*
Jan paints Petra_{ACC}
- b. *malování Petry*
painting Petra.GEN

This change does not occur with objects that are lexically marked, as in (40). The lexical dative case remains the same even under nominalization.²⁴

- (40) a. *Jan pomáhá Petře.*
Jan helps Petra_{DAT}
- b. *pomáhání Petře*
helping Petra_{DAT}

When it comes to the post-copular instrumental case, the nominalization does not trigger any change in case form. This indicates that the instrumental is not a structural but a lexical case in Czech.

- (41) a. *Petr se stal učitelem / *učitel.*
Peter REFL became teacher_{INS} / teacher_{NOM}
'Petr became a teacher.'
- b. *stávání se učitelem / *učitel*
becoming REFL teacher_{INS}/ teacher_{NOM}
'becoming a teacher'

We are now going to introduce an analysis which suggests that there are in fact two different kinds of the copula *být*. One, which is a lexical verb V that assigns lexical instrumental case, and a second one where a light “linking verb” v does not

²³ Veselovská (1998) argues that genitive is for this reason also a structural case.

²⁴ Przepiórkowski (1999) also suggests a third test – a genitive of negation test – but this type of genitive does not occur in Czech.

assign lexical case and takes the default case instead. This analysis introduced by Veselovská (2008) points out, that the lexical V has an aspect, a full verbal paradigm and a VP adverbial position, as opposed to the light *v* phrase which does not assign a theta role. Veselovská provides persuasive arguments for her claim about two distinct copulas *být*. Her arguments can be summarized in the examples where the lexical *být* is “countable” (42), can follow the aspectual V (43), can be modified adverbially by location (44), and can appear in the participial form (45).

- (42) *Jan byl dvakrát hercem / ?herec Národního divadla.*

Jan was twice actor.INS / actor.NOM national theatre
‘Jan was twice an actor in The National Theatre.’

- (43) *Jan přestal být hercem / *herec národního divadla.*

Jan stopped be actor.INS / actor.NOM national theatre
‘Jan stopped being an actor in The National Theatre.’

- (44) *Jan byl v Praze hercem / *herec Národního divadla.*

Jan was in Prague actor.INS / actor.NOM national theatre
Jan was an actor in Prague, in The National Theatre.

- (45) *Jsa hercem / *herec Národního divadla Jan odmítl STB spolupráci.*

being actor.INS / actor.NOM national theatre Jan refused STB cooperation
‘Being an actor of The National Theatre, Jan refused to cooperate with The State Security.’

In all the above examples it is not possible to use the light *v* copula followed by the nominative. This distinction prepares the ground for the post-copular predication where both the nominative (in our approach the default) and instrumental are permissible. There are two underlying structures (logical forms) that happen to look the same on the surface (phonetic form). That is also why examples like (46)a can have both Nom and Ins on the post-copular NP. It is, however, only the instrumental that can appear in a nominalization transformation, as it is a lexical case (46)b. The example (46)a represents both kinds of copulas *být*, the lexical verb and the light verb. The nominative following the light verb cannot be nominalized as it is not a structural case (it does not undergo any morphological change), nor is it a lexical case (the verb *být* already triggers one lexical case and that is the Inst). It must be a default case. As a default, it merely appears in the environments where it is not assigned. Nominalization seems to be possible with the lexical V *být* only. Once this verb is nominalized, the derived noun *bytí* keeps the selected lexical instrumental case.

Verb *být* is the only copula in Czech which can have both the nominative and instrumental case on the nominal part of the predicate. Nominalization of this verb is

not frequently encountered. In the Syn2020 corpus of the Czech language (Křen et al. 2020), there are only eight instances of this nominalization *bytí* with instrumental case and not a single one with the nominative.

- (46) a. *On je mužem / muž dvou tváří.*
he is man.INS / man.NOM two.GEN faces.GEN
'He is a man of two faces.'
- b. *bytí mužem / *muž*
being man.INS / man.NOM
'being a man'

We can conclude from the above that nominative case does not need to be always structural. According to Caha (2009), nominative is also the smallest case as opposed to the instrumental in Czech. Oblique cases, which are bigger than the genitive, do not transform under nominalization while the smaller (structural) cases do. The nominative in post-copular predication is definitely not structural, its nominalization is impossible.

As the nominative is the least marked case (the structurally smallest one) it should be the most suitable candidate for the default case. McFadden (2007) even argues that structural nominatives are just a subcategory of default nominatives.

8. CONCLUSIONS

There is one clear candidate for the default case in Czech (Nom) and one potential alternative (Ins) in post-copular predicates. We have seen that some environments which lack case assigners and that systematically have the accusative in English give rise to the nominative in Czech. All these environments involve argument positions (subject) without any finite T case assigner.

In some special contexts like post copular nominal predicates, the nominative can alternate with the instrumental. The instrumental lexical case is used if the property expressed in the NP is not identification or if the NP is itself complex. In all these instances the Nom is also permitted, but it is less frequent. If the post-copular NP is simple, and the property expressed is a case of identification, then it must be in the nominative. The post-copular NP's case is not structural, but it is either a lexical (instrumental) case following the lexical verb *být* or the default (nominative) case following the light verb *být* that cannot assign case.

Finally, as there is never a finite nor non-finite clause or construction without the presence of the nominative either overtly (on a noun, pronoun or adjective) or through the presence of the finite verbal predicate, it seems rather clear that it is indeed the nominative that is the default case for Czech. The default nominative case is used for arguments which do not have any other case assigned.

B i b l i o g r a p h y

- BAERMAN, Matthew – BROWN, Dunstan (2013): Case Syncretism. In: M. Haspelmath – M. Dryer (eds.): *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Available at: <https://wals.info/chapter/28>
- BURZIO, Luigi (1986): *Italian Syntax: a government-binding approach*. Dordrecht: Reidel. 468 p.
- CAHA, Pavel (2009): *The Nanosyntax of Case*. Tromsø: University of Tromsø. 322 p.
- CAHA, Pavel (2013): Explaining the structure of case paradigms by the mechanisms of Nanosyntax. In: *Natural Language & Linguistic Theory*, Vol. 31, No. 4, pp. 1015–1066.
- ČERMÁK, František – BLATNÁ, Renata – HLAVÁČOVÁ, Jaroslava – KLÍMOVÁ, Jana – KOCEK, Jan – KOPŘIVOVÁ, Marie – KŘEN, Michal – PETKEVIČ, Vladimír – SCHMIEDTOVÁ, Věra – ŠULC, Michal (2000): *SYN2000: žánrově vyvážený korpus psané češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu, FF UK. Available at: <http://www.korpus.cz>
- CHOMSKY, Noam (1981): *Lectures on Government and Binding: The Pisa Lectures*. Berlin: De Gruyter Mouton. 384 p.
- CHOMSKY, Noam (1986): *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. Westport: Greenwood Publishing Group. 314 p.
- CHOMSKY, Noam – LASNIK, Howard (2015): The Theory of Principles and Parameters. In: *The Minimalist Program*. Cambridge: MIT Press, pp. 11–116.
- EMONDS, Joseph (2000): *Lexicon and Grammar: The English Syntacticon*. Berlin: De Gruyter Mouton. 470 p.
- EMONDS, Joseph (2010): Case Theory Revisited: Nominative and Accusative Super Case. In: A. BIČAN – J. KLAŠKA – P. MACUROVÁ – J. ZMRZLÍKOVÁ (eds.): *Karlík a továrna na lingvistiku*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 98–124.
- HALLE, Morris – MARANTZ, Alec (1993): Distributed Morphology and the Pieces of Inflection. In: K. L. Hale – S. J. Keyser (eds.): *The View from Building 20*. Cambridge: MIT Press, pp. 111–176.
- HINZEN, Wolfram (2014): On The Rationality of Case. In: *Language Sciences*, Vol. 46, pp. 133–151.
- KARLÍK, Petr (2000): Hypotéza modifikované valenční teorie. In: *Slovo a slovesnost*. Vol. 61, No. 3, pp. 170–189.
- KIPARSKY, Paul (1973): “Elsewhere” in Phonology. In: S. R. Anderson – P. Kiparsky (eds.): *Festschrift for Morris Halle*. New York: Holt, Rinehart and Winston, pp. 93–106.
- KOOPMAN, Hilda – SPORTICHE, Dominique (1991): The Position of Subjects. In: *Lingua*. Vol. 85, No. 2, pp. 211–258.
- KŘEN, Michal – CVRČEK, Václav – HENYŠ, Jan – HNÁTKOVÁ, Milena (2021): *Korpus SYN, version 9 from 5. 12. 2021*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK.
- KŘEN, Michal – CVRČEK, Václav – HENYŠ, Jan – HNÁTKOVÁ, Milena – JELÍNEK, Tomáš (2020): *SYN2020: reprezentativní korpus psané češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu, FF UK.
- LINDERT, Patrick (2017): Case in Polish Predication and Control. In: *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*, Vol. 23, pp. 121–130.

- MCFADDEN, Thomas (2007): Default Case and the Status of Compound Categories in Distributed Morphology. In: *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*. Vol. 13, pp. 225–238.
- PARROTT, Jeffrey Keith (2009): Case variation in coordination: Danish vs. Faroese. In: *Nordlyd*, Vol. 36, No. 2, pp. 165–185.
- PRZEPIÓRKOWSKI, Adam (1999): *Case assignment and the complement/adjunct dichotomy*. Tübingen: University of Tübingen. 474 p.
- SCHÜTZE, Carson (2001): On the Nature of Default Case. In: *Syntax*, Vol. 4, No. 3, pp. 205–238.
- SIGURÐSSON, Halldór (2006): The Nominative Puzzle and the Low Nominative Hypothesis. In: *Linguistic Inquiry*, Vol. 37, No. 2, pp. 289–308.
- SIGURÐSSON, Halldór (2008): The case of PRO. In: *Natural Language and Linguistic Theory*, Vol. 26, No. 2, pp. 403–450.
- ŠMILAUER, Vladimír (1966): *Novočeská skladba*. Praha: SPN. 574 p.
- ŠTÍCHA, František (2004): Nominativ a instrumentál predikátového substantiva v současné češtině: sonda do korpusu. In: *Slovo a slovesnost*, Vol. 65, No. 2, pp. 113–132.
- STURGEON, Anne (2005): The discourse function of left dislocation in Czech. In: *Proceedings of the annual meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Vol. 31.
- ULIČNÝ, Oldřich (2000): *Instrumentál v struktuře české věty*. Praha: Karolinum. 166 p.
- VESELOVSKÁ, Ludmila (1998): Possessive Movement in the Czech Nominal Phrase. In: *Journal of Slavic Linguistics*. Vol. 6, No. 2, pp. 255–300.
- VESELOVSKÁ, Ludmila (2001): Agreement Patterns of Czech Group Nouns and Quantifiers. In: N. Corver – H. Van Riemsdijk (eds.): *Semi-Lexical Categories*. Berlin: Mouton de Gruyter, pp. 273–320.
- VESELOVSKÁ, Ludmila (2008): The extended verbal projection in Czech: Three variants of the verb *be*. In: G. Zybatow – L. Szucsich – U. Jughanns – R. Meyer (eds.): *Formal Description of Slavic Languages*. Frankfurt am Main: Peter Lang, pp. 555–569.
- WOOLFORD, Ellen (2006): Lexical Case, Inherent Case, and Argument Structure. *Linguistic Inquiry*, Vol. 37, No. 1, pp. 111–130.
- WURMBRAND, Susi (2012): *Infinitives, Restructuring and Clause Structure*. Berlin: De Gruyter Mouton. 371 p.

THE INTENSIFYING FUNCTION OF REDUPLICATION IN CONTEMPORARY POLISH AND SLOVAK

SYLWIA SOJDA

Institute of Linguistics, University of Silesia in Katowice, Poland

SOJDA, Sylwia: The intensifying function of reduplication in contemporary Polish and Slovak. *Jazykovedný časopis* (Journal of Linguistics), 2022, Vol. 73, No 2, pp. 161–174.

Abstract: In this paper, I present and discuss the ways of intensifying in Polish and Slovak language communication using reduplication, because one of the semantic properties of reduplication is intensification. Various linguists have pointed out that reduplication may perform many different functions. Reduplication is also associated with a large subset of semantic and syntactic operations, including intensity. Although it is heavily semantically limited to adjectives and adverbs, it applies to nearly all parts of speech. According to its intensifying function, it is common in contemporary Slovak, being mainly associated with compound adjectives, i.e. *širošíry*, *čiročíry*, *dennodenný*. Reduplicative constructions are understood as independent language signs, formally and semantically different from their components. Reduplication means a reinforcement of a statement, so there are various semantic constraints on the reduplicant: it involves only gradable attributes and attributes denoting a higher degree of feature intensity (*in plus*). The reinforcement does not necessarily mean the increase of intensity of a state – the aim of reduplication is not only to modify but also to specify the meaning. Intensifying reduplication is one of the many ways of expressing the intensive degree or intensity of an action that is something above the assumed norm and it is a legitimate way of expanding the lexis.

Key words: intensification, reduplication, repetition

1. INTRODUCTION

This paper aims to outline the types of reduplication in Polish and Slovak. It attempts to show the different varieties of reduplicated structures in two closely related languages. The proposed review may be considered a descriptive study that bridge the gap in the current Polish-Slovak contrastive studies literature, since it describes reduplication through the prism of phonological, morphological, syntactical, and semantic processes.

Reduplication is associated with a large subset of semantic and syntactic operations, including the concept of intensity, for as Moravcsik (1978, p. 317) wrote: “the most outstanding single concept that reduplicative constructions recurrently express in various languages is the concept of increased quantity.” I study the kinds of intensification in contemporary Polish and Slovak using reduplication, because as Sapir (2010, p. 84) remarked, “there is nothing more

natural than the prevalence of reduplication”, which can be said to appear (in various degrees) in all languages.

Although the Polish and Slovak linguistic literature on reduplication is not very rich¹, the topic is not a marginal phenomenon in either language. Reduplication takes internally diverse forms related to both systemic and stylistic issues and is thus not limited only to onomatopoeias.

2. A BRIEF REVIEW OF LITERATURE ON REDUPLICATION IN POLISH AND SLOVAK

As far as Polish is concerned, reduplication and repetition had not been subject of a systematic monographic treatment until 2018. Before that, a paper by Stanisław Mikołajczak, *Reduplikacja leksykalna w języku polskim* [Lexical reduplication in Polish] pointed to other linguists who had noted the problem of reduplication in the Polish language (Bzdęga 1962, Bartmiński 1978); a wider treatment of reduplication in Polish was provided by Dobaczewski (2017) in his paper *Od regularnych powtórzeń do zlekSYkalizowanych reduplikacji. Propozycja klasyfikacji tekstowych zjawisk repetycyjnych* [From regular repetitions to lexicalised reduplications. A proposal for the classification of repetitive textual phenomena]. It was, as already mentioned, not until 2018 that (two) works entirely devoted to repetition, reduplication, and quasi-tautologies in Polish were published: the monograph *Powtórzenie jako zjawisko tekstowe i systemowe. Repetycje, reduplikacje i quasitautologie w języku polskim* [Repetition as a textual and systemic phenomenon. Repetitions, reduplications and quasi-tautologies in Polish] by Adam Dobaczewski (2018a), and a dictionary, *Słownik reduplikacji i powtórzeń polskich. Od zlekSYkalizowanych podwojeń do regularnych układów repetycyjnych* [Dictionary of Polish reduplication and repetitions. From lexicalized doublings to regular repeats], by Adam Dobaczewski, Piotr Sobotka and Sebastian Żurowski (2018b).²

Likewise, reduplication has never been the subject of a systematic description in Slovak linguistic studies. Apart from Jana Sokolová’s papers *Lexikálna reduplikácia a slovenčina* [Lexical reduplication and Slovak language] (2016) and *Frazeologizované reduplikácie z pohľadu formy, obsahu a funkcie* [Phraseological reduplications from the point of view of form, content and function] (2017), no comprehensive study on reduplication exists in Slovak. Furthermore, this phenomenon has only been mentioned in isolated works, such as Körtvélyessy (2014) or Rácová – Samko (2015).

¹ Dobaczewski stated that the linguistic literature on reduplication was so rich that no attempt to synthesize it was possible. He cited a research project carried out at the University of Graz, where the bibliography on reduplication exceeded 2500 items. [cf. <http://reduplication.uni-graz.at>]

² As the authors claim, the main intention of the *Dictionary* was to record as exhaustively as possible lexicalised repetitions of the contemporary Polish language (2018, p. 11).

Whereas reduplication and repetition phenomena do not occur in Polish and Slovak to the extent that is characteristic of the languages of southern Europe (see the data in Stoltz et al. 2011), it must be stated that these phenomena represent a certain unique feature of Slavic languages, which remains, however, largely unnoticed in linguistic studies abroad. This is perfectly demonstrated by researchers of the Russian language, who use the doubling phenomenon and repetition as an integral part of the description of grammar and lexis.

3. DEFINITIONS OF REDUPLICATION

Linguists point out that reduplication may exert many different functions in different languages, as well as within one language. As demonstrated by studies conducted on 368 world languages, as many as 85% of them have a form of productive reduplication, and in 277 of them there is partial and/or complete reduplication (Inkelas 2014, p. 169).

Reduplication (from Lat. *reduplicatio*) means ‘doubling’ and has different meanings due to the study’s subject. In linguistics, it is broadly defined as “the repetition of part or all of one linguistic constituent to form a new constituent with a different function, which occurs at many points on a spectrum from phonologically defined partial reduplication to the repetition of syntactic phrases” (Inkelas 2014, p. 169). As Moravcsik (1999, pp. 323–324) points out, reduplication is “a pattern where the double or multiple occurrences of a sound string, syllable, morpheme, or word within a larger syntagmatic unit is in systematic contrast with its single occurrence, with the iterated elements taking up functionally non-distinct positions”.

As a widespread phenomenon – seen primary as phonological, although most often treated as a morphological one – reduplication in some languages has been an object of linguists’ interest for years. As far as morphology is concerned, in languages in which derivation is regarded as a part of morphology, “reduplication is a morphological process of forming new words, where entire, or parts of, free morphemes are copied and attached to the base by adding or changing a few syllables” (Aziz – Nolikasari 2020, p. 44). Moreover, the authors claim that “the process of forming a reduplication word is determined by the form of the base word” (Aziz – Nolikasari 2020, p. 44) and can change the meaning, but the derived meaning is still related to the meaning of the base word. As Kauffman notes, “reduplication in the language is a morphological type that – through doubling a word, element, root, or stem – enhances, emphasizes, amplifies, enlarges, diminishes, adds number or changes verb tense – to bring about significant meaning changes or shades of meaning” (Kauffman 2015, p. 1). Moreover, reduplication is one of the most widespread strategies of the pluractional marking on the verb (Magni 2017, p. 4). Newman explains that the phenomenon known as

pluractionality³ involves: a) plurality in the verb per se, b) derivation rather than inflectional agreement, c) ergative relations with other arguments in the sentence, d) reduplication as a common means of formation, and e) the common appearance of suppletive forms (Newman 2012, p. 186).

As a morphological phenomenon, reduplication is often contrasted with repetition, which is considered to be a syntactic phenomenon. The border between these phenomena is syntactic reduplication, where a separate lexeme is repeated, but the formal and functional result of this operation resembles reduplication. A. Wierzbicka (1986) describes syntactic reduplication as a grammatical phenomenon functioning as a productive illocutionary device which illustrates the interdependence between pragmatics and semantics. The so-called “Italian reduplication” is represented by a syntactic structure that assumes a doubled word or group of words: *bella bella* [beautiful beautiful], *bianco bianco* [white white].

In the Polish work *Słownik terminologii językoznawczej* [A dictionary of linguistic terminology], reduplication is defined as repetition of either the whole lexeme or a part thereof, which is used for word-formation and emphatic purposes. This definition suggests that reduplication is not only a morphological but also a lexical phenomenon loaded with expressivity. That is why the concept of the broadly-understood term ‘reduplication’ is both lexical and lexical-stylistic.

As far as data sources are concerned, I refer to studies by Ološtiak – Michálková (2015), Sokolová (2016, 2017), Dobaczewski (2018) and Dobaczewski – Sobotka – Žurowski (2018) that illustrate reduplication in Polish and Slovak to point out some examples of reduplication in those languages. Other examples were provided by the National Corpus of Polish (*Narodowy Korpus Języka Polskiego*, PELCRA Search Engine) and The Slovak National Corpus (*Slovenský národný korpus*, version prim-8.0-public-all).

4. THE FUNCTIONS AND USES OF REDUPLICATION

Reduplication is used to achieve various purposes: lexical, morphological, and grammatical (Dineen 1967, p. 228). Reduplication is an example of a radial category with a vast array of senses, repetition being a central one, as it is “directly iconically grounded in the repetition of the stem in the linguistic form” (Regier 1994, p. 4). Apart from repetition, the author mentions other senses of reduplication, i.e. plurality, intensity, and completion.

As Der-Houssikian (1999) observes, reduplication has conventionally been considered to serve the purpose of intensifying the semantic and syntactic function of the base form, i.e. *very very good*, in English. In some cultures, reduplication is

³ In the forthcoming work, I discuss the phenomenon, unexplored in Slavic linguistic studies, of the pluractionality of verbs in contemporary Polish and Slovak.

a form of informal wordplay chosen over dry straightforward discourse in order to convey intensity, humor, and playfulness while employing cutesy, tongue-tickling, or whimsical sounds and words (Kauffmann 2015, p. 1). Moreover, reduplication expresses mostly the following meanings: diminution, attenuation/limitation, intensification, distributivity, quantification, collectivity, out-of-control (Inkelas 2014, p. 176). Cross-linguistically, reduplication phenomena are thus used to express plurality, distributivity (*each X*), perfective aspect, continuous/progressive/habitual aspect (*keeps Ving, is Ving, Vs habitually*), diminutives (*little X*), augmentatives (*big X*), intensification (*really X*), variety and similarity (*all different kinds of X, X and such*), ‘out of control’ and various other kinds of derivational meaning (Ghomeshi et al. 2004, p. 309–310).

Some scholars claim that in reduplicative constructions, augmentation (an increase of quantity) and intensification (an increase of degree) are universally preferred over diminution (decrease of quantity) and attenuation (decrease of degree) (Uspensky 1972, p. 70), and that the “intensified meaning” represents just one of six other types of reduplication (Ghomeshi et al. 2004, p. 308). Here, the different functions of reduplication were introduced. The numerous theoretical studies on reduplication provide a wide scope of functions of reduplication in language.

5. TYPES OF REDUPLICATION

Reduplication processes are in linguistic literature generally divided into two categories. The first one is total reduplication – the doubling process of the whole base of a word, stem and root without changing either consonant or vowel. The second is partial reduplication, which is formed by copying part of the base word (the beginning, the medial or the end of a base) such as duplicating a consonant or lengthening a vowel (Aziz – Nolikasari 2020, p. 45).

Anna Wierzbicka (1986, p. 288) noted that it is very common in Italian to reduplicate adjectives, adverbs, and adverbial expressions. She distinguished between syntactic reduplication (*reduplikacja składniowa*) as in the pauseless expression *adagio adagio* (‘slowly slowly’) and intraclausal repetition (*powtórzenie wewnątrzdzianiowe*) in *adagio, adagio* (‘slowly, slowly’), where the comma signals the presence of a pause. The intraclausal repetition means increased intensity and is also present in Polish, i.e., *dawno, dawno temu* (‘a long, long time ago’). Dobaczewski (2018, pp. 45–46) equates this phenomenon with lexical repetitions, understood as an occurrence in close proximity of forms of the same unit within the same phrase, which is still formally very varied. There exist both repetitions of a given form of the lexeme in the same position (accurate repetitions – *powtórzenia dokładne*), and repetitions of the lexeme in different positions, which may be accompanied by a diversity of forms (inaccurate repetitions – *powtórzenia niedochładne*). Additionally, Dobaczewski (2018, p. 45) distinguished: a) simple

repetitions (*powtórzenia proste*) (without additional exponents, i.e. *dawno, dawno* [*temu*]...; *poczytał, poczytał* (*i zasnął*); (*obiad był*) *całkiem całkiem* ['a long, long time ago'; 'he read, and read (and fell asleep)'; '(the dinner was) quite good']; and b) complex repetition (*powtóżenie złożone*) (with additional exponents, called the repetition operators, i.e. *dziewczyna jak dziewczyna*; *ludzi a ludzi* (*było na stadionie*); *co fachowiec, to fachowiec* ['a girl like a girl'; 'people and people (were in the stadium)'; 'a specialist is a specialist'].

Stanisław Mikołajczak described four types of reduplication in Polish (1998, pp. 68–69): a) simple reduplication, complete (*prosta zupełna – całkowita*): the same lexemes are repeated: *tuż tuż* ['almost here']⁴; *ani ani* ['neither nor']; *albo albo* ['either or'], b) family reduplication (*wspólnordzenna*) where repeated are words from the same family: *jeden jedyny* ['the one and only']; *dwójka podwójna* ['a double two']; *różne różności* ['various varieties'], c) paradigmatic reduplication (*paradygmatyczna*): repeated are different inflectional forms of the same word: *kto komu* ['who to whom']; *kto z kim* ['who with whom'], and d) lexical and syntactic reduplication (*leksykalno-składniowa*): repeated are words concerned as indicators of complexity (conjunctions): *ani...ani* ['neither...nor']; *i...i* ['both...and']; *lub...lub* ['either...or']; *czy...czy* ['whether...or...']; *co będzie, to będzie* ['what will be, will be'].

When taking into consideration the intensifying function of reduplication, the first type is interesting. Complete reduplications become separate lexical units (reduplicated juxtaposition) expressing the individual lexeme's multiplied intensification. This typically motivated by stylistic purposes and mainly presented in folk poetry or songs: *daleko daleko* ['far far'], *wysoko wysoko* ['high high'], *powoli powoli* ['slowly slowly'], *ledwo ledwo* ['barely barely']. In this group, there can also be distinguished juxtapositions linked by a coordinate conjunction, *a* or *i*: *nikt a nikt* ['nobody and nobody' – nobody at all, absolutely nobody, enhanced meaning of nobody], *nic a nic – zupełnie nic* ['nothing at all' – absolutely nothing].

In Slovak, assuming that reduplication is not a grammatical rule but a pragmatic means of expression, it can be treated as an additional device to express intensification, distinct from other devices (evaluating prefixes, prefixoids, suffixes, suffixoids, and adverbial intensifiers). The intensifying function means that the reduplication results in the intensification of the non-reduplicated component; reduplication means 'very, really X', i.e. *šíry* ['vast'] – *širošíry* ['very vast'], *číry* ['pure'] → *čiročíry* ['really pure'].

As Jana Sokolová noted, although reduplication is a marginal phenomenon in Slovak, it is an accepted and used means of pragmatic lexicalisation and phraseologisation (Sokolová 2016, p. 247). She understands reduplication in a metonymic way and distinguishes four different kinds: replication (reduplication

⁴ It is also written with a comma, *tuż, tuż* or with a hyphen, *tuż-tuż*. See also: *ani-anı, albo-albo, aby-aby*.

of syllables and morphemes), reduplication (reduplication of lexemes inside composites, apposites and two-word phraseologised structures: phraseological reduplications), iteration (reduplication by a syntactic *ad hoc* repetition of words) and tautology (reduplication in structures like ‘*X je X*’, ‘X is X’).

The reduplicative type applies to bilateral language units – morphemes and lexemes. The reduplication of morphemes applies only within a numerically limited affixal type. The composition type has a morphematic-lexical nature and is “composed” of two identical lexemes. Within this reduplicative type, affixal, compositional and appositional types can be distinguished.

The affixal type is present in words where the prefix and the beginning of the word base are identical: Sk. *prapravnuk*, *prapravnúčka*, *praprarodičia*, Pl. *prapravnuk*, *prapravnuczka*, *praprarodzice* [‘great-great-grandson’, ‘great-great-granddaughter’, ‘great-great-grandparents’].

The compositional type of lexical reduplication (not recorded in Polish) is motivated by the word-formation and represents a conjunction-modification type of isomorphism. Compounds such as *dennodený*, *svätošváty*, *číročíry*, *širošíry* are also called ‘double (reduplicated) compounds’ (*zdvojené zloženiny*) in Slovak (cf. Furdík 2004, p. 72) and represent a specific group of structures where the second component is identical with its motivator.

Reduplication in Slovak may exist as right-sided (progressive) or left-sided (regressive). Right-sided reduplication is when the replicated part occurs on the right of a motivated expression and is typical for apposites (items created by lexicalisation of two identical words in terms of part of speech, connected with a hyphen, with coordinative or determinative relation). Apposites are characterised by: a) a looser connection of components, allowing the second part to be modified (*cesta-necesta* ‘long and winding road’), b) inflection of both components (*trmy-vrmy* ‘helter-skelter’), c) pronouncing without a pause. Left-sided reduplication (when the replicated part is on the left side of its motivator, i.e. *prapravnuk*, *dennodený* ‘day-by-day-like’, *číročíry*) is typical for compounds motivated by word formation, with the onomasiological base determined from the left side.

Structures that are the results of the appositional type of lexical reduplication are also interpreted in Slovak in the context of phraseology as “petrified phrases that arose by intensifying repetition with modification of the basic expression” (Mláček 2001, p. 93). Among them, a specific group consists of apposites, which J. Mláček evaluates as a bounded group of connections in which the adjective component is tautologically formed from a nominal component (Mláček 2004). The same approach is presented by Ološtiak and Michálková (2015, p. 739), who write about intensifying phrases based on tautology of components (*intenzifikačné frazémy založené na tautologickosti komponentov*), i.e. *div divúci* [‘wonder of wonders’], *hmla hmlúca* [‘foggy fog’], *pravda pravdúca* [‘too true’], *roky rokúce* [‘year-long years’], *tma tmúca* [‘pitch black’], *zima zimúca* [‘wintry winter’]:

- (1) Čo to za **div divúci**, ktorý z človeka urobí bytosť, akej ešte nikdy nebolo na zemi!? [What **wonder of wonders** which out of a man will make a being like never before on Earth!?]
- (2) Na Chopku je momentálne **hmla hmlúca**, cez deň má byť pod mrakom a slabo snežiť, vietor sa má utišiť [The peak of Chopok is at the moment shrouded by a **foggy fog**, during the day, it is awaited overcast with light snow, and the wind should abate.]
- (3) Vonku **hmla hmlúca**, štart sa kvôli nej posúval, aby bolo aspoň trošku vidno [There was **foggy fog** outside, and the start was shifted because of it, so there would be at least a little visibility.]
- (4) Všetko, čo sa v tejto mikropoviedke opisuje, je **pravda pravdúca**, nič vymyslené [Everything described in this micro-story is **too true**, nothing was invented.]
- (5) Ak by bolo v tomto úplne jasné, čomu sa **roky rokúce** bránia mnohí politici, mnoho nešťastí v minulosti nemuselo byť [If it had been clear what many politicians have fought against **for many years**, many misfortunes in the past might have been avoided.]
- (6) Pri tejto príležitosti sme sa s autorom, ktorý svoje karikatúry už **roky rokúce** publikuje na stránkach Záhoráka a pravidelne ilustruje naše vianočné a novoročné číslo, trochu porozprávali [On this occasion, we talked a bit with the author, who has been publishing his caricatures on the Záhorák website **for many years**, and regularly illustrates our Christmas and New Year issue.]
- (7) Päť hodín – takmer úplná tma, **tma tmúca**, v ktorej nesvetia ani tie maličké životodárne svietielka ľudskej duše [Five hours – almost complete darkness, **pitch black**, in which not even the tiny life-giving lights of the human soul shine.]
- (8) Mňa sice neteší, že ide zima, no potešilo ma, že ked' už je tá **zima zimúca** za oblokmi, tak nech je aspoň nejak spestrená [I am not happy that the winter is coming, but I was pleased that since this **wintry winter** already reigns out there, it should at least be somewhat varied.]

Such uses do not exist in Polish, while *prawda prawdziwa*, as in (9), is possible:

- (9) To, że poza drzwiami swojego kościoła nie dostrzegasz innego świata, nie znaczy, że twój pogląd i twoja prawda to jedyna **prawda prawdziwa** [The fact that you don't see another world beyond the doors of your church, does not mean that your view and your truth are the only **truth proper**].

Reinforcement is expressed by the reduplicated formations reflected in the intensified adjectives: *šíry* → *širošíry*, *číry* → *čiročíry*, *denný* → *dennodenný* [day-by-day-like], *vel'ký* → *vel'ký-prevel'ký* [big-_{INTENS}big], intensified adverbs *málo* → *málo-pramálo* [little-_{INTENS}little], *vel'a* → *vel'a-prevel'a* [a lot-_{INTENS}a lot], *dávno* → *dávno-pradávno* [long ago-_{INTENS}long ago: 'in the dim and distant past'], *múdro* →

múdro-premúdro [wisely-_{INTENS}wisely], or an adverbial usage of interjections: *beda* → *beda-prebeda* [woe-_{INTENS}woe: ‘what a shame’], *škoda* → *škoda-preškoda* [pity-_{INTENS}pity: ‘a great pity’], i.e.:

- (10) *Takto mi recept povedal kolega kedysi dávno-pradávno a odvtedy patří k oblíbeným v celej naší rodině* [This is how a colleague told me to make this recipe **a very long time ago** and it has since become one of the favorites in our whole family ever since.]
- (11) *Udeje sa toho ešte veľa-preveľa, všetko sa ešte mnohonásobne skomplikuje a je na čitateľovi (...)* [There’s **so, so much that is** going to happen, everything will get complicated in all kinds of ways and it’s up to the reader (...).]

Examples of reduplication in Slovak can be divided into two groups: a) the first group are combined structures in which the second component is independent lexeme and the structure already has an intensive meaning: *pramálo*, *preveľa*, *preveľký*, *premúdro* (‘very little, very much, very big, very wisely’); b) the second one contains structures which do not exist separately, as stand-alone lexemes (*prebeda*, *preškoda*, *zoči*) but were created as part of a new phrase within an intraphraseological word formation: *beda-prebeda*, *chtiac-nechtiac*, *škoda-preškoda*, *zoči-voči*. These examples represent a special type of phraseological units called “súslavia” (Ološtiak 2011, p. 62; Ološtiak – Ivanová 2013, p. 202) and show different perspectives applied to the same type of unit: as a product of an intra-phraseological word formation (Ološtiak 2011), as a type of compound (Sokolová – Ivanová – Vuznáková 2005), or as a type of apposition (Sokolová 2002). These forms occur as affixal asymmetric additional reduplication by extending the lexeme in place of the onomasiological mark by the prefixes *pre-*, *pra-*:

- (12) *Zatváril sa múdro-premúdro a povedal: (...) [He looked **wisely-very wisely** and said: (...).]*
- (13) *Túto hrudku som robila na Veľkú noc a mala veľký-preveľký úspech* [I did this lump for Easter and it was **a great-great** success.]

Although we can also distinguish in Polish the prefix *prze-* with adjectives or adverbs to express intensity, i.e. *prześliczny* [PREF_{beautiful} = very beautiful], *prześlicznie* [PREF_{prettily}= very lovely], *przedobry* [PREF_{good} = very good], *przepyszny* [PREF_{delicious} = very delicious]; such lexemes do not create asymmetric reduplicated appositions like *ślicznie-prześlicznie*, *piękny-przepiękny*, but create expressions indicating increased intensity, i.e.:

- (14) *Alicja uśmiecha się, końcę brwi idą jej w górę, ślicznie, prześlicznie, oczy marszczą się jak u kotki imieniem Li albo jak u Chinki, albo jak ... w każdym razie fajnie* [Alice smiles, the ends of her eyebrows go up, **prettily, very**

prettily, her eyes wrinkle like those of a cat named Li or a Chinese woman, or like ... anyway, nicely.]

- (15) *Były to widoki: piękne, bardzo piękne, przepiękne, liczne, niesamowite, zachwycające* [These were the views: **beautiful**, **very beautiful**, **extra beautiful**, **numerous**, **amazing, enchanting**.]

Describing the phenomenon of reduplication from the perspective of intensity, it should be stated that the replicative type of lexical reduplication is interesting as well.

Replicative reduplication is considered to be an integral connection of homogeneous segments, that is, the lower plane units integrated to higher plane units, as replicating sounds or syllables within the boundaries of one lexeme. In Slovak, it does not have the status of a word-formation procedure. A phonetic and syllable replication, namely phonetic replication achieved by an elongation of sounds, produces expressive words with a non-traditional phonetic construction. Vocal replication has an emphatic function, both in Slovak (*tákák* ['s-o-o-o'], *aháá* ['I s-e-e-e']) and Polish (*taaak* ['y-e-e-s'], *ahaaa* ['I s-e-e-e']). Consonant replication can express hesitation: *hmmm*, nodding: *mhm*, reckless action: *hírá*, giving orders to stop: Sk. *pírá!*, Pl. *prrr!* or different feelings or sounds: Sk. *bírá*, *vírá*, Pl. *brrr*. Syllabic replication is presented as an evaluative repetition in diminutives and hypocoristic words: Sk. *uzulilalinký, málilinko, trošilalinku* [narrow/small/a little + *lilalinký/lalinko/lalinku* = ‘very, very narrow, small, little’], Pl. *wąziateńko, maleńko, maluteńko, malusieńko, troszeńkę, troszeczkę*.

Reduplication applies to nearly all parts of speech. Although it is heavily semantically limited to adjectives and adverbs, it also occurs frequently in the formation of interjections: *ha-ha, hi-hi*.

Following Mathesius (1947, p. 70), horizontal and vertical intensification can be distinguished in both Polish and Slovak. Horizontal intensification means the length, duration and frequency of the action as expressed by these adjectives and adverbs, including quantity, i.e.,
Sk.:

- (16) *Kvôli tomu musím zostať ešte dlho dlho zaľúbená, asi aj až dovždy do Eda.*
[Because of that, I have to remain in love with Ed for a **long long** time, probably even forever.]
- (17) *Podobný tvar sa dosť často často objavuje aj v polských prameňoch.* [**Often often** enough does a similar shape also appear in Polish sources.]
- (18) *Zbehlo sa to všetko veľmi rýchlo rýchlo.* [It all went down very **fast fast**.]

Pl.:

- (19) *Wýjatkowo szybko szybko rozstrzygnęła się głośna sprawa studentek, których toruńska prokuratura oskarżyła o plagiat.* [The high-profile case of female students accused of plagiarism in Toruń was resolved exceptionally **quickly quickly**.]

The following examples refer to a measure and effort involved in performing an action, i.e.:

- (20) *Už sa skutočne veľmi veľmi teším na to, že košeľu v ruksaku nebudem potrebovať.* [I'm **really** **really** looking forward to not needing to have a shirt in my backpack.]
- (21) *Wiemy na co nas stać i bardzo bardzo chcemy wygrywać.* [We know what we can do and we want to win **very** **very** **much**.]

Repetition of the same form means '(twice) more / more intensely': *szybko*, *szybko* ['quickly, quickly'], *powoli*, *powoli* ['slowly, slowly'], i.e.:

- (22) *Wreszcie dotarłaś! Szybko, szybko opowiadaj jak tam było!* [You have finally arrived. **Quickly, quickly** tell me how it was!]
- (23) *Już to załatwilem. Powoli, powoli, nie da się wszystkiego naraz* [I have already managed it. **Slowly, slowly**, you can't do everything at once.]

In Slovak, we can also note the doubling of adverbs with a hyphen: *vysoko-vysoko* ['high and far off'], *pomaly-pomaly* ['slowly-slowly']:

- (24) *Bude ho to dusiť, môžbyť chvíť sa po celom tele, až kým pomaly-pomaly klesne v ňom napätie, alebo kým si nenájde objekt, na ktorého môže vyliat' zlosť* [It will suffocate him, he may tremble all over his body until the tension in him **very slowly** drops, or until he finds an object on which he can pour out his anger.]
- (25) *Nevidieť rozžiarenených snopkov vznášať sa vo vzduchu vysoko-vysoko, čo vyniesla veľká horúčava* [One could not see the shining sheaves hovering in the air **high and far off**, which brought about a great heat.]

In both Polish and Slovak, there are also structures with a different inflectional form of the base word: Pl. *sąd sądem* [the court is the court_{INST}], *świat światem*, Sk. *svet svetom* [the world is the world_{INST}] (for details in Polish see: Dobaczewski 2018, pp. 179–185).

6. CONCLUSIONS

Reduplicants are structurally variable and represent a semantically heterogeneous and differentiated layer of lexis in Polish and Slovak. Reduplicated words create a new quality with their semantics and pragmatics. They express a pragmatic meaning, being within the boundaries of one-word and two-word lexical items when they create a new "value". As Kauffman has written, "[the] doubling of

entire words or stems enhances or significantly changes the quality of the idea intended by the word” (Kauffman 2015, p. 4).

The main goal of this study was to outline the types of reduplication in Polish and Slovak. Generally, reduplication processes are divided into two categories: total reduplication and partial reduplication. Polish linguists distinguished more types of this phenomenon: syntactic reduplication and intraclausal repetition (Wierzbicka 1986); lexical repetitions (accurate and inaccurate) (Dobaczewski 2018); simple reduplication, family reduplication, paradigmatic reduplication, lexical and syntactic reduplication (Mikołajczak 1998). In Slovak, Sokolová (2016) pointed out on replication, reduplication, iteration and tautology.

I agree with Sokolová (2016, p. 267) who points out that in texts and communication, lexical reduplicants can also function as a ‘wild card’, in the sense that their ‘deployment’ is fully within the competence of the producer, i.e.: *Snežilo tak husto, že som ledva dovidel na stromy okolo mňa. Snežilo tak husto, že som ledva-ledva dovidel na stromy okolo mňa.* [It was snowing so hard that I **barely-barely** could see the trees around me.] As far as restricted modifiers can be used to intensify degree with a limited number of words, emphatic reduplication may be freely used in spoken language.

It appears that in languages in which it is either grammatical or has the status of a standard word-formation procedure (from the semantic point of view), reduplication expresses quantifying. The use of duplication in expressing intensity is a semantic universal reflecting the intuition that what is semantically “more” should be represented by being structurally “larger” (Dolník 2013).

Concludingly, reduplication as a legitimate way of expanding the Polish and Slovak lexis is an interesting field of study, as the present contribution aimed to show.

References

- AZIZ, Zulfadli. A. – NOLIKASARI, Vivi (2020): Reduplication as a word-formation process in the Jamee language: A variety of Minang spoken in South Aceh. In: *Studies in English Language and Education*, Vol. 7, No. 1, pp. 43–54.
- BARTMINSKI, Jerzy (1978): Swoiste formy orzeczeń w języku ustnym (orzeczenie onomatopeiczne, kompozycjonalne, zaimkowe, podwojone). In: T. Skubalanka (ed.): *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*. Wrocław: Ossolineum, pp. 159–175.
- BZDEGA, Andrzej (1962): Struktura zdwojenia. In: *Biuletyn PTJ XXI*, pp. 115–125.
- DER-HOUSSIKIAN, Haig (1999): Reduplication in colloquial Western Armenian. In: *Lacus Forum XXV*, pp. 247–253.
- DINEEN, Francis (1967): *An Introduction to General Linguistics*. New York: Holt, Rinehart and Winston. 452 p.
- DOBACZEWSKI, Adam (2017): Od regularnych powtórzeń do zleksykalizowanych reduplicacji. Propozycja klasyfikacji tekstowych zjawisk repetycyjnych. In: *Poradnik Językowy 9*, pp. 63–75.

DOBACZEWSKI, Adam (2018): *Powtóżenie jako zjawisko tekstowe i systemowe. Repetycje, reduplikacje i quasi-tautologie w języku polskim*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK. 284 p.

DOBACZEWSKI, Adam – SOBOTKA, Piotr – ŹUROWSKI, Sebastian (2018): *Słownik reduplikacji i powtórzeñ polskich. Od zlekSYkalizowanych podwojeñ do regularnych układów repetycyjnych*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK. 296 p.

DOLNÍK, Juraj (2013): *Všeobecná jazykoveda. Opis a vysvetl'ovanie jazyka*. 2nd rev. & suppl. ed. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV. 430 p.

Encyklopedia językoznawstwa ogólnego. Ed. K. Polański. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1993.

FEDRIANI, Chiara (2017): Nulla sum, nulla sum: Tota, tota occidi: Repetition as a (rare) strategy of intensification in Latin. In: M. Napoli – M. Ravetto (eds.): *Exploring Intensification. Synchronic, diachronic and cross-linguistic perspectives*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 147–169.

FURDÍK, Juraj (2004): *Slovenská slovotvorba: teória, opis, cvičenia*. Ed. M. Ološtiak. Prešov: Náuka. 200 p.

GHOMESHI, Jila – JACKENDOFF, Ray – ROSEN, Nicole – RUSSELL, Kevin (2004): Contrastive focus reduplication in English (the SALAD-SALAD paper). In: *Natural Language and Linguistic Theory*, Vol. 22, No. 2, pp. 307–357.

GOŁĄB, Zbigniew – HEINZ, Adam – POLAŃSKI, Kazimierz (1968): *Słownik terminologii językoznawczej*. Warszawa: PWN. 847 p.

INKELAS, Sharon (2014): Non-concatenative derivation: reduplication. In: R. Lieber – P. Štekauer (eds.): *Oxford handbook of derivational morphology*. Oxford: Oxford University Press, pp. 169–189.

KAUFFMANN, Charles, A. (2015): Reduplication reflects uniqueness and innovation in language, thought and culture. In: *Omniglot: the online encyclopedia of writing systems and languages*. Available at: <http://www.omniglot.com/language/articles/reduplication.htm> [cit. 13.07.2020]

KÖRTVÉLYESSY, Lívia (2014): Evaluative Derivation. In: R. Lieber – P. Štekauer (eds.): *The Oxford handbook of derivational morphology*. Oxford: Oxford University Press, pp. 296–316.

MAGNI, Elisabetta (2017): Intensity, reduplication, and pluractionality in Ancient Greek. In: *Lexis. The expression of intensity*, Vol. 10. Available at: <http://journals.openedition.org/lexis/1117> [cit. 12.09.2020]

MATHESIUS, Vilém (1947): *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrich. 465 p. Available at: <https://www.peterlang.com/view/title/67448> [cit. 30.07.2020]

MIKOŁAJCZAK, Stanisław (1998): Reduplicacja leksykalna w języku polskim. In: Z. Krążyńska – Z. Zagórski (eds.): *Poznańskie Spotkania Językoznanawcze*. T. 3. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pp. 65–81.

MLACEK, Jozef (2004): K tvarovým zvláštnostiam slov v slovenských frazémach. In: J. Mlacek – M. Vojtech (eds.): *Studia Academica Slovaca* 33. Bratislava: Stimul, pp. 132–153.

MORAVCSIK, Edith A. (1978): Reduplicative Constructions. In: J. H. Reenberg (ed.): *Universals of Human Language*, Vol. 3. Stanford: Stanford University Press, pp. 297–334.

- MORAVCSIK, Edith A. (1999): Reduplication. In: W. Bright (ed.): *International Encyclopaedia of Linguistics*, Vol. 3. New York/Oxford: Oxford University Press, pp. 322–324.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego (PELCRA Search Engine). Available at: www.nkjp.pl
- NEWMAN, Paul (2012): Pluractional Verbs: An Overview. In: P. Cabredo Hofherr – B. Laca (eds.): *Verbal Plurality and Distributivity*. Berlin, Boston: De Gruyter, pp. 185–210.
- OLOŠTIAK, Martin (2011): *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. 339 p.
- OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina (2013): *Kapitoly z lexikológie (Lexikálna syntagmatika a viacslovné pomenovania)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2013. 251 p.
- OLOŠTIAK, Martin – MICHÁLKOVÁ, Marcela (2015): Slovotvorná a frazeologická motivácia. In: M. Ološtiak (ed.): *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, pp. 729–752.
- PĘZIK, Piotr (2012): Wyszukiwarka PELCRA dla danych NKJP. In: A. Przepiórkowski – M. Bańko – R. Górska – B. Lewandowska-Tomaszczyk (eds.): *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo PWN, pp. 253–273.
- RÁCOVÁ, Anna – SAMKO, Milan (2015): Structural patterns and functions of reduplicative constructions in Slovak Romani. In: *Asian and African Studies*, Vol. 24, No. 2, pp. 165–189.
- REGIER, Terry (1994): *A Preliminary Study of the Semantics of Reduplication* (Technical Report TR-94-019). Berkeley, CA: International Computer Science Institute, pp. 1–18. Available at: <ftp://ftp.icsi.berkeley.edu/pub/techreports/1994/tr-94-019> [cit. 25.01.2022]
- SAPIR, Edward (2010): *Język. Wprowadzenie do badań nad mową*. Trans. M. Buchta. Kraków: Universitas. 241 p.
- Slovenský národný korpus* (prim-8.0-public-sane). Available at: korpus.sk
- SOKOLOVÁ, Jana (2002): *Tri aspekty jazykovej nominácie*. Nitra: UKF v Nitre, Filozofická fakulta. 103 p.
- SOKOLOVÁ, Jana (2015): Komunikačný aspekt nominálnych tautológií typu obchod je obchod. In: *Slovenská reč*, Vol. 80, No. 3–4, pp. 157–176.
- SOKOLOVÁ, Jana (2016): Lexikálna reduplikácia a slovenčina. In: *Jazykovedný časopis*, Vol. 67, No. 3, pp. 249–250.
- SOKOLOVÁ, Jana (2017): Frazeologizované reduplikácie z pohľadu formy, obsahu a funkcie. In: O. Orgoňová – A. Bohunická – G. Múesková – K. Muziková – Z. Popovičová Sedláčková (eds.): *Jazyk a jazykoveda v súvislostiach*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, pp. 411–420.
- SOKOLOVÁ, Miloslava – IVANOVÁ, Martina – VUŽNÁKOVÁ, Katarína (2005): Prínos Slovníka koreňových morfém slovenčiny k charakteristike kompozít. In: *Jazykovedný časopis*, Vol. 56, No. 2, pp. 99–126.
- STOLZ, Thomas – STROH, Cornelia – URDZE, Aina (2011): Total reduplication: The areal linguistics of a potential universal. Berlin: Akademie Verlag. 620 p.
- USPENSKY, Boris A. (1972): Subsystems in language, their interrelations and their correlated universals. In: *Linguistics: An International Review*, 88, pp. 53–71.
- WIERZBICKA, Anna (1986): Italian reduplication: cross-cultural pragmatics and illocutionary semantics. In: *Linguistics*, Vol. 24, No. 2, pp. 287–315.

CORPUS OF SLOVAK LEGISLATIVE DOCUMENTS

RADOVAN GARABÍK

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., Bratislava

GARABÍK, Radovan: Corpus of Slovak legislative documents. *Jazykovedný časopis* (Journal of Linguistics), 2022, Vol. 73, No 2, pp. 175–189.

Abstract: The article describes the construction of the corpus of Slovak legislative documents. By analyzing several statistical values of the source metadata and documents, we efficiently improve corpus quality. We describe the methods used to clean up small variations in metadata, length based discrimination of document and examine the effectiveness of several strategies of deduplication. The corpus is a part of a comparable corpus of legislative documents of seven languages, created in the *Multilingual Resources for CEFAT in the Legal Domain (MARCELL)* project.

Key words: corpus, Slovak language, body of law, legislation

1. INTRODUCTION

Text corpora have become an indisputable and irreplaceable source of research data in linguistics during the last few decades. In Slovak linguistics, huge, representative corpora are available at least through their query interface, though there are situations where access to full texts is desirable, or outright necessary for either research or as training data. There is source of text data that is usually exempt from copyright protection (unlike web based texts) – legal acts, which are often specifically excluded from copyright laws (see Law No. 185/2015).

Presented article describes the analysis of existing Slovak body of law sources and a construction of linguistic corpus based on these data, with the aim to be used by linguists in a “traditional” linguistic research, as a source of free data for other researchers, but also as a useful domain specific text corpus for (e.g.) terminology research/application. The article is intended to describe contemporary processes and analysis applied in building Slovak language corpora.

The corpus is a part of seven comparable corpora of national legislative documents of seven countries – Bulgaria, Croatia, Hungary, Poland, Romania, Slovakia and Slovenia. The corpora have been developed within the Connecting Europe Facility (CEF) Telecom Action *Multilingual Resources for CEFAT in the Legal Domain (MARCELL)*¹ that aims to enhance the eTranslation system² developed by the European Commission (see Váradí et al. 2020).

¹ <http://marcell-project.eu>

² <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/eTranslation>

The corpus introduces several hitherto unused annotation rules and practices into Slovak corpora – it is the first (to our knowledge) publicly available Slovak corpus with a dependency parsing annotation, with named entities annotation, and the first corpus with a new, improved morphological description and lemmatization, the first corpus with an included terminological annotation.

2. OTHER LEGAL LANGUAGE CORPORA

The first Slovak corpus containing legal language was the *legal-1.0* corpus containing the then-current body of law of Slovak Republic, compiled at the Slovak National Corpus department of the L. Štúr Institute of Linguistics. The first version has been available (for querying through a corpus manager interface, not for download) since 2014; somewhat unusually named, the version *legal-1.1* is not a revision of the corpus, but was built in parallel and contains only deduplicated (unique) texts.

The corpus *od-justice-1.0* has been compiled in 2018 (also by the Slovak National Corpus department of the L. Štúr Institute of Linguistics) and contains the texts of court proceedings of the Slovak Republic, based on the Open Data Initiative releases.³

These corpora were, however, opportunistically created – not much effort has been put into analysis of end users' needs and requirements, and in any case, these corpora were one-time only, reflecting the body of law at that time, and they were not expanded by new texts.

3. SOURCE DESCRIPTION

The source archives have been provided by the Slov-Lex portal⁴, the official Legislative and Information Portal of the Ministry of Justice of the Slovak Republic, providing access to the body of law of Slovak Republic. The source archive (updated monthly) contains also working versions of laws; however, in our corpus, we deal only with the final, published (and therefore in effect) versions. The size of the archive is 7.3GiB of zipped data in XML format. The data are organized in a tree structure, first level is the type of documents, second level the year of the document. The overall number of legislative documents (without appendices and attachments) is 61 627; the number of final version documents is 23 070. Because the data is changing with each new release of the archive, we analyze and describe here one specific snapshot, from 1st April 2019.

3.1 Source Metadata Analysis

In the source, we analyzed following metadata keys as relevant for the corpus (there are several other metadata items, but only these are reliable and relevant for corpus annotation):

³ <https://obcan.justice.sk/opendata>

⁴ <https://www.slov-lex.sk>

- *predpisOznacenie* – (unique, within one type) identifier of the document, as published in the official and legally binding Collection of Law/Official Journal
- *predpisTyp* – type of the document (law, resolution, declaration etc...)
- *predpisDatum* – date of the document, in human readable form, in the genitive, e.g. “z 2. decembra 2011,” (including the comma)
- *predpisNadpis* – second (!) part of the name of the document, can be empty
- *predpisPodnadpis* – first (!) part of the name of the document, can be empty

Each of these data can be empty sometimes, however, if the *predpisOznacenie* key is empty, it is a sign of conversion error in the source data; similarly, empty value of both *predpisNadpis* and *predpisPodnadpis* signals an error in the source data.

We construct the (human readable) title as a concatenation of strings *predpisTyp* + *predpisDatum* + *predpisPodnadpis* + *predpisNadpis* (separated by spaces). Title constructed this way forms a readable, grammatically correct description, including the date of publication. It is entirely possible such a title was originally in the database or annotation of scanned documents and the metadata in the archive have been constructed by splitting the original title.

The metadata is not uniform – there is some amount of typos, spelling and formatting errors, sometimes there are fields with obviously swapped values, and the word order use of capitalization is inconsistent. All this strongly suggests there was a lot of manual work involved, perhaps in transforming existing pre-electronic data.

We also noticed there is a non negligible amount of documents in Czech in the laws and regulations from before 1990. These can be often detected by looking at the *predpisTyp* value – if the description is in Czech, the text data will be in Czech as well.

3.2 Initial Metadata Cleanup

The key *predpisTyp* is the most important in initial cleaning up of the database, because it determines the classification of the document and its usefulness for inclusion into the corpus.

In the first stage, we replaced erroneous *predpisTyp* values by their corrected forms, thus eliminating easily detectable typos and eliminating incorrectly converted and annotated documents (with no reasonable way of correcting them). In the first step, we converted the value into uppercase (uppercase is the canonical form of the value, everything else is to be considered a typo or a mistake). After this case normalization, there are 314 unique values for this key, with 237 of them appearing only once. The next step consists of replacing alternate values with the canonical form (see Table 1 for the most frequent replacements). To replace the values, it is sufficient if the alternate value (first column of the table) is a substring of *predpisTyp*. Special value *blacklist* is reserved for unrecognized values and values obviously in Czech are not processed further. After these cleanups, the numbers of documents of given types are in Table 2.

original	replacement
VLÁDNE NARIADENIE	NARIADENIE VLÁDY
USNESENI*)	blacklist
ZÁKONNÉ OPATRENIE	OPATRENIE
NAŘÍZENÍ VLÁDY*)	blacklist
VYHLÁŠKA MINISTRA ZAHRANIČNÝCH VECÍ	VYHLÁŠKA
VLÁDNA VYHLÁŠKA	VYHLÁŠKA
ZÁKONNÉ OPATŘENÍ*)	blacklist
UZNESENIE VLÁDY	UZNESENIE
OPATRENIE1)	OPATRENIE
ZÁKONNÍK PRÁCE	ZÁKON
OPATŘENÍ*)	blacklist

Table 1. List of replacements of the *predpisTyp* values. Entries marked with *) are in Czech and they are excluded from further processing.

nr of documents	document type (<i>predpisTyp</i>)
5089	VYHLÁŠKA (decree)
4775	OZNÁMENIE (announcement)
4243	ZÁKON (law)
1805	NARIADENIE VLÁDY (government regulation)
936	blacklist
597	OPATRENIE
392	REDAKČNÉ OZNÁMENIE
205	UZNESENIE
189	ROZHODNUTIE
140	NÁLEZ
103	ÚSTAVNÝ ZÁKON
42	VÝNOS

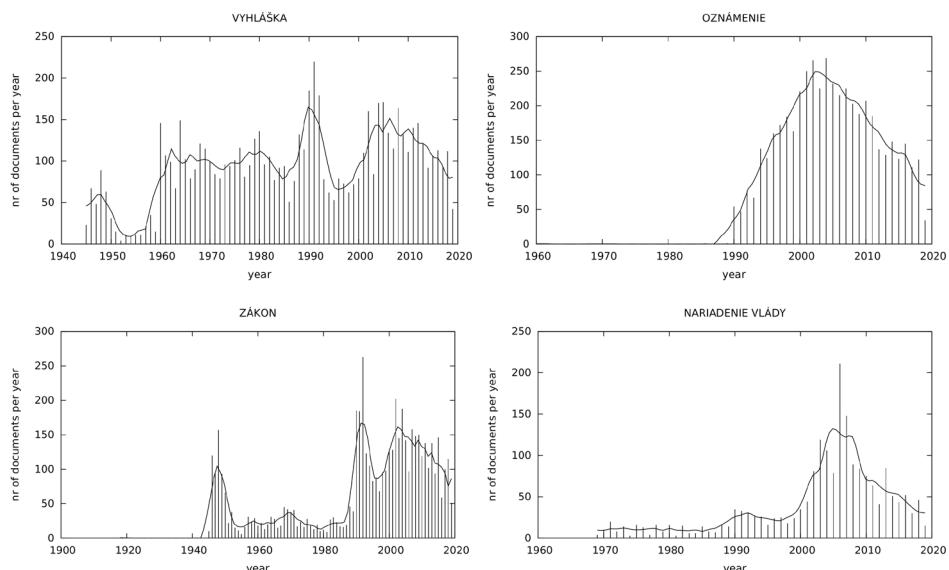
Table 2. Number of documents of given type.

First four types are important, since they are legally binding with their legal power equivalent to that of a law. Also ÚSTAVNÝ ZÁKON (constitutional law) has been merged with ZÁKON (law). REDAKČNÉ OZNÁMENIE is a notification about the publishing process – mostly corrections of errors in published texts (but not typos). The language is very repetitive and it quotes sentences from other documents. Although often legally binding and important from a legal point of view, it is quite unusable for NLP training, and strictly speaking, these documents do not consist of full continuous texts, so we exclude them from further processing.

4. STATISTICAL DATA

4.1 Temporal Distribution of Documents

We look into temporal distribution of the documents by the year they went into effect (i.e. the date of their publication in the official journal). The distribution is depicted on Figures 1–4, we show both the raw per-year count of documents and a smoothed moving average, with a window size of 5 years. The year 1969 marks the establishment of the Czechoslovak Federation, and the conversion of Slovak National Council into a parliament of the republic with legislative powers (clearly observable in the temporal distribution of documents with the *predpisTyp* value “NARIADENIE VLÁDY”).

Figures 1–4. Number of documents per year. Smooth line marks values smoothed by moving average, window size of 5 years.

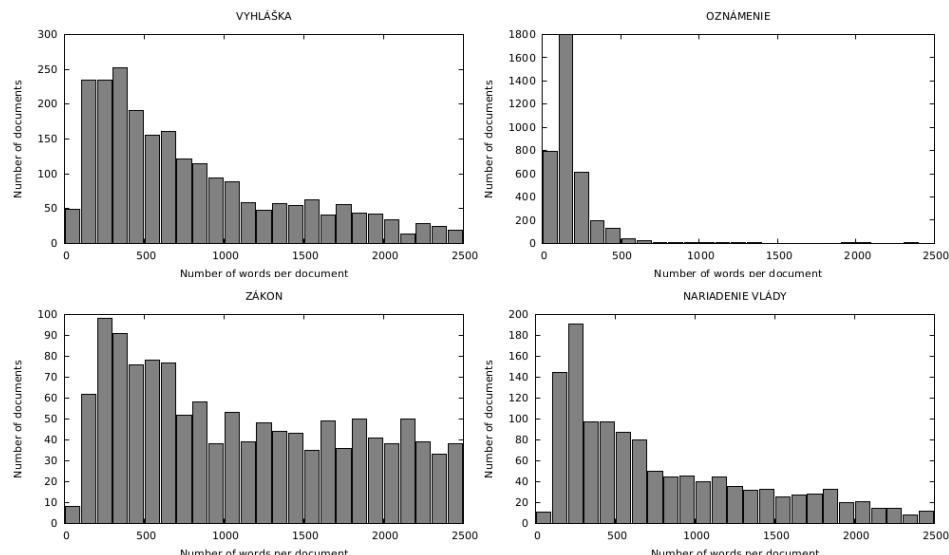
From a corpus linguistic point of view, users prefer (in synchronic corpora) to consider only texts containing “sufficiently contemporary” language, and the sociolinguistic situation comparable to the current one. We considered several possibilities for such a cut off date – the end of 1989, which coincides with profound changes in the Slovak society (Velvet Revolution, the transformation from socialism into modern European society); or the year 1993, marking the independence of Slovakia (conveniently not long after a minor orthography reform in 1991); for NLP training purposes a good cut off seems to be at the local minima around 1997 (which also

marked significant changes in political situation in Slovakia – the culmination of an authoritarian regime and illiberal democracy). For the purposes of the *MARCELL* project, we have chosen 1993 as the starting point for the released data (while the documents from the previous years are still kept in the corpus) for the CEF AT. For linguistic research, the version of the corpus available at <https://www.juls.savba.sk/legalcorp.html> and via the NoSketchEngine interface contains texts starting with the year 1955, the date when the last significant orthography reform went into effect being January 1st 1954, and assuming it took some time for the new orthography to stabilize (this is the same approach as adopted in the Slovak National Corpus).

4.2 Length Distribution of the Documents

Many of the documents are short amendments to existing laws, containing repetitive text and sentence fragments, and as such not really suitable for corpus linguistic purposes. Since these amendments are often rather short (compared to “regular” laws) and the legislative documents vary considerably in their lengths, we hope to get an insight into the status of the texts by looking at their length distribution. We focused on the time period where the majority of the documents is concentrated, i.e. from the year 2000 and later.

Following histograms (Figures 5–8) depict a number of documents per their length in tokens. For the sake of clarity, we display only documents up to 2500 words long, there is otherwise a long shallow-sloped tail towards extremely long documents.

Figures 5–8. Histogram of document length, in tokens. Only the beginning of the length axis is shown.

For the laws (*predpisTyp ZÁKON*) we hoped to find a region in the lower lengths where law amendments are concentrated. Unfortunately, this turns out not to be so sharply defined and we had to resort to a more sophisticated classification, described in the next section.

4.3 Document Length Threshold – Manual Annotation

We randomly selected a set of documents within certain length limits (in tokens) and manually annotated the documents for their suitability to be included in the corpus. The general rule of the annotation was if there was enough of “new” text in the document. If there is roughly more than half of new text (added paragraphs etc.), the document is annotated as suitable. The results of the annotation for laws are succinctly depicted at Figure 9.

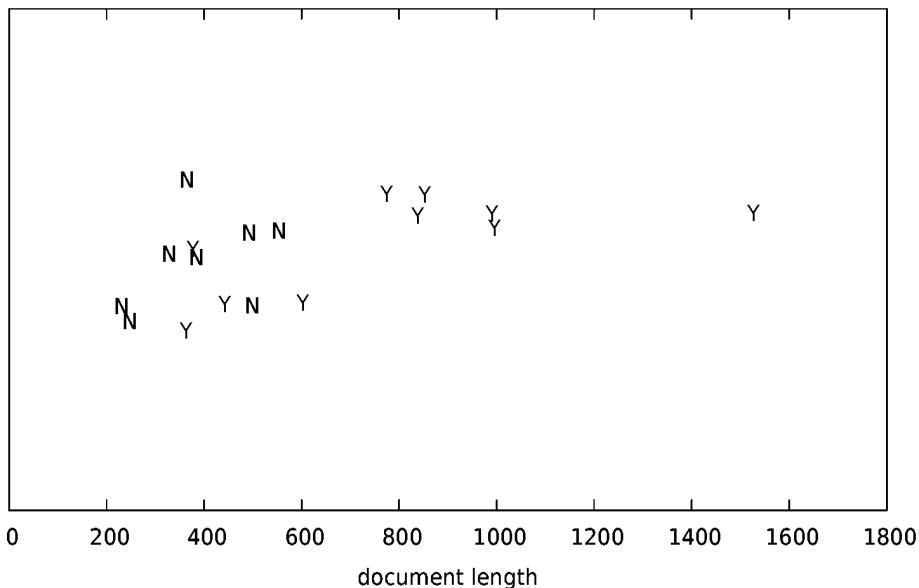

Figure 9. Manually annotated documents (*predpisTyp ZÁKON*). ‘Y’ means the document should be included in the corpus, ‘N’ it should not be included. Vertical positions are randomized for better visualization.

We used a logistic regression model to train a classifier on the manually annotated data, assuming equal weights for the documents and labels. The length threshold under which the documents would not be included in the corpus is 388 tokens. Of course, logistic regression for such a simple problem can be replaced by other methods; however, the advantage is a straightforward interpretation of the parameters of the regression and simple selection of probability cutoff and its eventual modification, if desired.

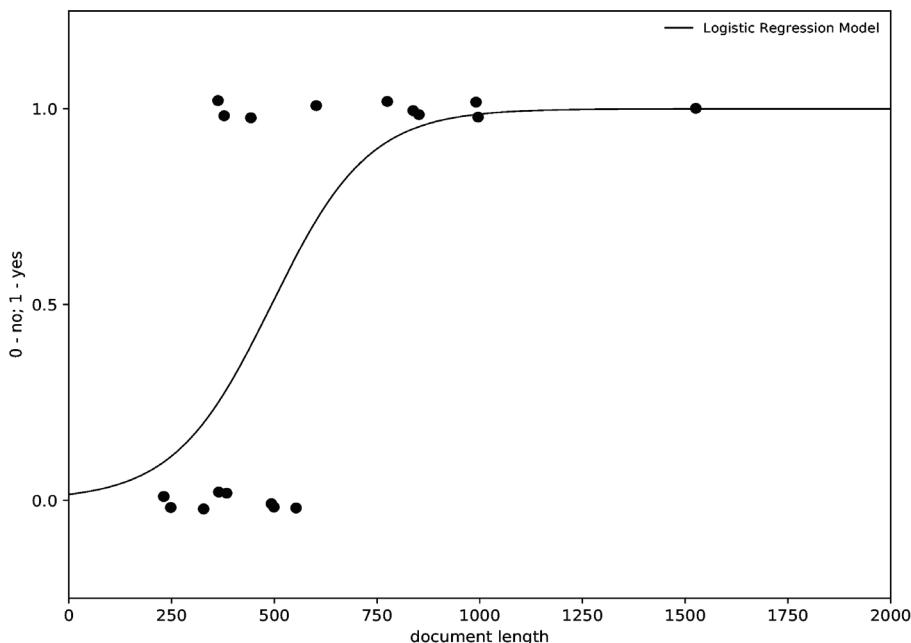

Figure 10. Manually annotated documents (*predpisTyp ZÁKON*) for their inclusion into the corpus; value 0 means they should not be included, value 1 they should be included, vertical positions are slightly randomized for better visualization. The curve shows a logistic regression model.

For comparison, governmental regulations (NARIADENIE VLÁDY) exhibit much sharper length dependency (see Figure 11), with a document length threshold of 855 tokens. However, other document types do not show any reasonable dependency between their lengths and their suitability.

4.4 Deduplication

Legal language is well known for a huge amount of fixed phrases, repetitions and mutual similarity between different documents. This is even more pronounced in the case of legislative texts, and especially with amendments, that often either cite previous versions, or change some sentences only very slightly. For correct language model training, removing duplicates is therefore paramount.

We are using the tools *onion*⁵ for deduplication (Pomikálek 2011). *onion* expects vertical text, each line is one token or an XML-like tag, with two special tags <doc> to delimitate documents and <p> paragraphs. Deduplication process can

⁵ <http://corpus.tools/wiki/Onion>

be fine tuned to specific requirements of input texts, the most important parameters are the n-gram length to be compared and the similarity threshold, beyond which the documents are flagged as duplicates.

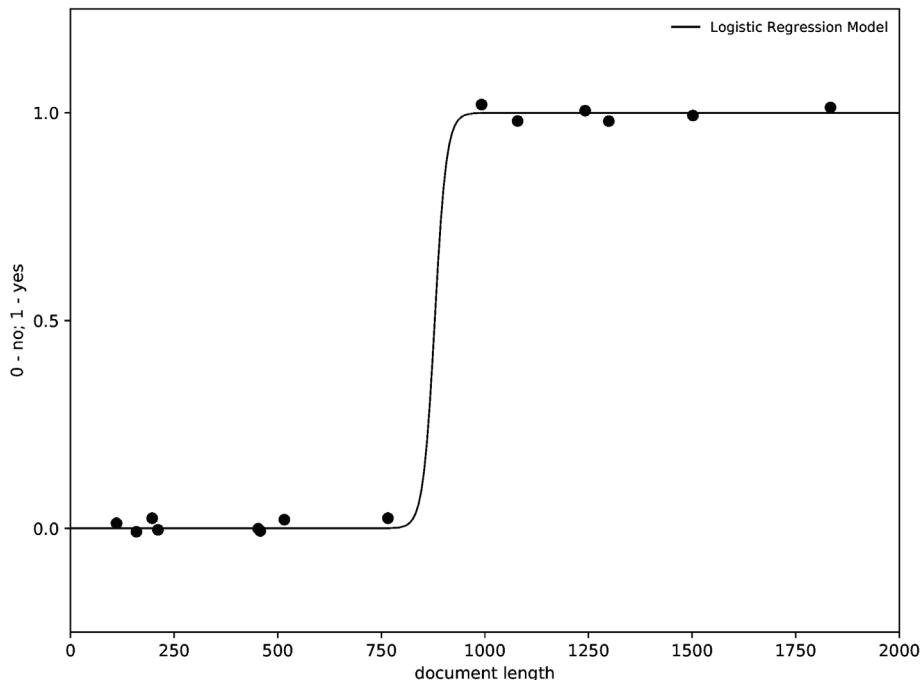

Figure 11. Manually annotated documents (NARIADENIE VLÁDY) for their inclusion into the corpus; value 0 means they should not be included, value 1 they should be included, vertical positions are slightly randomized for better visualization. The curve shows a logistic regression model.

We evaluated four different deduplication strategies:

- deduplicate on the paragraph level (i.e. remove duplicate paragraphs)
- deduplicate on the sentence level (remove duplicate sentences)
- deduplicate on the paragraph level, but consider all numbers (numerals written in digits) to be equal (technically achieved by replacing all consecutive digits with 0); in other words, we replaced all the numbers with a placeholder (this approach is marked as “no digits” in following table and figure)
- deduplicate on the sentence level, numbers replaced with a placeholder (marked as “no digits”)

Unifying numbers in legal language texts is justified by numerous repeating sentences that differ only in the (numeric) law ID or the year they mention, extremely common is the fixed phrase “as specified in the law NUMBER/YEAR, section NUMBER”. In the following analysis, we are working on texts from the year 1990 and later.

threshold	strategy			
	paragraphs	paragraphs, no digits	sentences	sentences, no digits
0	5774338	4245649	6240452	4706050
0.2	7443710	6106281	7539086	6189892
0.4	10062575	8556360	9998727	8480724
0.6	12736750	11056295	12580439	10886920
0.8	15638292	13720368	15393495	13454778
0.9	17286887	15189806	16982277	14863244
0.95	18424580	16205575	18078741	15834553
0.975	19212892	16904831	18825453	16494295
0.999	19783367	17360954	19286206	16847338
1		28388789		

Table 3. Size of deduplicated corpus (in tokens) as a function of the threshold parameter, paragraph and sentence levels, with or without placeholder numbers. Threshold=1 means the corpus is not deduplicated. Comparing 7-gram contexts.

Comparison of different strategies and varying the threshold is recorded in Table 3. There is a notable difference when the numbers were replaced with a placeholder, whereas selecting sentences as opposed to paragraphs does not change the size of the corpus significantly (noticeable only in the extremities, if using very low threshold, where the more coarse-grained segmentation into paragraphs means the whole paragraphs got deleted while not being really similar).

We conclude that there is no obvious quality/size cutoff point for the deduplication threshold, we should choose it according to the requirements of the task the corpus is used for. But the deduplication as such is useful to remove at least those completely identical pieces of text (the limit at the graph above where the threshold→1⁻), and for many real life situations, a lower threshold should be applied. In our corpus, we use context size of 7 tokens and the threshold 0.5, to remain compatible with other Slovak language corpora of the ARANEA family (Benko 2014).

We also investigated a dependency on n-gram deduplication context. For the sake of brevity, we do not include the results here, but in general, it reproduces the outcome described in (Pomikálek 2011), with trigrams giving unsuitable performance, tetragrams exhibiting some level of improper deduplication, and longer

contexts giving comparably reasonable quality, with no explicitly objectively best selection of parameters.

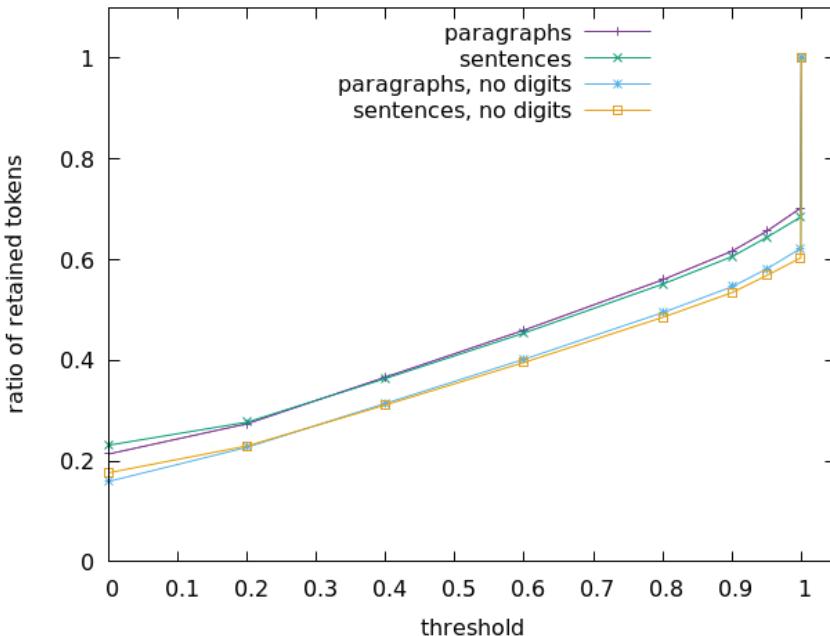

Figure 11. Ratio of tokens retained after deduplication, for different deduplication strategies. Comparing 7-gram contexts.

Since the desirability of deduplicated texts varies depending on the intended use of the corpus, we do not remove duplicate texts, we just annotate them (at the paragraph level by a XML attribute *dup* of the tag *<p>*), thus leaving the choice of using the information in the hands of the users of the corpus.

5. CORPUS ANNOTATION

5.1 Metadata

Corpus metadata structure is based on the source metadata – the documents have the following attributes: *number* is the identifier of the document (law), as given in the Collection; *docid* is a unique identifier of the document in the corpus (derived from the number), *entype*=“*announcement*” is an English name of the document type (one of: *decree*, *announcement*, *law*, *regulation*, *measure*, *resolution*, *decision*, *finding*, *act*), *type* is the Slovak original name of the type, *nadpis* and *podnadpis* are the second and the first parts of the original document title, *title* is a human readable extended title of the document, *date* is the year when the law went

into effect, *tokcount* is the number of tokens in the document, *tokcountdd* is the number of tokens after deduplication.

The paragraph has only one attribute, *dup* (set to “1” if the paragraph is a duplicate of a previous one, “0” otherwise) that can be used to filter search results or to create a subcorpus.

5.2 Lemmatization & MSD tagging

Since the Slovak language belongs to the group of moderately inflected languages, corpus based linguistic research and a reasonably large part of NLP applications directly depend on correct lemmatization and MSD tagging in Slovak corpora. State-of-the-art lemmatization and tagging for Slovak is performed by the MorphoDiTa tagger (Straková et al. 2014) that we trained on manually lemmatized and MSD annotated Slovak corpus *r-mak-6.0* of 1.2 million tokens.⁶ The accuracy of lemmatization on general texts is 98.2%; the accuracy of MSD tagging 94.2%; the accuracy of POS tagging 98.1% and the combined accuracy of lemmatization+MSD tagging is 93.5% (Garabík – Mitana 2022). Unfortunately, we cannot easily estimate the accuracy on the texts from the legal language domain; nevertheless, since the training corpus *r-mak-6.0* contains one manually lemmatized and MSD annotated legal text, although strictly speaking not a law (*Programové vyhlásenie vlády*⁷), we can obtain at least a rough estimate by training a separate tagger model on the rest of the corpus and calculating the accuracy on the one legal text. For the lemmatization, we get 99.4%, for MSD tags 97.1%, POS 99.5%, and the combined lemmatization+MSD tagging 96.8%. This accuracy is significantly better and the improvement can be ascribed mostly to lower amount of out of vocabulary (OOV) words (these are lemmatized and MSD tagged using a combination of statistical and heuristic algorithms) – the ratio of OOV words in the *r-mak-6.0* corpus is 3.33%, in the whole corpus of Slovak Legislative Documents it is 1.35%, but in the *Programové vyhlásenie vlády* OOV words comprise 1.18% of the tokens.

5.3 Dependency Annotation

Dependency annotation is performed by the UDPipe (Straka – Straková 2017), Slovak model version 2.4, trained on a subset of Slovak Dependency Treebank (Šimková, Garabík 2006). We replace the lemmatization and MSD annotation provided by UDPipe by the output of the MorphoDiTa tagger trained on Slovak corpus, as described in the previous section. The annotation is accessible in two NoSketch Engine attributes, *head* (head of the current token within the sentence) and *deprel* (universal dependency relation to the head), as used in the Universal Dependencies platform (Zeman 2017). However, only queries related to the

⁶ <https://korpus.sk/r-mak/>

⁷ Policy Statement of the Government

dependency relation are straightforwardly supported by the NoSketch Engine CQL syntax, queries related to the head quickly become rather unwieldy. The dependency tree visualization can be accessed via a clickable URL in the *s.tree* attribute of the NoSketch Engine interface, using a simple purpose-built CGI wrapper around the *conllu-viewer* software.⁸

5.4 Named Entities Recognition

Named Entities Recognition is performed by the NameTag 1 package.⁹ We used transfer learning to train the NameTag on the machine-translated¹⁰ Czech Named Entity Corpus 2.0. The corpus has been filtered by removing sentences with named entities containing Czech specific letters (ě,ř,û), sentences containing named entities that could not be automatically identified in the Slovak translation (by comparing their stems using a simple stemming algorithm, taking into account predictable morphological and orthographic changes between Czech and Slovak), sentences where the entities were not in the same order. After filtering, the Slovak corpus contains 6735 sentences (75% of the original amount), 13173 named entities (37% of the original amount). The F-measure of this model is 31.9%; the reason for such a low score is the excessive filtering which removes a substantial number of named entities from the train data. A new manually annotated Slovak named entity corpus is being prepared at the Slovak National Corpus department of the L. Štúr Institute of Linguistics by the time of writing this article, preliminary estimates give the F-measure of 75.8%, compared to the Czech 77.8% (Straková et al. 2014).

5.5 IATE Terminology Annotation

Interactive Terminology for Europe – IATE1 is the terminology database of the European Union. It includes all of the previously existing EU terminology databases (Johnson, Macphail 2000) in all official European Union languages. The corpus is annotated by the Slovak IATE database, version from January 2020, without the *multiple languages* and *Latin* entries. The annotation is achieved by simple pattern matching of the tokens by assigning them their corresponding IATE identifiers, if the token is a term or a part of a multi-word term (Garabík – Levická 2022). Since there is no disambiguation of multiple-meaning terms, the annotation is preferably used in offline settings, for e.g. automatic domain classification or in cross-referencing law texts across several languages in the comparable corpora of the MARCELL project. The annotation is accessible as a NoSketch Engine attribute and can be used e.g. to retrieve or filter concordancies by IATE identifiers.

⁸ <https://github.com/rug-compling/conllu-viewer>

⁹ <https://ufal.mff.cuni.cz/nametag/>

¹⁰ Using a well-known commercial machine translation system: <https://translate.google.com>

6. SUMMARY

The corpus of Slovak body of law is available (as a part of a comparable corpus of seven-languages) via the ELRC-SHARE platform.¹¹ For interactive use, it is indexed in a NoSketch Engine corpus manager, accessible¹² via the webpage of the L. Štúr Institute of Linguistics (no registration needed), providing also an alternate download location for the data, where the original texts are exempted from copyright projection, and our additional annotation and corpus data are (to the extent we might hold copyright and database rights to them) released under the creative commons CC0 license, i.e. with as little restrictions as possible.

Bibliography

- BENKO, Vladimír (2013): Data Deduplication in Slovak Corpora. In: K. Gajdošová – A. Žáková (eds.): *Slovko 2013: Natural Language Processing, Corpus Linguistics, E-learning*. Lüdenscheid: RAM-Verlag, pp. 27–39.
- BENKO, Vladimír (2014): Aranea: Yet Another Family of (Comparable) Web Corpora. In: P. Sojka – A. Horák – I. Kopeček – K. Pala (eds.): *Text, Speech and Dialogue. 17th International Conference, TSD 2014*, Brno, Czech Republic, September 8–12, 2014. Proceedings. LNCS 8655. Springer International Publishing Switzerland, pp. 257–264.
- GARABÍK, Radovan – BOBEKOVÁ, Kristína (2021): Lematizácia, morfologická anotácia a dezambiguácia slovenského textu – webové rozhranie. In: *Slovenská reč*, Vol. 86, No. 1, pp. 104–109.
- GARABÍK, Radovan – LEVICKÁ, Jana (2022): Naïve Terminological Annotation of Legal Texts in Slovak – Can it Be Useful?. In: *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje*. Vol. 48, No. 1, pp. 2022, pp. 27–44.
- GARABÍK, Radovan – MITANA, Denis (2022): Accuracy of Slovak Language Lemmatization and MSD Tagging – MorphoDiTa and SpaCy. In: *LLOD Approaches for Language Data Research and Management*, Abstract Book, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, pp. 93–95.
- GARABÍK, Radovan – ŠIMKOVÁ, Mária (2012): Slovak Morphosyntactic Tagset. In: *Journal of Language Modelling*, No. 1, pp. 41–63.
- JOHNSON, Ian – MACPHAIL, Alastair (2000): *IATE-Inter-Agency Terminology Exchange: development of a single central terminology database for the institutions and agencies of the European Union*. Workshop on Terminology resources and computation. *Law No. 185/2015 col.* (copyright law of the Slovak Republic)
- POMIKÁLEK, Jan (2011): *Removing Boilerplate and Duplicate Content from Web Corpora*. Ph.D. Thesis, Faculty of Informatics, Masaryk University in Brno.
- ŠIMKOVÁ, Mária – GARABÍK, Radovan (2006): Синтаксическая разметка в Словакском национальном корпусе. In: *Труды международной конференции Корпусная лингвистика – 2006*. Sankt-Petersburg: St. Petersburg University Press, pp. 389–394.

¹¹ <https://www.elrc-share.eu>

¹² <https://www.juls.savba.sk/legalcorp.html>

STRAKOVÁ, Jana – STRAKA, Milan – HAJIČ, Jan (2014): Open-source tools for morphology, lemmatization, pos tagging and named entity recognition. In: *Proceedings of 52nd Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics: System Demonstrations*. Baltimore, Maryland, June 2014. Association for Computational Linguistics, pp. 13–18.

STRAKA, Milan – STRAKOVÁ, Jana (2017): Tokenizing, POS Tagging, Lemmatizing and Parsing UD 2.0 with UDPipe. In: *Proceedings of the CoNLL 2017 Shared Task: Multilingual Parsing from Raw Text to Universal Dependencies*. Vancouver, Canada, August 2017.

VÁRADI, Tamás – KOEVA, Svetla – YALAMOV, Martin – TADIĆ, Marko – SASS, Bálint – NITOŃ, Bartłomiej – OGRODNICZUK, Maciej – PĘZIK, Piotr – BARBU MITITELU, Virginica – ION, Radu – IRIMIA, Elena – MITROFAN, Maria – PĂIȘ, Vasile – TUFIȘ, Dan – GARABÍK, Radovan – KREK, Simon – REPAR, Andraž – RIHTAR, Matjaž. (2020): The MARCELL Legislative Corpus. In: *Proceedings of the Twelfth Language Resources and Evaluation Conference*. Marseille, France. May 2020. European Language Resources Association, pp. 3761–3768.

ZEMAN, Daniel (2017): Slovak Dependency Treebank in Universal Dependencies. In: *Jazykovedný časopis*, Vol. 68, No. 2, pp. 385–395.

Alexandra JAROŠOVÁ

POUŽÍVATELIA JAZYKA, JAZYKOVEDCI A KODIFIKÁCIA

Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2022. 124 s. ISBN 978-80-224-1985-7

Práca ukazuje postupne vychádzajúci *Slovník súčasného slovenského jazyka* z pohľadu kodifikácie. Pre slovenské spisovoňajzykové prostredie, v ktorom tento slovník vzniká, je príznačné uplatňovanie protichodných kodifikačných postojov ku konceptom používateľ jazyka, norma a spisovnosť. Text čitateľovi priblíží, ako k týmto pojmom pristupuje autorskoro-redaktorský kolektív slovníka, a ukáže, ako sa dané východiská premietajú do jeho lexikografickej praxe, napr. pri určovaní príslušnosti slov k jednotlivým typom nespisovnej lexiky alebo pri spracúvaní anglicizmov. Priestor dostanú aj postoje používateľov. Čitateľ sa tiež dozvie, akú úlohu pri zisťovaní normy hrá frekvencia jazykových prostriedkov a aký je pohľad na ich fungovanie v diferencovaných komunikačných prostrediach. V texte autorka reaguje aj na negatívne komunikačné javy spojené s fungovaním sociálnych

OBSAH

Úvod. Kodifikácia v súvislostiach

1. Pramene spisovnej normy a kritériá spisovnosti z pohľadu jazykovedcov

- 1.1. Kto je normotvorca? – 1.2. Ako uchopiť spisovnosť?

2. Spisovnosť a sociálne diferencovanie používateľov

- 2.1. Vzoroví používateľia jazyka – 2.2. Normové autority v oblasti kodifikovanej spisovnosti – 2.3. Kodifikačné autority – „jazykové kódexy“ – 2.4. Vedecká kritika kodifikačných slovníkov ako vnútorná jazyková expertíza – 2.5. Jazykové poradenstvo ako jazyková expertíza pre používateľa – 2.6. Slovníky v kontexte nových technológií – e-lexikografia

3. Slovník súčasného slovenského jazyka a kodifikácia

- 3.1. Frekvenčné hľadisko („štatistika“) – 3.2. Zreteľ na komunikačnú situáciu – 3.3. Nespisovnosť a jej kategórie – 3.4. Kodifikácia a typy spisovnosti – 3.5. Variantnosť – problémy a riešenia

4. Súhrn, závery a výhľady

- 4.1. Vzťah jazykovedcov a používateľov jazyka – 4.2. Problém hľadania spisovnej normy – 4.3. Sociokultúrna stratifikácia hráčov v silovom poli spisovného jazyka – 4.4.

Zásady spracovania jazykového materiálu v *Slovníku súčasného slovenského jazyka* – 4.5. Niekoľko poznámok o výhľadoch

METAPHOR AND METONYMY IN PUBLIC “LINGUISTIC” DISCUSSIONS: THE CASE OF FEMALE SURNAMES IN CONTEMPORARY CZECH¹

LUCIE SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ

Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha, Česká republika

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie: Metaphor and metonymy in public “linguistic” discussions: The case of female surnames in contemporary Czech. *Jazykovedný časopis* (Journal of Linguistics), 2022, Vol. 73, No. 2, pp. 191–212.

Abstract: Czech is a flective Slavic language that traditionally expresses gender in female surnames by suffixation. The formation of female surnames of Czech citizens is regulated by Czech law. The surnames and the related law repeatedly attract the attention of non-linguists and are discussed in the public arena. The study analyses metaphors and metonymies used in these discussions involving non-linguists. The data for the analysis are collected from public discourse, especially from newspapers and magazines. Although the main topic of the public discussions is “linguistic”, the material reveals much about Czech speakers’ understanding of other, non-linguistic topics, such as the role of the state, state legislation, and personal freedom of choice. The discussions show parts of the folk theory of language as well. The repertoire of metaphors and metonymies used in the discussions is rich and it concerns three main target domains (language; law and the state; discussion and argumentation). Many non-linguists who participate in this type of public discussion today tend to see individual freedom as more important than any linguistic tradition.

Key words: Czech; female surnames; folk linguistics; metaphor; metonymy

1. INTRODUCTION

Few speakers reflect on their language in everyday life, but occasionally certain linguistic phenomena become so salient that even non-linguists take notice and decide to comment on them. In contemporary Czech society, the formation of female surnames is one of those linguistic topics that draw no small degree of attention from non-linguists and that even become discussed in mass media. This could be a result of several factors, including the fact that contemporary use of female surnames is changing, and that some speakers do not like these changes. Extra-linguistic factors – such as laws regulating the use of surnames and the fact that every Czech citizen must have one – have drawn attention to surnames and increased its relevance as a topic of conversation.

Public discussions around the topic of female surnames include a rich repertoire of figurative means that speakers use to express both their understanding of the given linguistic phenomenon and their arguments for or against certain types of usage. As

¹ The research was supported by the programme *Cooperatio*, section *Linguistics*.

many participants in these discussions are not specialist linguists, the discussions are an excellent source of data for the analysis of so-called folk linguistics (e.g. Niedzielski – Preston 2003; Saicová Římalová 2020). The discussions also reveal Czech speakers' understanding of other, non-linguistic topics. For example, their ideas regarding the role of the state and state legislation in their lives, the values they assign to freedom of choice, and how they conceive discussion as a genre can all be reconstructed from the data. I believe that the analysis might serve as a background for a comparative study of other Slavic languages such as Slovak, which traditionally signals the gender in female surnames by suffixation as well, and Polish, which frequently uses female surnames without a gender-marking morpheme.

In this article, I analyse contemporary public discussions concerning the formation and use of female surnames by non-linguists. I confine my analysis to texts published in printed and online newspapers and magazines as these represent a public "picture" of the analysed topic and can influence the opinions of other speakers. I focus on metaphors and metonymies used in these texts. These figurative means, which are a powerful tool in argumentation (e.g. Bohunická 2013, esp. pp. 75–121), are frequently used without conscious reflection and can therefore reveal what the speakers want to express both intentionally and unintentionally. Figuration is also important in speakers' understanding of complex phenomena such as language (cf. Vaňková 2007; Bohunická 2014), as it has been demonstrated by the cognitive approach to language (cf. Lakoff – Johnson 1980; Littlemore 2018, 2019). The discussions concerning female surnames have not been analysed from this point of view (cf. Kopecký 2014).

I briefly summarize the contemporary situation of female surnames in Czech (section 2) and provide more information about the texts under analysis (section 3) and the data and methods used in the research (section 4). I go on to present the results of my analysis of metaphors and metonymies in the given corpus of texts (section 5). I organize these results into three main groups according to target domain: the target domain of language and linguistic phenomena (5.1); of law, the state, and authorities (5.2); and of discussion and argumentation (5.3). Within the analysis of the target domain "language", I also present a summary of the folk theory of surnames and language as reflected in the given texts (5.1). I conclude with remarks on the broader context of metaphors and metonymies in the analysed texts, such as their use in contexts with positive and negative evaluations of surnames without gender-marking morphemes, changes in figurative means across time, and comparisons with other analyses of metaphors of language (5.4).

2. THE FORMATION OF FEMALE SURNAMES IN THE CONTEXT OF CZECH LANGUAGE AND LAW

The Czech language is a highly flective West Slavic language with rich morphology. The grammatical category of gender in Czech distinguishes

masculine,² feminine, and neuter gender and is expressed in nouns, adjectives, many pronouns and numerals, and in some forms of the verb. The category is typically expressed by suffixes (endings) and is congruent among syntactically related flective words in an utterance. The category of gender is a grammatical category, but it can reflect extra-linguistic gender in some contexts, especially in relation to human beings and some animals.³

There is a strong tradition of distinguishing male and female forms of surnames in Czech. Female forms are typically derived from male forms by suffixation.⁴ The prototypical suffix for this function is *-ová* (e.g. *Nováková* is the female form of the male surname *Novák*). There also exist surnames with an adjectival form and these use different endings for each gender (e.g. *-ý* for the male form: *Veselý*; *-á* for the female form: *Veselá*). Infrequently, the nominative form of the surname is the same for both genders (e.g. *Kubů*, *Hořejší*). Some of these surnames distinguish male and female gender in other cases, however (e.g. the genitive of *Hořejší* is *Hořejšího* for male gender and *Hořejší* for female gender). Other types of this subgroup (e.g. *Kubů*) have the same form for both genders in all grammatical cases and in both the singular and the plural.

All the above-mentioned types of surname still distinguish the grammatical masculine animate or feminine gender and typically require corresponding congruent forms of syntactically related words in an utterance. This means that even though the form of the surname may be the same for both men and women, a correctly formed sentence typically has to signal the gender in an appropriate way in other syntactic elements.⁵ Speakers can therefore encounter various communicative difficulties when they are not sure which gender they should assign to a given form of a surname.

Traditionally, it is recommended that, if possible, the specific female form of a surname should be used for a woman. According to this tradition, women who are Czech citizens should use the female form of the surname. The gender-marking morpheme should also be used with the surnames of women who are not Czech (*Angela Merkelová*, *Hilary Clintonová*, or generically “*Jane Smithová*”, are preferred). There is also a traditional exception for the names of selected “famous”

² There are two subtypes of the male gender: animate and inanimate; male surnames have male animate gender.

³ Czech grammars use the terms *přechylování* or *moce* for the formation of a gender counterpart of certain expressions (typically a feminine counterpart of a masculine form). For a more detailed description of the process in surnames, see Knappová (2008); for the historical development of Czech names, see Pleskalová (2011).

⁴ In this text, I use the term gender-marking morpheme to refer to suffixes and endings that signal feminine gender, and the terms surname with/without the gender marking morpheme to refer to forms that either have or do not have this morpheme.

⁵ For example, *Kubů byla chytrá* “Kubů was (feminine form) clever (feminine form)” when Kubů is a woman; *Kubů byl chytrý* “Kubů was (masculine form) clever (masculine form)” when Kubů is a man.

foreign women whose names are usually kept in their original form (*Agatha Christie*, *Marilyn Monroe*), but there is no clear rule as to which names belong to this group.⁶

There is no general “language law” in contemporary Czech Republic, but the formation of official forms of the surnames of women who are Czech citizens is one of the few linguistic areas subject to legal regulation.⁷ For decades, the law stated, in short, that female surnames should be formed in accordance with Czech grammar. This implied that speakers should use gender-marking morphemes where possible, unless the woman fulfilled the criteria for an exception (e.g. her nationality or citizenship was other than Czech, or she was going to live permanently abroad). After a long discussion (whose public part published in media is largely analysed in this article) and several unsuccessful attempts, the law was changed in July 2021. The new version of the law allows all women to choose the form of their surname with or without the gender-marking morpheme as they like, without any conditions.

3. PUBLIC DISCUSSIONS CONCERNING FEMALE SURNAMES

In contemporary Czech society, the traditional use of female surnames and the existence of a law that regulates such use are being challenged by linguists⁸ and non-linguists alike. Speakers who are not linguists frequently suggest that the gender-marking morphemes in female surnames should not be compulsory and that the law that regulates surnames for Czech female citizens should be changed and become more flexible: a Czech woman should be allowed to choose the form of her surname. Some people also disagree with using gender-marking morphemes for the surnames of foreign women. Other speakers prefer the traditional usage and reject any potential change to the law.

The existence of several relatively strong groups with differing opinions leads to various discussions in the public space, including in the mass media and on the Internet. These discussions are often prompted by an attempt to change the law or come to the fore when an incident related to surnames takes place.⁹ Sometimes the topic reaches the front pages of newspapers.

Before the last change of the law (see section 2), the main questions were usually whether women should be allowed, officially, to use their surnames without the gender-marking morpheme, and what this would eventually lead to in everyday communication or in the linguistic system. Discussions questioned whether there should be a law regulating names, and, in broader contexts, what the role of the

⁶ Cf. Tušková – Janoušová (2015).

⁷ Odbor všeobecné správy, oddělení matriční a organizační MV ČR (2020).

⁸ For argumentation among linguists, see, for example, Valdrová (2018, esp. pp. 337–368).

⁹ For example, *Komentátorka ČT dostala vyhazov. Nepřechylovala* [A female commentator in Czech television was fired. She did not use surnames with gender marking]; Komentátorka ČT dostala vyhazov. Nepřechylovala | Noviny | Lidovky.cz; 27/2/2007.

“state” or the law should be in this sphere. The Czech context was compared to other cultures, and opinions were shared about using Czech gender-marking morphemes for the surnames of women who were not Czech. After the recent change in the law, the speakers express their opinions about the new version of the law and discuss what effect this may have on the Czech language and how it is used. In both phases, discussions sometimes extend to related topics such as the first names of children – another sphere regulated by Czech law – and the use of generic masculine forms for bearers of all genders (see also 5.1.3).

Public discussions involving non-linguists are often intense and emotionally charged and the argumentation complex (cf. Kopecký 2014). Although not all arguments use figurative means, the overall repertoire of figurative means in the discussions is rich and relates to various domains.

4. DATA AND METHODS

My analysis is based on texts published in the pages of Czech newspapers and magazines, both printed and online, between 2009 and July 2021. I have chosen media published and available across the whole of the Czech Republic, including the newspapers *Lidové noviny*, *Mladá fronta DNES* and its blogs *idnes*, *Hospodářské noviny*, *Právo* and *Blesk*, the magazines *Reflex*, *Respekt* and *Heroine*, the news pages of *Český rozhlas* and *Česká televize*, and the web pages *novinky.cz*, *seznamzpravy.cz* and the related *prozeny.cz*.¹⁰ Most of the newspapers and magazines are in the “serious” media bracket. *Blesk* is a tabloid, so we might have expected more hyperbole and sensationalism, but in fact the contributions concerning female surnames resemble the style and content of the other sources. The texts for my corpus were retrieved from websites of the chosen media during the period January 2020 to August 2020 and in August 2021 using key words such as *příjmení* [surname], *-ová*, *nepřechýlený* [without gender marking], and so on. The collection was enhanced by several texts from printed versions of the given media from the years 2019 and 2020. At this stage, the collection contained 56 texts.¹¹ In 2022, I was able to access *Anopress*,¹² a database that monitors Czech media, and I have added another 48 texts from other printed media into the collection. As I am interested in folk theories among people who are not specialist linguists, only contributions by non-linguists were included in the analysis. It is not easy to establish who is a “non-linguist”. I used the following criteria: the person or the author of the article or the

¹⁰ www.lidovky.cz; www.idnes.cz; www.ihned.cz; www.pravo.cz; www.blesk.cz; www.respekt.cz; www.reflex.cz; www.heroine.cz; www.novinky.cz; www.irozhlas.cz; ct24.ceskatelevize.cz; www.seznamzpravy.cz; www.prozeny.cz; www.jenzeny.cz.

¹¹ I have presented a preliminary analysis of figurative language based on this initial collection at the 5th International Conference on Figurative Thought and Language held in Sofia, Bulgaria in 2020.

¹² <https://www.anopress.cz/>

person quoted in the article is not described as or does not claim to be a linguist, a student of linguistics, or a teacher of Czech. If a text contained the opinions of several people, only those expressed by people who qualified as “non-linguists” were analysed.

The resulting collection used for the analysis presented in this article contains 104 texts which vary in length from a few paragraphs to longer and more complex material covering several pages. It contains various genres with respect to the degree of subjectivity: informative texts, commentaries, interviews, letters from readers, larger materials collecting the opinions of different people, and blogs.

The time distribution of the texts indicates that the discussion is not continuous but appears in waves. Most of the texts are from the most recent period that preceded the change of the law (55 texts from 2019–2021). Another large group (20 texts) is from the year 2009; the remaining texts are distributed across the intervening years, but no texts were retrieved from the year 2014. I am aware that it was not possible to collect all texts relevant to the topic during the given period (for example, some texts were no longer available). The collection may seem relatively small, but its size corresponds well with the fact that linguistic topics are relatively infrequent in the given type of media. I believe that the collection covers all the important contributions in the given sources from the given period and is suitable for my qualitative analysis of metaphors and metonymies in newspapers and magazines.¹³

The theoretical background to the analysis combines theories of folk linguistics and cognitively oriented theories of the linguistic image of the world (or “linguistic worldview”, Bartmiński 2009), and of conceptual metaphor and metonymy.

The term folk (lay, naive) linguistics (e.g. Niedzielski – Preston 2009) refers to various theories of language and its use as reflected by users of language who are not specialist linguists. These theories tend to differ from academic theories but may still be quite complex (Saicová Římalová 2020, p. 27). They are structured in various ways and focus on practical purposes (what the users need in their everyday life, what causes them trouble, etc.) and on salient phenomena (e.g. what speakers can easily observe). The evaluation of linguistic phenomena is based on the opinions and experience of the speakers (what they find “strange” or “wrong”; what language they

¹³ It is reasonable to expect that other sources (such as contributions by non-linguists in Internet discussion forums or in discussions following articles published in online editions of newspapers and magazines) would contain a richer repertoire of figurative means, especially regarding emotionally and expressively coloured language. On the other hand, analyses of discussion forums for mothers and pregnant women (Saicová Římalová 2019; Saicová Římalová 2020) indicate that the basic metaphors and metonymies of abstract topics such as language may be relatively common among various members of the given culture (e.g. LANGUAGE IS A TOOL; LANGUAGE IS A SYSTEM; cf. section 5.1.3). Some metaphors (e.g. ARGUMENT IS A WAR, cf. section 5.3) are relatively wide-spread in various languages and cultures (e.g. Lakoff – Johnson 1980). The web corpora *Araneum Bohemicum* (Benko 2014) could be an interesting starting point for an analysis of figuration in other genres published on the Internet, such as blogs and personal websites.

use or do not use) and is often polarized (something is either “right” or “wrong”). Texts analysed in this study contain, for example, folk theories of surnames and folk theories of word-formation (see 5.1).

The theory of the linguistic image of the world (Bartmiński 2009) studies speakers’ understanding of the world as it can be reconstructed from their language and the way they use it. Within this theoretical framework, folk linguistics would represent a specific image of language reconstructed from the way speakers use their language. In my analysis, I have used selected figurative means and other linguistic expressions used by the speakers to reconstruct the linguistic image of female surnames and their formation and other selected aspects of language (5.1), but also of other, non-linguistic phenomena, such as the state and other authorities (5.2), and discussion and argumentation.

I have grounded my analysis of figurative means in the “classic” theory of conceptual metaphor (Lakoff – Johnson 1980; cf. Croft – Cruse 2004), which sees conceptual metaphor not as a pure figure of speech, but as a fundamental cognitive process in human mind that manifests itself not only in language, but also in other human activities. The theory defines conceptual metaphor as a mapping between a source domain and a target domain. I also use the traditional formula TARGET DOMAIN IS SOURCE DOMAIN in descriptions of metaphors. I am aware of the drawbacks to this theory (e.g. Gibbs 2017), especially the problem of establishing and defining domains and mapping. I nevertheless believe that the domain approach enables the researcher to present the analysis in an organized and easily comprehensible manner. I also use the concept of metonymy defined as “a cognitive and linguistic process through which we use one thing to refer to another” (Littlemore 2018, p. 1). In my material, metonymy is frequently based on the part-whole relationship.¹⁴ However, the boundary between metaphor and metonymy is not strict (e.g. Littlemore 2018; Croft – Cruse 2004, pp. 217–219).

I am aware that so-called journalistic-style texts (e.g. Mareš in Hoffmannová et al. 2016, pp. 255–294) published in mass media are specific in many ways, including rich figurative language. We can therefore ask whether the metaphors and metonymies analysed in this study are “only” a feature of journalistic style. According to the cognitive approach, the metaphors and metonymies I analyse are conceptual, that is, they are related not only to linguistic expression but also to more general mental processes (see above). The individual “types” of metaphors and metonymies analysed in this study should therefore be more general and independent of style. This is the main reason I consider them to be part of the speakers’ theories of language, authorities, or argumentation. What could be specific to the journalistic style is the linguistic form of metaphors and metonymies (for example, the use of expressive, hyperbolic, or conventional expressions in various journalistic genres).

¹⁴ These cases are sometimes covered by the term “synecdoche”.

The more general validity of the conceptual metaphors and metonymies can be supported by the fact that many of them also appear in other linguistic contexts, and even in other languages and cultures (e.g. Vaňková 2007; Lakoff – Johnson 1980; Kövecses 2005; Littlemore 2018, 2019). I should also add that folk theories, including the folk theory of language, can also be expressed by linguistic means other than metaphors and metonymies.

5. RESULTS AND DISCUSSION

Metaphors and metonymies in the analysed material are influenced by the fact that: (a) the topic of the discussion is language and linguistic phenomena, (b) the authorities and the law are important factors in the social background, and (c) the texts are grounded in the larger context of a continuing public discussion. These contextual factors are related to several prominent target domains, namely language (including surnames and related word-formation processes; 5.1), authorities (state, law, registry office, etc.; 5.2), and discussion (argumentation, evaluation of arguments; 5.3). I use these target domains to organize the results of my analysis.

Metaphors and metonymies related to each of the three basic target domains can appear independently in individual texts. Some speakers discuss language only, some add the topic of authorities, or reflect on the ongoing discussion. Within one target domain, each speaker may use their individual configuration of figurative means (no metaphors or metonymies appeared in all analysed texts). In the analysed texts, one dominant metaphor is typically used to express a speaker's understanding of the given target domain. This dominant metaphor is sometimes combined with other metaphors or metonymies that are in some respect "congruent". For example, speakers that understand language as a system built from building blocks and used as a tool can combine metaphors LANGUAGE IS A SYSTEM, LANGUAGE IS A BUILDING, and LANGUAGE IS A TOOL (see 5.1.3). In such a way, metaphors and metonymies can form various sub-systems. Speakers who discuss several different approaches to the given topic may use different metaphors for each approach, but such complex contributions are rare in the collection.

The "central" metaphors in the analysed material are LANGUAGE IS A SYSTEM, A BUILDING, A TOOL, A VALUABLE THING, A LIVING CREATURE (see 5.1); AUTHORITIES ARE LIVING CREATURES or RULERS (see 5.2); DISCUSSION IS A WAR, A SPORTS MATCH (see 5.3), and MORE IMPORTANT ARGUMENTS ARE HIGHER or IN THE CENTRE (see 5.3). These metaphors appear repeatedly in the data and are used by different speakers. They also belong among those metaphors that are very general and have been described in studies of other types of data or in other languages (cf. Saicová Římalová 2020; Vaňková 2007; Lakoff – Johnson 1980; Kövecses 2005).

In the next section, I will present the repertoire of figurative means (metaphors and metonymies) related to these target domains and discuss the relevant source domains (sections 5.1–5.3). I will conclude with several notes on a broader context of metaphors and metonymies in the analysed texts (section 5.4).

5.1 Language and linguistic phenomena

The analysed texts contained metaphors and metonymies related both to surnames and their formation and to language itself.

5.1.1 Surnames

The material under analysis offers a relatively complex folk theory of surnames. Linguistic descriptions of contemporary Czech surnames (see, e.g. Knappová 2008) often see surnames as pure “labels” that are used to distinguish individual people and that have no specific meaning, apart from indicating, in most cases, the male or female gender of their bearers. By contrast, the folk theory of surnames seems to assign more meaning to surnames, especially when the users can make some choice (e.g. choose a form with or without the gender-marking morpheme, or choose a surname after they get married or divorced). Speakers often see female surnames as indices of some personal qualities of their bearers. It may be useful to bear this specific feature of the folk theory of surnames in mind in certain social contexts (for example, when we want to study or prevent prejudices; see below).

In the opinion of non-linguists, female surnames can signal, for example, the relationship between members of a family (e.g. the same surname signals that they “belong together”), the equal or unequal status of husband and wife (e.g. when both have the same form without the gender-marking morpheme, it might signal their equal status), certain values, social status, or a particular lifestyle (e.g. “local” versus “cosmopolitan”). Some speakers also state that female surnames with the gender-marking morpheme signal female gender and that this can trigger prejudices (e.g. some women see female surnames without the gender-marking morpheme as a means of “hiding” the fact that they are women in certain situations, for example in written texts).

Surnames without a gender-marking morpheme are associated with different values in different groups of non-linguists. Those who prefer the form without the gender-marking morpheme associate this form with a cosmopolitan lifestyle, with life abroad, or with social contact with foreigners. It is modern. “Cool”. Sometimes they even connect it with national or regional stereotypes: they see the female form without the gender-marking morpheme as something that connects them with “Europe” or “Western countries”, while the gender-marking morpheme is something associated with Eastern Europe or Russia, which they see as undesirable. Those speakers who prefer female surnames with the gender-marking morpheme may see surnames without this morpheme as a sign simply of fashion, or of a lack of empathy with the

Czech language, or of some intellectual inadequacy such as an inability to think systematically. In all contexts, the form without the gender-marking morpheme tends to be interpreted as male, even though potentially it could be either male or female.

The metaphoric and metonymic rendering of surnames is not as frequent in the material, but the following examples were found:

a) Metonymy SURNAME FOR PERSON

Occasionally, the surname stood for its bearer, e.g.:

- [1] *Proč se nenechat přechýlit* [Why one should not let themselves be formed into the female form] (https://www.heroine.cz/spolecnost/1422-jen-si-to-ovaskrtnete-vsak-on-a-si-s-vami-cestina-poradi?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu; 19/9/2019)

b) Metonymy SPOKEN FORM FOR SURNAME

The spoken form of the surname could metonymically stand for the surname as such, which is a common metonymy in folk theories of language, e.g.:

- [2] *Příjmení bez -ová mi prostě lépe zní* [The surname without -ová just sounds better to me] (Hospodářské noviny. Ego!; 24/1/2020: 17)

c) Metaphor SURNAME IS A LIVING CREATURE

In some cases, the surname may be figuratively assigned some features typical of living creatures (i.e. a form of personification), e.g.:

- [3] *nepřechýlené ženské jméno působí své nositelce problémy* [the surname without the gender-marking morpheme causes problems for its female bearer] (Mladá fronta DNES; 7/10/2019: 3)

d) Metaphor NAME IS A TOOL

One instance of this metaphor was found. The metaphor can be seen as part of the more general metaphor LANGUAGE IS A TOOL (see 5.1.3):

- [4] *Mé jméno ... funguje dobře* [My name ... functions well] (Hospodářské noviny. Ego!; 24/1/2020: 16)

5.1.2 Word-formation of female surnames

The word-formation of female surnames is an abstract process and as such is typically construed metaphorically. In the material, the metaphor WORD-FORMATION IS CONSTRUCTING, the related metaphor WORD IS A BUILDING, and the more general metaphor LANGUAGE IS A BUILDING (see 5.1.3) all

appeared repeatedly. Knowledge of this part of the folk theory of language could find an application in teaching practice (for example, instruction in the theory of word-formation could build upon the shared features and focus on re-footing any incorrect parts of the theory).

The metaphor WORD-FORMATION IS A BUILDING, OR CONSTRUCTING, OR DE-CONSTRUCTING itself may be expected in this context – it appears frequently in folk theories of language. What might be surprising is the fact that several different construals of the word-formation process were found and that the speakers used various verbs with different connotations to differentiate these construals. The basic construal seems to be that the basic form of a surname is the form without the gender-marking morpheme (often labelled the male form, see 5.1.1) and to which the gender-marking morpheme is added. Verbs used in this context are *přidat* [to add], which would be the most neutral description, or *přijmout* [to accept], which implies a certain attitude towards the resulting form (positive acceptance or resignation). The process may also be construed from a reverse perspective – removing the suffix. In this case, the form with the gender-marking morpheme is seen as the starting point of the process. Verbs used in this context are *odstranit* [to remove – with relatively neutral connotations], *ořezat* [to cut away – which can imply a negative attitude towards the morpheme], *odmitnout* [to refuse], or *vzdát se* [to give up]. The verb *vyhnout se* [to avoid] was also used. For example, the following extract construes the formation of the surname without the gender-marking morpheme as a deliberate decision to delete the suffix:

- [5] *Rozhodla jsem se odstranit koncovku -ová* [I have decided to remove the ending *-ová*] (Hospodářské noviny. Ego!; 24/1/2020: 13)

The folk theory of the word-formation of female surnames seems to be strongly influenced by prototype effects related to the prototypical suffix *-ová* used in this process. Although the gender-marking process extends to some other types of surname,¹⁵ non-linguists in the discussions appear to have in mind almost exclusively the prototypical type with *-ová*. They also do not correctly distinguish between the terms *přípona* [a word-forming suffix, e.g. *-ová*] and *koncovka* [a flective ending, e.g. *-á*] and sometimes use these terms interchangeably. Some speakers interpret the morpheme *-ová* as expressing possession (a surname with this suffix means the woman is “owned” by her husband).

In the texts, the suffix *-ová* appears in many metonymies: it can stand for all other relevant morphemes, for the whole female name, or for the process of forming female surnames, e.g.:

¹⁵ For example, the adjectival types of surnames and women with surnames in the originally male form such as *Eliška Kaplický* (standard female form would be *Kaplická*).

- [6] *Nelze ale předpokládat, že ... přípona -ová z českých příjmení zcela vymizí* [It cannot be expected that ... the suffix *-ová* will completely disappear from Czech surnames] (Přechylování příjmení bude možná minulostí. Projde novela zákona? (prozeny.cz); 21/6/2020)
- [7] *sedm procent by příponu -ová zrušilo úplně* [seven percent (of Czech speakers) would cancel the suffix *-ová* completely] (Mladá fronta DNES; 7/10/2019: 1)

5.1.3 Language

As the domains of female surnames and their formation are linguistic phenomena, it is not surprising that language also represents an important target domain. Speakers' theories of language and its use form an important background to the discussions. Metaphors are typical of these folk linguistic theories. As the folk theory reveals speakers' understanding of language and the values speakers assign to it, knowledge of this theory could be crucial for various decisions concerning language, such as within the language management or laws concerning language. The folk theory also preserves some historical information concerning the Czech language and culture (see below) and shows that some aspects of the "historical consciousness" of the speakers may last for generations.

In my material, the following metaphors appeared:

a) Metaphor LANGUAGE IS A SYSTEM

The metaphor LANGUAGE IS A SYSTEM is used by both proponents and opponents of surnames without the gender-marking morpheme. This metaphor is quite typical of folk theories of language (Saicová Římalová 2020). Along with the metaphor LANGUAGE IS A TOOL (see below and 5.1.1) it is also a typical metaphor of language used within the functional-structuralist academic framework (e.g. Nekula 2017). Functional structuralism has a strong tradition in Czech linguistics. It also influences language teaching at Czech schools. It is therefore difficult to decide to what extent this metaphor is a part of the folk theory and to what extent it is influenced by the teaching at the schools the speakers attended. In some cases, there are features that point towards the folk background of the metaphor LANGUAGE IS A SYSTEM. For example, it is not clearly stated which subsystems are relevant for the given system and how they are related. The folk theory is also less systematic and sometimes treats similar cases differently.

In my material, the metaphor LANGUAGE IS A SYSTEM frequently corresponds to the image of a system with an inner structure. For example, speakers relate the following phenomena to each other and interpret them as parts of a single system: (a) a woman's own surname – how other people use this surname – how Czech speakers use the surnames of foreign women; (b) the choice of one's surname – the choice of the first name for one's child; (c) surnames – other proper names,

esp. foreign (e.g. names of towns); (d) marking female gender in surnames – marking female gender in general expressions (e.g. in names for vocations such as *ředitel* – *ředitelka* [director] in male and female forms). Some speakers are able to observe differences between individual parts of one subsystem¹⁶ and some criticize when some parts of these subsystems are treated inconsistently,¹⁷ which could indicate that they would prefer the language to be a regular and consistent system.

On the other hand, some paradoxes in speakers' attitudes were also found. For example, some females whose surname has no gender-marking morpheme claim that they are proud they are women, but they do not want to indicate their female gender by their surname. In some cases, the speakers treat female surnames and generic nouns differently – they may want to use female surnames without the gender-marking morpheme, but they may prefer to use gender-marking morphemes in common nouns (e.g. the names of professions).

I expected the metaphor LANGUAGE IS A SYSTEM to appear more frequently in the data. In the public space, it is often used by linguists who “defend” the traditional system by arguing that the system of Czech grammar prefers names with clear gender marking, and that clearly marked gender avoids communication problems and makes the formation of a correct sentence easier. I expected non-linguists to accept and use some of these arguments but in the material related to non-linguists, they were rare. It seems that many non-linguists do not see linguistic and communicative arguments as the most important. They may prefer other factors, such as the freedom to exercise one's will (see also 5.2 and 5.4) or the fact that the form of the surname corresponds well to the speaker's taste and self-image. We could ask why some non-linguists do not use linguistic and communicative arguments (but we would need other types of data and methods to answer this question). Do the speakers know the arguments, but see them as unimportant? Do some of the speakers discuss the topic even though they do not know or understand the linguistic arguments? To what extent is the public discussion influenced by those who understand the linguistics arguments, and to what extent by those who do not know them or do not see them as important? We could also ask to what extent the discrepancy in the focus on linguistic factors in linguists and on individual choice and freedom in non-linguists influences the discussion among these two groups. Different hierarchies of argument may also influence the effect of linguistic arguments on such decisions such as the change of the law: when other arguments are seen as more important, the linguistic arguments may be backgrounded.

¹⁶ For example, they state that the difference between a female surname and a child's first name lies in the fact that women can make their own choices, but children cannot influence their parents' decisions.

¹⁷ For example, they do not like it when somebody prefers a female surname without the gender-marking morpheme in combination with a general noun with a gender marker.

b) Metaphor LANGUAGE IS A BUILDING

In the material, the metaphor LANGUAGE IS A BUILDING appeared mainly in the form of the metaphor A WORD (FEMALE SURNAME) IS A BUILDING discussed above (see 5.1.2). The metaphor LANGUAGE IS A BUILDING is related to the metaphor LANGUAGE IS A SYSTEM: linguistic units are seen as being constructed systematically from some smaller building blocks. The metaphor appears both in folk theories and in academic contexts (see also Saicová Římalová 2020).

c) Metaphor LANGUAGE IS A TOOL

This is another metaphor that can be found in both scholarly and folk theories of language in Czech (cf. Saicová Římalová 2020). I found this metaphor, for example, in the above mentioned (5.1.1) extract [5] when the speaker states that her surname without the gender-marking morpheme functions well. However, in the analysed material the metaphor was scarce, and this was contrary to my expectations. The low frequency may be a result of the limited size of the analysed corpus but may also be influenced by other factors such as a focus on other types of argument (see above).

d) Metaphor LANGUAGE IS A VALUABLE THING

In the material, the “value” of the language in the metaphor LANGUAGE IS A VALUABLE THING is often derived from the “beauty” of the language, from a speaker’s positive relationship towards their language, or from traditional Czech culture, especially literature. The metaphor often implies that certain interventions (such as allowing female surnames to remain unmarked for gender) could harm the language or destroy its value, e.g.:

- [8] *Příliš si vážím mateřského jazyka, jazyka Seiferta, Čapka a dalších mistrů, než abych podlehl pokušení provádět nějaké populistické prostocvinky* [I value the mother tongue, the language of Seifert, Čapek and other masters too much to succumb to the temptation to carry out some kind of populist exercise] (Mladá fronta DNES; 7/10/2019: 3)

The above use of the metaphor LANGUAGE IS A VALUABLE THING is typical of contributions from people who reject any changes to the legislative regulation which would allow women to choose the form of their surname. In this context, such a change may be seen metaphorically as a negative, aggressive, or “criminal” act against the language, e.g.:

- [9] *Kopněte si do češtiny* [Have a kick at Czech] (Kopněte si do češtiny. Mapovali jsme, proč přechylovat a proč ne – iDNES.cz; 27/8/2011)

- [10] *Takové pirátství na materškém jazyce určitě nepodpořím* [I will definitely not support any such piracy against the mother tongue] (Mladá fronta DNES; 11/9/2019: 1)¹⁸

Historically, a focus on “value” and the symbolic functions of the Czech language have been important,¹⁹ so I expected the metaphor LANGUAGE IS A VALUABLE THING to be more frequent in the data, especially in contributions by speakers who prefer surnames with gender-marking morphemes. The metaphor was nonetheless relatively scarce. The reason may again be extra-linguistic: in the contemporary public discourse involving non-linguists, other factors such as individual rights and individual free will seem to be more important than things like the abstract value of language, or linguistic and cultural tradition.

e) Metaphor LANGUAGE IS A LIVING CREATURE OR AN ACTIVE AGENT

Although the metaphor LANGUAGE IS A LIVING CREATURE²⁰ (or in some cases LANGUAGE IS AN ACTIVE AGENT) can conceptualize language in various ways, in my material, language tends to be seen as a creature that can survive many things and cope or deal with various interventions. This metaphor is typical of contributions that are in favour of women choosing the form of their surname, such as the following ironic extract:

- [11] *Jak si asi nebohá čeština ve větě poradí bez přechýleného jména?* [How will the poor old Czech cope in a sentence with names with no gender marker?] (Konec se blíží, chtějí nám sáhnout na koncovku -ová - Seznam Zprávy (seznamzpravy.cz); 15/5/2020)

But the metaphor can also appear where there is suspicion regarding the more lenient rules for female surnames, e.g.:

- [12] *Opravdu si ale naše mateřština poradí se skloňováním jmen Jana Novák nebo Miluše Hříbek?* [Will our mother tongue be indeed able to deal with the declension of the surnames Jana Novák or Miluše Hříbek?]²¹ (Přechylování příjmení bude možná minulostí. Projde novela zákona? (prozeny.cz); 21/6/2020)

¹⁸ The expression *pirátství* [piracy] can be motivated by the fact that many proponents of the changes to the legislature were members of *Česká pirátská strana* [Czech Pirate Party].

¹⁹ For example, during the so-called Czech enlightenment in the 18th and 19th centuries (e.g. Šlosar 2017), and various difficult periods of the 20th century (e.g. Bláha 2017).

²⁰ Occasionally, a linguistic element, such as an ending, can be seen metaphorically as a living creature as well; e.g. *ubohá koncovka* [poor old ending] (https://www.lidovky.cz/domov/na-obranu-jedne-male-koncovky.A110201_000047_ln_noviny_sko; 1/2/2011).

²¹ Both surnames are without the gender-marking morpheme and would have the same form in all grammatical cases.

The prevailing interpretation of language as a creature that can survive almost anything could be linked to the generally held view of the historical development of Czech as a language “renewed from the ashes” during certain historical periods. A reference to the bad old days appears in the following extract:

- [13] *Čeština si s tím poradí úplně normálně. Náš jazyk už přežil daleko horší věci* [Czech will take that completely in its stride. It has survived much worse things] (Konec se blíží, chtějí nám sáhnout na koncovku -ová - Seznam Zprávy (seznamzpravy.cz); 15/5/2020)

5.2 Law, state, authorities

As the official forms of the surnames of Czech citizens are regulated by law (see 2), the law and various authorities (the state, registry office, etc.) understandably present another salient target domain in the discussions. Figurative means related to the domain “authorities” seem to be more frequent in contributions by those who oppose strict regulation. In these contexts, authorities tend to be evaluated negatively. This part of the data can serve as a relatively subtle “barometer” of attitudes towards the authorities.

In the analysed texts, speakers use various metonymies between state, law, registry office and clerks in the registry office, such as THE CLERK (typically female) in the registry office FOR THE LAW; THE STATE as such FOR THE PARTICULAR LAW, etc. Two salient source domains are used in metaphors where the authorities may be seen as living creatures or as rulers:

a) Metaphor AUTHORITIES ARE LIVING CREATURES

The law, the state, and various types of abstract authority are often conceptualized on the basis of features typical of living creatures. They may, for example, have feelings (love something) and make decisions (accept or refuse something):

- [14] *Jenže česká politika jako by se do jazykovědy zamilovala* [But it is as if Czech politics has fallen in love with linguistics] (Mladá Fronta DNES; 13/9/2019: 12)

- [15] *Matrika jí vyhoví v případě, že...* [The registry office will accept her wish, in case...] (Přechylování příjmení bude možná minulostí. Projde novela zákona? (prozeny.cz); 21/6/2020)

- [16] *Matriční zákon jméno bez -ová dovoluje, ale...* [The registry law allows a surname without -ová, but...] (Hospodářské noviny. Ego!; 24/1/2020: 10)

b) Metaphor AUTHORITIES ARE RULERS

This is a typical metaphor relating to authorities. In my material, the metaphor is frequently used by opponents of the stricter form of the law. The metaphor usually has negative connotations: it is implied that authorities are bad rulers or that they do things they should not do (e.g. bullying citizens, making people lie):

- [17] *Ženy by měly mít možnost o svém příjmení samy rozhodnout, bez zbytečné šikany ze strany úřadů* [Women should be able to decide for themselves without any unnecessary bullying from the authorities] (Ženy si asi budou moci zvolit nepřechýlenou formu příjmení. Novela zákona má řešit i určování otcovství | Domov | Lidovky.cz; 14/5/2020)
- [18] *stát nemá lidi tlačit do lži* [the state shouldn't make people have to lie] (Přechylování příjmení bude možná minulostí. Projde novela zákona? (prozeny.cz); 21/6/2020)

In some cases, the speakers use metaphors to define the purpose of the state and authorities, again frequently in negative terms (e.g. the “state” should not limit people’s free will):

- [19] *stát není od toho, aby lidem říkal, jak se mají jmenovat* [the purpose of the state is not to tell people what their name should be] (Lidové noviny; 13/9/2019: 13)

I again interpret the relatively high frequency of metaphors related to authorities as bad rulers as being influenced by extra-linguistic factors and by the focus on individual free will (see also 5.2).

5.3 Discussion, argumentation

The third group of figurative means is related to the fact that the analysed texts are part of a broader discussion and that they frequently contain an evaluation of the arguments used in that discussion:

a) Metaphor DISCUSSION IS A WAR, A FIGHT, A SPORTS MATCH

Discussion seen as a fight or a war is one of the most typical metaphors for this type of human activity (e.g. Lakoff – Johnson 1980, pp. 4–6). In my material, the speakers use expressions such as “*kulturní války*”²² (with quotation marks to signal the speaker’s distancing from the expression) [cultural wars] or *vášnívý zápas*²³ [a

²² Mladá fronta DNES (13/9/2019: 12).

²³ ZÍDEK: Za svobodu vlastního jména. Odmitání -ová nemusí být dáno jen módou | Názory | Lidovky.cz; 12/9/2019.

passionate fight]. They label the discussion as an argument or a row (*Když už se hádáme o...*²⁴ [When we are arguing about...]) or they use sports terminology (*vedou na body*²⁵ [they are leading on points]). One speaker uses the expression *divoký tanec* [wild dance].²⁶ What may be specific to the material is the fact that the metaphor DISCUSSION IS A WAR is often meant ironically or used hyperbolically. Irony or hyperbole may signal that the speakers see the topic of surname formation as relatively unimportant or not worthy of a truly passionate fight:

- [20] *Nemělo by se z toho dělat nějaké bitevní pole o tradice* [it should not become a battlefield for tradition] (Volba příjmení je osobnostní právo, do kterého stát zbytečně zasahuje.‘ Poslankyně jsou pro konec -ová | Byznys | Lidovky.cz; 18/9/2019)

b) Metaphors MORE IMPORTANT ARGUMENTS ARE UP, HEAVIER, IN THE CENTRE; LESS IMPORTANT ARGUMENTS ARE DOWN, IN THE MARGIN

The evaluation of arguments is commonly rendered in terms of evaluative metaphors that are based on spatial orientation or on weight, that is, on the mapping between physical features and abstract evaluation or importance (cf. e.g. Lakoff – Johnson 1980, pp. 14–21). As expected, that which is evaluated as more important is metaphorically “up” or “heavier” or “in the centre”; that which is less important is “down” or “on the margin”, e.g.:

- [21] *Jsou jazyková pravidla nadřazena pravidlům občanským?* [Are linguistic rules above citizens' rules?] (PETRÁČEK: Pramati Čech. Proč je lepší nechat tvar příjmení na ženách | Názory | Lidovky.cz; 16/5/2020)

- [22] *Jenže mluvnický argument je dost nízko na žebříčku důvodů.* [But the grammatical argument is quite low on the ladder of reasons] (PETRÁČEK: Pramati Čech. Proč je lepší nechat tvar příjmení na ženách | Názory | Lidovky.cz; 16/5/2020)

- [23] *okrajová téma* [marginal topics] (PETRÁČEK: Pramati Čech. Proč je lepší nechat tvar příjmení na ženách | Názory | Lidovky.cz; 16/5/2020)

b) Metaphor A GOOD ARGUMENT IS BULLETPROOF

Occasionally, the evaluation of arguments is related to the more general metaphor DISCUSSION IS WAR OR A SPORTS MATCH. In the following

²⁴ ZÍDEK: Za svobodu vlastního jména. Odmitání -ová nemusí být dáno jen módou | Názory | Lidovky.cz; 12/9/2019.

²⁵ ZÍDEK: Za svobodu vlastního jména. Odmitání -ová nemusí být dáno jen módou | Názory | Lidovky.cz; 12/9/2019.

²⁶ <https://vilembarak.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=773773>; 24/7/2021.

example, good arguments are those that are construed as bulletproof, which could imply a general metaphor related to discussion as shooting at arguments or at each other:

- [24] *Pro mě je tohle neprůstřelný argument* [This is a bulletproof argument for me]
(https://www.heroine.cz/spolecnost/1422-jen-si-to-ova-skrtne-te-vsak-ona-si-s-vami-cestina-poradi?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu; 19/9/2019)

5.4 Repertoire of metaphors and metonymies in context

In this section, I will add a few notes on the use of the above-described metaphors and metonymies, namely, on their relation to the positive or negative evaluation of female surnames without the gender-marking morpheme, on changes across time, and on the comparison of metaphors of language found in the analysed texts and metaphors of language described in scientific literature or used by the scientific theory of language.

Many of the metaphors (such as LANGUAGE IS A SYSTEM, LANGUAGE IS A TOOL, LANGUAGE IS A BUILDING, WORD-FORMATION IS CONSTRUCTING) that I have described in previous sections are related to speakers' general understanding of various abstract entities and processes. They are relatively universal with respect to evaluation of the metaphorically rendered entity and can be used in different contexts. This is why they can be used by both the proponents and the opponents of surnames without the gender-marking morpheme. For example, speakers can use the metaphor LANGUAGE IS A TOOL to state that this tool (for example, the contemporary system of surnames with gender-marking morphemes) is good and functions well as it is, but also that it does not function well or that it would function equally well with some changes (see example [5]).

We can, nevertheless, observe that the use of some metaphors also depends to a certain degree on the view of the speaker, despite the fact that the metaphors can potentially be connected with both positive and negative evaluation. For example, the metaphor LANGUAGE IS A VALUABLE THING is typical of contributions from speakers who prefer the "traditional" use of female surnames with gender-marking morphemes, while the metaphors AUTHORITIES ARE BAD RULERS and LANGUAGE IS A LIVING CREATURE THAT CAN SURVIVE ALMOST ANYTHING are more likely to be used by those who champion freedom of choice and prefer surnames without the gender-marking morpheme.

We can also observe that the use of certain metaphors changes over time. For example, the metaphor LANGUAGE IS A VALUABLE THING seems to be less important in the analysed texts from the beginning of the twenty-first century than in previous times. In addition, we can detect subtle shifts in the use of some metaphors – for example, LANGUAGE IS A VALUABLE THING, AUTHORITIES ARE

RULERS – during the observed period. More data would be necessary to confirm this observation, but my subjective opinion is that the metaphor LANGUAGE IS A VALUABLE THING seems to be moving towards less frequent and more ironic use and the metaphor AUTHORITIES ARE RULERS towards a higher frequency of the specific sub-form AUTHORITIES ARE BAD RULERS associated with negative evaluation. I believe that this change is a result of changes regarding the dominance of opinions in the public space where proponents of surnames without the gender-marking morphemes (who tend to use the above-mentioned metaphors in the given way) become more visible. The fact that metaphors that construe language and linguistic tradition as valuable are relatively rare or are used ironically and that the official regulation is frequently associated with negative connotations, can also be a result of the fact that some non-linguists who participate in this type of public discussion today tend to see individual freedom and the freedom to choose one's surname as more important than any linguistic tradition (see section 5.1.3). The latest change to the law (see section 2) also reflects the preference for personal freedom.

The analysed data contain a relatively rich repertoire of metaphors and metonymies related to language, word-formation, and surnames (see section 5.1). However, not all metaphors and metonymies of language that have been described in academic literature were found in my data. For example, Vaňková (2007, esp. pp. 141–148) lists such metaphors as LANGUAGE IS A CONTAINER, LANGUAGE IS FOOD, LANGUAGE IS A GIFT, SPEECH IS WATER or A FLOW OF WATER, SPEECH IS WEAVING, SPEECH IS A JOURNEY (of the speaker); COMMUNICATION IS CONNECTION. These metaphors were not present in my data. The reason for their absence could be that the main topic of my data was a word formation process and the existence of certain linguistic forms, while some of the metaphors mentioned by Vaňková seem to be more suitable for topics such as language as a human ability or the process of communication.

In case of metaphors of language, some correspondences between the folk and academic theories of language can also be observed. For example, the metaphors LANGUAGE IS A SYSTEM and LANGUAGE IS A TOOL appear in both the naive and the scholarly theory, but the non-linguistic theory uses them in a specific way (for example, naive systems tend to be less systematically defined, to omit less typical or less salient features, and to contain various paradoxes, such as treating similar phenomena in different ways).

6. CONCLUSION

According to the theory of the linguistic image of the world (or “linguistic worldview”, e.g. Bartmiński 2009), a speaker’s use of language can reveal their understanding of the world around them. The discussions about female surnames in

public printed media engaged in by non-linguists analysed in this article can reveal what non-linguists think about female surnames with and without gender-marking morphemes, what their (folk) theory of language is, and what they think about the law and the authorities that regulate current usage. They show, among others, parts of the folk theory of surnames (surnames are, for example, indices of certain qualities of their bearers), of the formation of female surnames (word formation is understood metaphorically as constructing and the prototypical suffix *-ová* is seen as if it were the only “building block” used in this process; the suffix also participates in numerous metonymies), and of language itself (typical folk metaphors are LANGUAGE IS A SYSTEM, A BUILDING, A TOOL, A VALUABLE THING and A LIVING CREATURE). The authorities and the law are metaphorically construed as LIVING CREATURES or as RULERS. Discussion and argumentation are understood on the basis of metaphors such as DISCUSSION IS A WAR or A SPORTS MATCH and MORE IMPORTANT ARGUMENTS ARE HIGHER or IN THE CENTRE.

Other topics of interest relating to the material analysed here would be worthy of further research and include: the way figuration is influenced by the genre of the given text; the role played by individual preference in the choice of figurative means; differences between speakers of different gender, age, or regional origin; the role of irony, hyperbole, or motifs such as *přirozený* “natural” or *posvátný* “sacred” in the discussion; and parallels between the discussion regarding female surnames and other topics, such as children’s names or place names. It would also be fruitful to analyse discussions in other media, such as Internet forums.

References

- BARTMIŃSKI, Jerzy (2009): *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*. Sheffield & Oakville: Equinox. 250 p.
- BENKO, Vladimír (2014): Aranea. Yet Another Family of (Comparable) Web Corpora. In: P. Sojka – A. Horák – I. Kopeček – K. Pala (eds.): *Text, Speech, and Dialogue*. Springer International Publishing Switzerland, pp. 257–264.
- BLÁHA, Ondřej (2017): Čeština 1. poloviny 20. století. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny. Available at: <https://www.czechency.org/slovník/ČEŠTINA 1. POLOVINY 20. STOLETÍ>
- BOHUNICKÁ, Alena (2013): *Variety metaphors*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě. 132 p.
- BOHUNICKÁ, Alena (2014): *Metaforika činnostného aspektu jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě. 123 p.
- CROFT, William – CRUSE, Alan D. (2004): *Cognitive Linguistics*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town: Cambridge University Press. 374 p.
- GIBBS, Jr., Raymond W. (2017): *Metaphor Wars. Conceptual Metaphors in Human Life*. Cambridge, New York, Melbourne, Delhi, Singapore: Cambridge University Press. 332 p.

- HOFFMANNOVÁ, Jana et al. (2016): *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia 2016. 512 p.
- KNAPPOVÁ, Miloslava (2008): *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. 2nd ed. Liberec: AZ Kort. 249 p.
- KOPECKÝ, Jakub (2014): Přechylování příjmení v češtině jako případ jazykového managementu. In: *Šlovo a slovesnost*, Vol. 75, No. 4, pp. 271–293.
- KÖVECSES, Zoltán (2005): *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge, New York: Cambridge University Press. 314 p.
- LAKOFF, George – JOHNSON, Mark (1980): *Metaphors We Live by*. Chicago: The University of Chicago Press. 256 p.
- LITTLEMORE, Jeannette (2018): *Metonymy: Hidden Shortcuts in Language, Thought and Communication*. Cambridge, New York, Melbourne, New Delhi, Singapore: Cambridge University Press. 239 p.
- LITTLEMORE, Jeannette (2019): *Metaphors in the Mind: Sources of Variation in Embodied Metaphor*. Cambridge, New York, Melbourne, New Delhi, Singapore: Cambridge University Press. 284 p.
- NEKULA, Marek (2017): Pražská škola. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny. Available at: <https://www.czechency.org/slovnik/PRAŽSKÁ ŠKOLA>
- NIEDZIELSKI, Nancy A. – PRESTON, Dennis R. (2003): *Folk Linguistics*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 375 p.
- Odbor všeobecné správy, oddělení matriční a organizační MV ČR. *Ženská příjmení*. 2020. Available at: <https://www.mvcr.cz/clanek/jmena-a-prijmeni-zenska-prijmeni.aspx>
- PLESKALOVÁ, Jana (2011): *Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000 – 2010*. Brno: Host – Masarykova univerzita. 204 p.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie (2019): Naivní teorie osvojování jazyka v komunikaci česky hovořících matek. In: J. Klincková (ed.): *Komunikácia v odborných reflexiách*. Banská Bystrica: Bellianum, pp. 501–511.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie (2020): Laická jazykověda. In: *Časopis pro moderní filologii*, Vol. 102, No. 1, pp. 24–35. DOI: 10.14712/23366591.2020.1.2
- ŠLOSAR, Dušan (2017): Obrozenská čeština. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny. Available at: <https://www.czechency.org/slovnik/OBROZENSKÁ ČEŠTINA>
- TUŠKOVÁ, Jana Marie – JANOUŠOVÁ, Iva (2015): Dynamika vývoje přechylování cizích ženských příjmení v běžné komunikaci. In: E. Minářová – J. Marie Tušková et al. (eds.): *Čeština v pohybu: kapitoly ke zkoumání jejího stavu a proměn*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 21–47.
- VALDROVÁ, Jana et al. (2018): *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuálních identit*. Praha: SLON 2018. 464 p.
- VAŇKOVÁ, Irena (2007): *Nádoba plná řeči*. Praha: Karolinum. 314 p.

JAZYKY NA PAPIEROVÝCH PLATIDLÁCH MNOHONÁRODNÝCH ŠTÁTOV NA PRÍKLADE ČESKO-SLOVENSKA A SOVIETSKÉHO ZVĀZU¹

ISTVÁN CSERNICSKÓ* – CSILLA FEDINEC**

*Zakarpatský maďarský inštitút Františka II. Rákocziho, Berehovo, Ukrajina

**Fakulta moderných filológií a spoločenských vied Panónskej univerzity, Vesprém,
Maďarsko

**Inštitút pre výskum menších, Výskumné centrum spoločenských vied, Budapešť,
Maďarsko²

CSERNICSKÓ, István – FEDINEC, Csilla: Languages on banknotes of multinational states on the example of Czechoslovakia and the Soviet Union. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2022, Vol. 73, No 2, pp. 213 – 231.

Abstract: Along with portraits of historical figures, images relating to the culture and history of a particular nation, the presence (or absence) of languages on banknotes is also an element of symbolic politics and part of the manifestation of the language policy of a particular state. In this paper, banknotes are seen as an element of the linguistic landscape, and the linguistic landscape – as a reflection of language policy, its peculiar public expression. This paper analyses the way in which the text displayed on multilingual banknotes constructs and reproduces linguistic hierarchies, reflecting the relative status of the languages within two multi-ethnic states: the Czechoslovak Republic and the Soviet Union. The study explores which languages were represented in the inscriptions of the various series of banknotes issued, based on the assumption that banknotes participate in the official language practices constituting the linguistic landscape and as such mediate language ideologies. The authors conclude that even multinational states that issue multilingual banknotes guarantee that the state language should be in a dominant position.

Key words: Czechoslovak crown (koruna), Soviet ruble, linguistic landscape, language policy, nations and nationalities, territorial principle

1. ÚVOD

Papierové platidlá majú vlastnú hodnotu, ktorú tvoria náklady na návrh a na výrobu, ale nemajú vnútornú hodnotu: výmenná hodnota počas ich používania je závislá od mnohých faktorov, ktoré patria do pôsobnosti ekonomickej vedy. Papierové platidlá možno skúmať aj z hľadiska ich historického vývoja, estetického vzhlľadu či symboliky a súvisiacich významových obsahov. Predmetom nášho výskumu je jazyková analýza textov na bankovkách a štátovkách, odhalenie súvislostí, ktoré vysvetľujú symbo-

¹ Do slovenčiny preložila Eleonóra Sándor.

²* Zakarpatský uгорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ. Берегово, Україна

* Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, Vesprém, Magyarország

** Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségekutató Intézet, Budapest, Magyarország

lický význam uvádzania a vypúšťania textov na papierových peniazoch. Význam a miera hotovostného peňažného obehu v 21. storočí sice stále klesá, no jednotlivé štáty stále pripisujú veľký význam symbolom na papierových platidlách. Popri portrétoch historických osobností a vyobrazeniach odkazujúcich na kultúru či história daného národa aj jazyky použité (resp. nepoužité) na bankovkách a štátovkách sú súčasťou symbolickej politiky, spolupodieľajú sa na stvárnení politiky daného štátu (Raento – Hämäläinen – Ikonen – Mikkonen 2004, s. 930; Sebba 2013, s. 104).

Porovnávací prehľad použitých – a nepoužitých – jazykov na papierových platidlách nám poskytne možnosť preskúmať, ako sa chce vládnuca moc prezentovať pred domácou a medzinárodnou verejnoscou (Veselkova – Horvath 2011, s. 237). To, ktoré jazyky sa môžu objaviť a akým spôsobom sa objavujú v široko chápanej jazykovej krajinnej, naznačuje politické snahy daného štátu a poskytuje informácie o ideológiach moci. Prostredníctvom analýzy niektorých segmentov jazykovej krajiny možno vystopovať symbolické posolstvá, ktoré chce vysielať vládnuca elita formujúca v danom čase politiku (Kroskrity 2000). Jazyky na papierových peniazoch skúmame ako symboly, resp. ukážeme, ako štáty tieto jazyky používajú na sprostredkovanie politických odkazov.

Výskum jazykovej krajiny sa zintenzívnil v 90. rokoch 20. storočia (Gorter 2000; Szoták 2018). Pojem jazykovej krajiny definovali autori Landry a Bourhis; táto autor-ská dvojica použila prvýkrát pojem na verejne dostupné náписy (označenia obchodov, názvy miest, názvy ulíc a pod.) (Landry – Bourhis 1997). Výskum jazykovej krajiny sa presadil ako samostatná vedecká disciplína, v rámci ktorej boli publikované nespocetné štúdie. Bádatelia vytvárali nové definície, rozširujúc tým priestor výkladu. Najširšiu definíciu vypracovali autorky Shohamy a Waksman, ktoré do pojmu jazykovej krajiny zahrnuli všetky možné diskurzy na verejných priestranstvách: texty, obrazy, predmety, ľudské bytosti a ich umiestnenie v čase a priestore (Shohamy – Waksman 2009).

Niekterí autori rozlišujú medzi jazykovou krajinou – „linguistic landscape“ (podstatné meno) a jej vytváraním – „linguistic landscaping“ (gerundium) (Itagi – Shailendra 2002). Kým gerundium označuje proces návrhu a výroby verejných označení opatrených nápismi v určitom jazyku, podstatné meno sa vzťahuje na výsledok procesu. V našej štúdii použijeme celosvetovo rozšírený a známy pojem „linguistic landscape“ pri historickom výskume papierových platidiel.

Aj keď hlavnou funkciou znakov na papierových platidlách je číselné vyjadrenie výmennej hodnoty, okrem tejto číslicou vyjadrenej nominálnej hodnoty môžu byť nositeľmi symbolických rolí aj ďalšie (textové) náписy, ktoré sú pre bežných užívateľov takmer úplne nepodstatné. Ukážeme to na príklade analýzy medzivojnovej československej koruny a sovietskeho rubľa. Teoretickým rámcom pre takúto analýzu je nesporný fakt, že papierové peniaze sú súčasťou jazykovej krajiny (Sebba 2013; Csernicskó – Beregszászi 2019).

Nápisom v jazykovej krajine sa pripisujú dve funkcie: *komunikatívna* a *symbolická* funkcia (Backhaus 2007, s. 35). Komunikatívna funkcia bola dlho dôležitejšia ako symbolická. Ľudia vyhotovovali informačné náписy v jazykoch, ktoré ovládali, resp.

o ktorých predpokladali, že ich ovládajú adresáti daných informácií. Prístup k jazykovej krajine sa radikálne zmenil ku koncu 19. storočia pod vplyvom európskej národnej romantiky a idey národného štátu (Cenoz – Gorter 2006). Odvtedy sa v Európe postupne presadila prax, podľa ktorej verejné náписy v úradnej, obchodnej, ale aj v občianskej a čiastočne v cirkevnej sfére odzrkadľujú jazyk aktuálne vládnuceho národa. Ako si európske národné štáty postupne získali nezávislosť, nasledovalo rituálne odstraňovanie ďalších jazykov zo symbolického verejného priestoru. Zmeny politickej moci modifikovali jazykovú krajinu, dominantné postavenie získal jazyk vládnuceho národa, privilegované jazyky predchádzajúceho obdobia sa často vytláčali z verejného priestoru. Tieto procesy potvrdzujú symbolickú funkciu odstraňovania jazykov.

V našej analýze skúmame papierové peniaze dvoch multietnických federálnych štátov. Československá republika a Sovietsky zväz sa na politickej mape sveta objavili takmer súčasne a takmer súčasne sa rozpadli na menšie národné štáty. V štúdii ukážeme, že zobrazenie niektorých jazykov na papierových platidlách, resp. ich odstránenie, neslúži na informovanie používateľov peňazí; na to by stačilo uvedenie nominálnej hodnoty v podobe jazykovo „neutrálnej“ číslice. Uvádzanie textov v určitom jazyku má skôr symbolickú funkciu. Poukážeme aj na to, že výpovednú hodnotu má nielen používanie niektorých jazykov na bankovkách, ale aj to, ktoré jazyky na nich chýbajú, resp. ktoré z nich boli odstrané. Predpokladáme, že všetko má svoj význam: aj to, čo sa javí, aj to, čo nie. Nás výskum sa teda sústredí na symbolickú, a nie na komunikatívnu funkciu jazykovej krajiny.

V našej štúdii primárne využívame tradičnú, kvantitatívnu metódu výskumu jazykovej krajiny (Gorter 2018), ale odvolávame sa aj na výsledky kvalitatívneho výskumu. V tomto prípade sa v rámci našej analýzy budeme opierať o práce A. Jaworského a C. Thurlowa (Jaworski – Thurlow 2010) a A. Pennycooka (Pennycook 2017) a zameriame na semiotickú analýzu prvkov jazykovej krajiny.

2. ČESKOSLOVENSKÁ KORUNA

Zvláštnosťou založenia československého štátu po prvej svetovej vojne bolo, že sa tzv. historické krajiny Českej koruny (Česko, Morava a Sliezsko) začlenili do nového štátu na základe historického verejného práva, Slovensko bez predchádzajúcej štátnosti na základe prirodzeného práva, kym Podkarpatská Rus – vo forme istého nepriameho sebaurčenia – na základe práva na pridruženie. Rozdiely v právnych základoch sa prejavili aj v regionálnej štruktúre a etnickom zložení štátu. Ústava z r. 1920 definovala republiku ako národný štát bez zmienky o menšinách. V konečnom dôsledku sa po vojne, vedenej v mene sebaurčenia, k ideálu národného štátu najviac priblížili porazené krajiny Rakúsko a Maďarsko, kym Česko-Slovensko³

³ V práci uvádzame jednotne názov štátu so spojovníkom Česko-Slovensko, ktorý odkazuje aj na obdobia, keď sa tento názov písal spolu. Adjektívnu podobu v názve Československá republika a v spojeniach s apelatívmi píšeme bez spojovníka.

bolo národným štátom podľa francúzskeho a britského vzoru (Zbynek 2000, s. 51). Okrem štátnych symbolov zaviedla nová republika aj vlastnú menu.

Nová mena Československej republiky, československá koruna, bola zavedená zákonom „č. 187 ze dne 10. dubna 1919“.⁴ Nahradila korunu Rakúska-Uhorska. Je zaujímavé, že prvá samostatná československá päťkorunová štátovka I. emisie, dátovaná dňom 16. apríl 1919, vyšla s obrázkom navrhnutým Rakúsko-uhorskou bankou pre maďarskú stranu päťkorunáčky z 1. októbra 1918 (Rádóczy 1971, s. 23).

Všetky bankovky a štátovky emitované v Československej republike v medzivojnovej období boli viacjazyčné (Csernicskó – Beregszászi 2019).

Na štátovkách prvej emisie z r. 1919 dominoval český jazyk, lícna strana bola výlučne v češtine (obrázok č. 1). Na rubovej strane sa popri češtine objavil už aj jazyk slovenský, rusínsky/ukrajinský (cyrilikou), nemecký, poľský a maďarský (tabuľka č. 1). Boli to dominantné jazyky štyroch samosprávnych území, resp. jazyky najpočetnejších menší – Česko (český), Moravsko-Sliezsko (český, nemecký, poľský), Slovensko (slovenský, maďarský) a Podkarpatská Rus (rusínsky/ukrajinský, maďarský). Napriek tomu, že v Česko-Slovensku boli Česi aj Slováci štátotvorným etnikom, podľa symboliky nových štátoviek mal slovenský jazyk podriadenú pozíciu (obrázok č. 2). Slováci namietali voči tejto praxi, ktorá jednoznačne fixovala dominantnú pozíciu českého jazyka, a žiadali, aby na lícnej strane niektorých papierových platidiel (napr. 10- a 50-korunáčky) bola výlučne slovenčina (Veselkova – Horvath 2011, s. 243). Zmena, reagujúca na protest Slovákov, prišla pri emisii bankoviek od r. 1926.

Tabuľka č. 1. Jazyk štátoviek I. emisie (Štátovky I. emise, 1919).⁵

nominálna hodnota	rok emisie	jazyk na lícnej strane	jazyk na rubovej strane
1	1919	český	český, slovenský, rusínsky/ukrajinský, nemecký, poľský, maďarský
5			
10			
20			
50			
100			
500			
1000			
5000			

⁴ 187/1919 Sb. Zákon ze dne 10. dubna 1919, jímž se upravuje oběh a správa platidel v Československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n. Dostupné na internete: <<http://www.papirovatplatidla.cz/historie/zakony-vyhlasky-narizeni-vlady>> [cit. 06-09-2021].

⁵ Papírová platidla Československa 1918 – 1993, České republiky a Slovenské republiky 1993 – 2016. Dostupné na internete: <<http://www.papirovatplatidla.cz/>> [cit. 06-09-2021].

Obrázok č. 1. Lícna strana 20-korunáčky vzoru 1919 (s českým textom).

Obrázok č. 2. Rubová strana 20-korunáčky vzoru 1919; nominálna hodnota je uvedená v českom, slovenskom, rusínskom/ukrajinskem, nemeckom, poľskom a maďarskom jazyku.

V prvej polovici 20. rokov minulého storočia sa postupne začali vydávať štátovky II. emisie. Nápis na lícnej strane, podobne ako v prípade I. emisie, bol v českom jazyku (obrázok č. 3). Slovenský jazyk zostal v podriadenej pozícii medzi menšinovými jazykmi na rubovej strane (tabuľka č. 2). Podľa symboliky týchto štátoviek bol slovenský jazyk jedným z menšinových jazykov štátu (Berergaci – Černičko 2020, s. 34).

Obrázok č. 3. Lícna strana 50-korunovej štátovky vzoru 1924 (s výlučne českým textom).

Tabuľka č. 2. Jazyky na štátovkách II. emisie československej koruny (Štátovky II. emise, 1920 – 1923).⁶

nomi-nálna hodnota	rok emisie	jazyk na lícnej strane	jazyk na rubovej strane
5	1922	český	český, slovenský, rusínsky/ukrajinský, nemecký, maďarský
50	1924	český	
100	1920	český	český, slovenský, rusínsky/ukrajinský, nemecký, poľský, maďarský
500	1923	český	český, slovenský, rusínsky/ukrajinský, nemecký, maďarský

Na rubovej strane štátoviek II. emisie sa text popri češtine a slovenčine uvádzal už len v rusínskom/ukrajinskom, nemeckom a maďarskom jazyku, poľský text zmizol (obrázok č. 4). Poľský jazyk figuroval iba na 100-korunovej štátovke, ktorá bola vydaná ako prvá v rámci tejto emisie v r. 1920.

⁶ Papírová platidla Československa 1918 – 1993, České republiky a Slovenské republiky 1993 – 2016. Dostupné na internete: <<http://www.papirovaplatidla.cz/>> [cit. 06-09-2021].

Obrázok č. 4. Rubová strana 50-korunovej československej štátovky vzoru 1924; nominálna hodnota je uvedená v českom, slovenskom, rusínskom/ukrajinskom, nemeckom a maďarskom jazyku; poľský text zmizol.

Vypustenie poľského textu súviselo so zmenou politickej situácie. V r. 1919 medzi Česko-Slovenskom a Poľskom vypukol územný spor. Svoj nárok na mesto Český Těšín (po nemecky Teschen, po poľsky Cieszyn) a jeho okolie oznámilo novovzniknuté Česko-Slovensko, ale aj Poľsko, ktoré práve získalo späť svoju nezávislosť. Územie Tešínska so zmiešaným, ale väčšinovo poľským obyvateľstvom bolo významné pre ložiská čierneho uhlia a preto, lebo tu (v mestečku Bohumín, po nemecky Oderberg, po poľsky Bogumin) bol jeden z najvýznamnejších železničných uzlov bývalej rakúsko-uhorskej monarchie. Územný spor vyvrcholil v januári 1919 v niekoľkodňovej vojne (tzv. sedemdňová vojna). Konflikt nakoniec ukončil zákrok Dohody, ktorá nechcela priopustiť vojnový konflikt medzi dvoma národmi, ktoré boli jej spojencami. 28. júla 1920 v Paríži na rokovaní Rady veľvyslancov (veľvyslanci hlavných mocností Dohody), ktorej predsedal francúzsky minister zahraničných vecí, vznikla dohoda⁷ o rozdelení sporného územia medzi Poľskom a Česko-Slovenskom vrátane rozdelenia mestečka považovaného za stredisko oblasti. Takto vznikol český Český Těšín a poľský Cieszyn (Tóth – Novotný – Stehlík 2012, s. 178). Po tomto konflikte už československá vláda nepovažovala za dôležité uvádzat poľské náписy na novej korune (Bergercaci – Gázdag – Černičko 2020).

Na bankovkách vydávaných Národnou bankou československou od r. 1926 sa zmenilo uvádzanie českého a slovenského jazyka. Jazykové práva v Česko-Slovensku upravoval jazykový zákon, ktorý bol súčasťou ústavnej listiny. Podľa 1. § zákona č. 122 z 29.

⁷ Décision relative à Teschen, Spisz et Orava (Paris, 28 juillet 1920). Dostupné na internete: <<https://mjp.univ-perp.fr/traites/1920teschen.htm>> [cit. 06-09-2021].

februára 1920⁸ štátnym a úradným jazykom republiky bol jazyk „československý“. Režim používania jazykov podrobne upravilo nariadenie vlády č. 17/1926 zo 4. februára 1926,⁹ ktoré kodifikovalo viacjazyčnosť v Československej republike. Táto viacjazyčnosť sa prejavuje aj na bankovkách emitovaných centrálou bankou (tabuľka č. 3).

Tabuľka č. 3. Jazyk nápisov na československých bankovkách (Bankovky NBČS, 1926 – 1939).¹⁰

nomi-nálna hodnota	rok emisie	jazyk lícnej strany	jazyk rubovej strany
10	1927	československý (slovenský)	československý (slovenský), rusínsky/ukrajinský, nemecký, maďarský
20	1927	československý (český)	československý (český), rusínsky/ukrajinský, nemecký, maďarský
50	1931	československý (slovenský)	československý (slovenský), rusínsky/ukrajinský, nemecký, maďarský
100	1932	československý (český)	československý (český), rusínsky/ukrajinský, nemecký, maďarský
500	1931	československý (slovenský)	[nápis KČ je skrátený, takže nie je možné špecifikovať, či ide o slovenský alebo český jazyk] rusínsky/ukrajinský, nemecký, maďarský
1000	1933	československý (český)	československý (český), rusínsky/ukrajinský, nemecký, maďarský
1000	1935	československý (český)	československý (český), rusínsky/ukrajinský, nemecký, maďarský

Aj na bankovkách, ktoré boli dané do obehu po účinnosti nariadenia z r. 1926, bol na lícnej strane text len v jednom jazyku. Týmto jazykom však už nebola čeština, ale – v súlade s ústavou, ktorá kodifikovala ideológiu čechoslovakizmu, a v intenciach jazykového zákona a vládneho nariadenia – jazyk československý. „Československý jazyk“ mal však dva varianty – český a slovenský (Beneš 1916, s. 5; Beneš

⁸ 122/1920 Sb. Zákon podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé. Dostupné na internete: <<http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgiwta>> [cit. 06-09-2021].

⁹ Vládní nařízení ze dne 3. února 1926, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy. Dostupné na internete: <<http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi3f6mjxfuya&rowIndex=0>> [cit. 06-09-2021].

¹⁰ Papírová platidla Československa 1918 – 1993, České republiky a Slovenské republiky 1993 – 2016. Dostupné na internete: <<http://www.papirovaplatidla.cz/>> [cit. 06-09-2021].

1917, s. 1; Masaryk 1925, s. 13). V západných častiach krajiny (v českých krajoch) sa používal jeden, na východe (v slovenských regiónoch) druhý variant (Shevelov 1986). Túto zásadu jednoznačne sformuloval § 4 jazykového zákona (zákon č. 122 z 29. februára 1920): „Užívajíce jazyka státního, oficielního, úřady v onom území republiky, jež pred 28. říjnem 1918 náleželo ku královstvím a zemím na říšské radě zastoupeným, nebo ku království Pruskému, úřadují zpravidla po česku, na Slovensku zpravidla po slovensku.“¹¹ V zmysle tejto zásady „československý“ jazyk znamenal na bankovkách raz český, raz slovenský jazyk. Líčna strana bola jednojazyčná, na rubovej strane sa už neuvádzal samostatne český a slovenský nápis, ale len jeden z nich (obrázky č. 5 a 6). Na bankovkách s nominálnou hodnotou 10, 50, a 500 korún sa texty uvádzali v slovenskom jazyku. Na bankovkách nominálnej hodnoty 20, 100 a 1000 korún sa použil český jazyk na lícnej aj na rubovej strane. V tejto emisii sa teda slovenský jazyk už neuvádzal medzi menšinovými jazykmi, ale ako jeden z variantov československého jazyka. Tým sa splnil cieľ Slovákov, ktorí chceli dosiahnuť už pri uvedení československého platidla do života. Takéto striedavé používanie rovnocenných jazykov charakterizuje napr. aj kanadský dolár: kým na 5-dolárovej bankovke sa nominálna hodnota píše najprv po francúzsky, potom po anglicky a názov národnej banky najprv po anglicky a následne po francúzsky, na desaťdolárovke je poradie jazykov presne opačné (Sebba 2013, s. 110 – 111; Bepercaci – Černichko 2020, s. 78 – 80).

Obrázok č. 5. Československý (v skutočnosti slovenský) text na lícnej strane 10-korunovej bankovky vzoru 1927.

¹¹ 122/1920 Sb. Zákon podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé. Dostupné na internete: <<http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mjsgiwta>> [cit. 06-09-2021].

Obrázok č. 6. Československý (v skutočnosti český) text na lícnej strane 20-korunovej bankovky vzoru 1927.

Na rubovej strane sa popri/pod štátnym jazykom uvádzala hodnota bankovky aj v rusínskom/ukrajinskom, nemeckom a maďarskom jazyku; poľský jazyk však (ako sme vyšie spomenuli) zmizol. Uvádzanie textu na bankovkách v menšinových jazykoch umožnil 2. odsek 13. článku nariadenia z r. 1926: „Hodnota papírových platidel bude na rubu vyznačena podle potreby též jazyky, jimiž mluví menšiny republiky Československé.“¹²

3. SOVIETSKY RUBEL

Po zvrhnutí ruského cárskeho režimu boli v období občianskej vojny v obehu viaceré prechodné platidlá, oficiálna mena Sovietskeho zväzu bola zavedená až v r. 1923. Do roku 1947 boli v obehu dva druhy papierových peňazí: červonec a rubel.

Sovietske papierové platidlá boli od r. 1923 uvedené do obehu v desiatich sériach, šesť emisií sa uskutočnilo v medzivojnovom období, tri po 2. svetovej vojne a posledné platidlá boli uvedené do obehu už po rozpade Sovietskeho zväzu, v r. 1992. Platidlá z emisie v r. 1991 s nominálnou hodnotou 1, 3, 5, a 100 rubľov sa do obehu dostali v prvej polovici r. 1991, teda pred osamostatnením sa jednotlivých

¹² Vládní nařízení ze dne 3. února 1926, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy. Dostupné na internete: <<http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi3f6mjxfuya&rowIndex=0>> [cit. 06-09-2021].

zväzových republík. Dvestorubľovku uviedli do obehu 30. novembra, päťstorubľovku 24. decembra (Michail Gorbačov sa vzdal funkcie prezidenta ZSSR 25. decembra), tisícrubľovku v marci 1992. Posledné vydanie štátoviek a bankoviek z r. 1992 už nebolo v našej analýze zohľadnené.

V r. 1923 až 1947 boli v obehu dva druhy platidiel – rubel' a červonec. Líčna strana papierových platidiel s výnimkou rubľových štátoviek vzoru 1925, 1926 – 1932 a 1934 je výlučne ruskojazyčná. S výnimkou rubľoviek vzoru 1923 ruskojazyčný text je aj na rubovej strane. Až na bankovky a štátovky vzoru 1991 je rubová strana vždy viacjazyčná – objavenie sa a zmiznutie jednotlivých jazykov odzrkadľuje zmeny v územnosprávnom usporiadane, a to tak, že každú zväzovú republiku predstavuje jeden jazyk, až na Zakaukazskú socialistickú federatívnu sovietsku republiku. Za túto republiku sú od prvej emisie uvedené tie tri jazyky, ktoré sa po rozpade federácie v r. 1936 stali jazykmi nových zväzových republík – Gruzínska, Arménska a Azerbajdžanu.

Sovietsky zväz pri svojom vzniku v r. 1922 mal štyri republiky – ruskú, ukrajinskú, bieloruskú a zakaukazskú (4 zväzové republiky), v rokoch 1924 – 1936 sa k nemu pripojili ázijské republiky – turkménska, uzbecká, tadžická, kazašská a kirgizská, resp., ako sme vyšie uviedli, zakaukazská sa rozdelila na tri samostatné republiky (11 zväzových republík); v r. 1940 bola pripojená karelsko-fínska, moldavská, litovská, lotyšská a estónska republika (16 zväzových republík). V r. 1956 bola Karelso-fínska republika začlenená do ruskej ako autonómna republika, čo je v administratívnej hierarchii nižší status. Takto od r. 1959 tvorilo Sovietsky zväz tých 15 zväzových republík, ktoré sa stali jeho nástupníckymi štátmi.

Pre prvé rubľovky z r. 1923 – 1925 (okrem trojrubľovky vzoru 1925) je charakteristické, že na ich lícej strane bol text výlučne v ruštine, ale na rubovej až v piatich menšinových jazykoch: ukrajinskom, bieloruskom, gruzínskom, azerbajdžanskom a arménskom. To isté platí pre červonec (s výnimkou variantov s prázdnou rubovou stranou – tabuľka č. 4).

Nie je ľahké nájsť odpoveď na otázku, prečo sa práve tieto jazyky objavili na prvých sovietskych papierových peniazoch. V zmysle deklarácie a dohovoru o založení Zväzu sovietskych socialistických republík z 30. decembra 1922¹³ zväz založili štyri zväzové republiky. Úradným jazykom Ruskej sovietskej federatívnej socialisticej republiky bola ruština, Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky ukrajincina, Bieloruskej sovietskej socialistickej republiky bieloruština, Zakaukazská sovietska federatívna socialistická republika mala tri úradné jazyky: gruzínsky, azerbajdžanský a arménsky.

¹³ Декларация и договор об образовании СССР. Государственный архив Российской Федерации. Ф. Р – 3316. Оп. 1. Д. 5. Л. 1 – 3. Доступные на интернете: <<http://rarity.rusarchives.ru/dokumenty/deklaraciya-i-dogovor-ob-obrazovanii-sssr>> [цит. 06-09-2021].

Tabuľka č. 4. Sovietske papierové peniaze v r. 1923 – 1928.

názov platidla	nominálna hodnota	rok emisie	jazyk na lícnej strane	jazyk na rubovej strane	
rubel'	10 000	1923	ruský	ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky	
	15 000			ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky	
	25 000	1924		ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky	
	1	1924		ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky	
	3			ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky	
	5	1925		ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky	
	3			ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky	
červonec	1	1926	ruský	–	
	2	1928	ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky	ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky	
	3	1924	ruský	–	
	5	1928	ruský	–	

Ďalšie sovietske papierové peniaze boli dané do obehu v 30. rokoch 20. storočia. Na lícnej strane rubľov bol text v siedmich jazykoch: v ruštine, ukrajinčine, bieluštiene, gruzínčine, arménčine, azerbajdžančine a uzbečtine, na rubovej strane nebol žiadny text. Na rubľoch a červoncoch z r. 1938 bola súčasťou lícnej strany jednojazyčná (ruská), ale na rubovej strane sa popri spomenutých jazykoch objavil aj text v kazaštine, kirgizštine, tadžičtine a turkménčine (tabuľka č. 5). Pridanie nových jazykov bolo dôsledkom administratívnych zmien v krajinách. Medzičasom totiž bola založená Turkménska SSR, Tadžická SSR, Kazašská SSR a Kirgizská SSR. Aj keď na území Zakaukazskej FSSR vznikli v r. 1936 ďalšie tri nové zväzové republiky (Gruzínska SSR, Arménska SSR a Azerbajdžanská SSR), vzhľad peňazí to neovplyvnilo, pretože ich úradné jazyky boli uvedené už na prvých sovietskych papierových peniazoch.

Tabuľka č. 5. Sovietske papierové peniaze v r. 1934 – 1938.

názov platidla	nominálna hodnota	rok emisie	jazyk na lícnej strane	jazyk na rubovej strane
rubel'	1	1934	ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky, uzbecký	–
	3			
	5			
	1	1938	ruský	ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky, uzbecký kazašský, kirgizský, tadžický, turkménsky
	3			
	5			
červonec	1	1938	ruský	ruský, ukrajinský, bieloruský, gruzínsky, azerbajdžanský, arménsky, uzbecký kazašský, kirgizský, tadžický, turkménsky
	3			
	5			
	10			

Menovou reformou v r. 1947 červonec zanikol, v obehu zostal len rubel' (Ломшин 2010). Na nových papierových platidlách sa znova odzrkadlovali územnosprávne zmeny v Sovietskom zväze. Na lícnej strane rubľa bol už iba ruský text. Na rubovej strane bola napísaná nominálna hodnota už v šestnástich jazykoch. K jazykom z predošej emisie bola pridaná moldavčina, estónčina, lotyština, litovčina a finčina (karelská) (tabuľka č. 6). Vďaka územným prírastkom sovietskeho impéria po 2. svetovej vojne totiž vznikli ďalšie zväzové republiky: Moldavská SSR, Estónska SSR, Litovská SSR, Lotyšská SSR a Karelsko-finska SSR.

Tabuľka č. 6. Rubľovka vzoru 1947.

nominálna hodnota	rok emisie	jazyk na lícnej strane	jazyk na rubovej strane
1	1947	ruský	ruský, ukrajinský, bieloruský, uzbecký kazašský, gruzínsky, azerbajdžanský, litovský, moldavský, lotyšský, kirgizský, tadžický, arménsky, turkménsky, estónsky, finsky (karelský)
3			
5			
10			
25			
50			
100			

Fínsky jazyk na rubli sa vysvetľuje existenciou Karelsko-fínskej SSR v r. 1940 – 1956 s hlavným mestom Petrozavodsk. Túto republiku však 16. júla 1956 degradovali, dostala štatút autonómnej socialistickej republiky v rámci Ruskej FSSR – odvtedy tvorilo ZSSR už len 15 zväzových republík (Csernicskó 2019, s. 24 – 25).

Rubľovka vzoru 1947 sa používala do r. 1961. Jej špecifickosťou je, že na peňazoch emitovaných po menovej reforme v. r. 1947 bola nominálna hodnota uvádzaná ešte v šestnástich jazykoch. Na rubľovkách vzoru 1957 sa zachovali všetky identifikačné znaky vrátane dátumu emisie (1947), avšak z rubovej strany bol odstránený jazyk degradovanej Karelsko-fínskej republiky.

Do ďalšej menovej reformy, ktorá sa uskutočnila v r. 1961, boli v obehu obidva druhy papierových peňazí: rubľovky vzoru 1947 so šestnástimi jazykmi, aj rubľovky vzoru 1957 (s dátumom z r. 1947) s pätnástimi jazykmi (Berengsaci – Černičko 2020, s. 57 – 60). Ako to vidieť na obrázkoch č. 7 a 8, na oboch jednorubľovkách je uvedený ako rok dania do obehu 1947. No kým na jednej (obrázok č. 7) ešte vidno fínsky text (v strede štvrtého riadku) na druhej (obrázok č. 8) už tento text chýba. Zmenu naznačuje aj zmenené poradie menšinových jazykov.

Obrázky č. 7 a 8. Jednorubľovky s dátumom 1947: na exemplári na ľavej strane pod ruským textom (s väčším písmom) je nominálna hodnota uvedená v pätnástich, na pravej už len v štrnástich jazykoch; fínsky text bol odstránený.

Degradácia Karelsko-finskej SSR bola politickým posolstvom. Zväzovú republiku založili po „zimnej vojne“ (po finsky *talvisota*, po rusky *зимняя война*) medzi Sovietskym zväzom a Fínskom v r. 1939 – 1940. Jej vytvorenie bolo vybočením zo sovietskej administratívnej politiky. Podľa sovietskej ústavy totiž republiky so štatútom zväzovej republiky boli teoreticky samostatné štaty s (teoretickým) právom na vystúpenie zo Sovietskeho zväzu. Tento štatút mohli získať iba národy bez vlastného „materského“ štátu. Suverénne Fínsko však existovalo. V duchu politiky zmierňovania sovietsko-fínskeho napäťa sa potom sovietsky generálny tajomník komunistickej strany Nikita Chruščov v r. 1956 rozhodol o začlenení Karelsko-finskej SSR do Ruskej federácie. Zánik Karelsko-finskej SSR zároveň znamenalo, že sovietske veđenie sa definitívne vzdalo anexie Fínska, ktoré získalo svoju nezávislosť v r. 1917.

Po menovej reforme v r. 1961 zostala na papierových rubl'och jednojazyčná ruská lícna strana, no používatelia týchto peňazí si mohli písomnú informáciu o ich nominálnej hodnote prečítať na rubovej strane popri ruštine aj v jazykoch 14 neruských zväzových republík (tabuľka č. 7). Texty boli uvedené v tomto poradí: ukrajinský, bieloruský, uzbecký, kazašský, gruzínsky, azerbajdžanský, litovský, moldavský, lotyšský, kirgizský, tadžický, arménsky, turkménsky a estónsky. Toto poradie sa zhodovalo s poradím, v akom sa zväzové republiky uvádzali v časti sovietskej ústavy definujúcej formu štátneho zriadenia. V Sovietskom zväze žili aj ďalšie početné jazykové menšiny, ich jazyky sa však na papierových peniazoch neobjavili: táto výsada patrila iba nárom, po ktorých bolo pomenovaných 15 zväzových republík tvoriacich Zväz sovietskych socialistických republík (Aronin – Laoire 2012, s. 311; Csernicskó – Laihonen 2016, s. 15).

Tabuľka č. 7. Sovietsky rubel po menovej reforme v r. 1961.

nominálna hodnota	rok emisie	jazyk na lícnej strane	jazyk na rubovej strane	
1	1961	ruský	ruský, ukrajinský, bieloruský, uzbecký, kazašský, gruzínsky, azerbajdžanský, litovský, moldavský, lotyšský, kirgizský, tadžický, arménsky, turkménsky, estónsky	
3				
5				
10				
25				
50				
100				

Posledné sovietske ruble boli vydané tesne pred rozpadom impéria, ktoré si predsavzalo vybudovať komunizmus, v r. 1991. V duchu tradícií bola lícna strana papierových peňazí jednojazyčná – ruská. Na rubovej strane sa text v jazykoch zväzových republík už neuvádzal na platidlach všetkých nominálnych hodnôt (tabuľka č. 8).

Tabuľka č. 8. Rubľovka vzoru 1991.

nominálna hodnota	rok emisie	jazyk na lícnej strane	jazyk na rubovej strane
1	1991	ruský	ruský
3			
5			
10			
50			ruský, ukrajinský, bieloruský, uzbecký, kazašský, gruzínsky, azerbajdžanský, litovský, moldavský, lotyšský, kirgizský, tadžický, arménsky, turkménsky, estónsky
100			ruský, ukrajinský, bieloruský, uzbecký, kazašský, gruzínsky, azerbajdžanský, litovský, moldavský, lotyšský, kirgizský, tadžický, arménsky, turkménsky, estónsky
200			ruský
500			
1000			

Od 26. decembra 1991 bol sovietsky rubel' iba prechodným platidlom a onedlho bol stiahnutý z obehu.

4. ZHRNUTIE

Jazykovú politiku v jej základoch ovplyvňujú jazykové ideológie (Spolsky 2004, s. 5). Jazykové ideológie sú myšlienky, idey, predstavy, ktoré slúžia na vysvetľovanie faktov, názorov, aktov súvisiacich s jazykom (s jazykovým systémom, používaním jazyka, vzájomným vzťahom jednotlivých jazykov, variantami vnútri jazykov, jazykovými spoločenstvami), resp. ktoré sú v pozadí aktov zacielených na jazyky, používanie jazykov, jazykové variety a na nositeľov jazykov, a tým ovplyvňujú jazykovú politiku. V skutočnosti sa za nimi skrývajú nie jazykové, ale politické, hospodárske a kultúrne hodnoty, záujmy a ideológie. Jazykové ideológie zobrazujú jazyk cez hodnoty a záujmy spoločenských skupín. Jazykovú politiku toho-ktorého štátu zväčša ovplyvňujú viaceré jazykové ideológie súbežne. Zmenou politických záujmov sa môžu meniť aj jazykové ideológie v pozadí jazykovej politiky (Gal 2002).

Jazyky použité na papierových peniazoch vnímame aj ako odraz jazykových ideológií štátu. Prostredníctvom uvedenia či, naopak, neuvedenia niektorých jazykov chce ten-ktorý štát vyslať verejnosti posolstvo o svojej politike. Prvky jazykovej

krajiny sa totiž môžu ponímať aj ako symboly (Ben-Rafael – Shohamy – Amara – Trumper-Hecht 2006, s. 8). Krátke texty na papierových peniazoch teda vysielajú dôležitý odkaz o tom, ako centrálna moc vidí vzájomný vzťah jazykov používaných v krajinе, resp. o tom, aký odkaz chce moc sprostredkovať uvádzaním týchto jazykov (Hult 2014, s. 513).

V našej štúdii sme na príklade medzivojnevej československej koruny a sovietskeho rubľa ukázali, že popri najdôležitejších štátnych symboloch (hymna, vlajka a znak) majú symbolickú funkciu aj bankovky. Usporiadanie, pozícia jazykov, ktoré sú na nich uvedené, poskytuje dôležitú informáciu o hierarchických pomeroch jazykov (Sebba 2013). Naša analýza navyše poukázala aj na to, že zmenou politickej situácie dochádza k pridaniu nových jazykov, resp. zmeny v politike môžu viesť k degradácii, vyškrtnutiu niektorých jazykov (Irvine – Gal 2000). Pridávanie a odoberanie jazykov je vždy reakciou na nejaké politické zmeny. Takto sa stávajú aj bankovky nositeľmi politických odkazov, ktoré sa dajú semioticky analyzovať. Naša analýza dosvedčuje, že nielen forma, farebnosť, výzdoba, kurz a bezpečnostné prvky papierových platidiel podliehajú prísnej kontrole štátov, ale aj symboly a jazyky na nich použité. Tým sa stávajú na platidlach uvádzané (a z nich odstránené) jazyky produktami dominantných jazykových ideológií.

Bibliografia

- ARONIN, Larissa – LAOIRE, Muiris Ó. (2012): The Material Culture of Multilingualism. In: D. Gorter et al. (eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 299 – 318.
- BACKHAUS, Peter (2007): *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters. 168 s.
- BENEŠ, Edvard (1917): *Bohemia's Case for Independence*. London: Allen and Unwin. 132 s.
- BENEŠ, Edvard (1916): *Détruissez l'Autriche-Hongrie! La Martyre des Tchécoslovaques à travers l'histoire*. Paris: Librairie Delagrave. 75 s.
- BEN-RAFAEL, Eliezer – SHOHAMY, Elana – AMARA, Muhammad Hasan – TRUMPER-HECHT, Nira (2006): Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel. In: D. Gorter (ed.): *Linguistic landscape: A new approach to multilingualism*. Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters, s. 7 – 30.
- CENOZ, Jasone – GORTER, Durk (2006): Linguistic landscape and minority languages. In: *International Journal of Multilingualism*, roč. 3, č. 1, s. 67 – 80.
- CSERNICSKÓ István (2019): *Fények és árnyak Kárpátalja nyelvi tájképéből*. Ungvár: Autdor-Shark. 240 s.
- CSERNICSKÓ, István – BEREGSZÁSZI, Anikó (2019): Different states, same practices: visual construction of language policy on banknotes in the territory of present-day Transcarpathia. In: *Language Policy*, roč. 18, č. 2, s. 269 – 293.

- CSERNICSKÓ, István – LAIHONEN, Petteri (2016): Hybrid practices meet nation-state language policies: Transcarpathia in the twentieth century and today. In: *Multilingua*, roč. 35, č. 1, s. 1 – 30.
- GAL, Susan (2002): Language Ideologies and Linguistic Diversity: Where Culture Meets Power. In: L. Keresztes et al. (eds.): *A magyar nyelv idegenben*. Debrecen: Debreceni Egyetem, s. 197 – 204.
- GORTER, Durk (2006): Further Possibilities for Linguistic Landscape Research. In: D. Gorter (ed.): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters, s. 81 – 89.
- GORTER, Durk (2018): Methods and Techniques for Linguistic Landscape Research: About Definitions, Core Issues and Technological Innovations. In: M. Pütz et al. (eds.): *Expanding the Linguistic Landscape: Linguistic Diversity, Multimodality and the Use of Space as a Semiotic Resource*. Bristol–Blue Ridge Summit: Multilingual Matters, s. 38 – 57.
- HULT, Francis M. (2014): Drive-thru linguistic landscaping: Constructing a linguistically dominant place in a bilingual space. In: *International Journal of Bilingualism*, roč. 18, č. 5, s. 507 – 523.
- IRVINE, Judith T. – GAL, Susan (2000): Language ideology and linguistic differentiation. In: P. V. Kroskrity (ed.): *Regimes of Language: Ideologies, Polities and Identities*. Santa Fe, NM: School of American Research Press, s. 35 – 83.
- ITAGI, Narasimha – SHAILENDRA, Kumar (2002): *Linguistic Landscaping in India with Particular Reference to the New States: Proceedings of a Seminar*. Mysore: Central Institute of Indian Languages and Mahatma Gandhi International Hindi University. 255 s.
- JAWORSKI, Adam – THURLOW, Crispin (2010): Introducing Semiotic Landscapes. In: A. Jaworski et al. (eds.): *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum, s. 1 – 40.
- KROSKRITY, Paul V. (2000): Regimenting language. In: P. V. Kroskrity (ed.): *Regimes of Language: Ideologies, Polities and Identities*. Santa Fe, NM: School of American Research Press, s. 1 – 34.
- LANDRY, Rodrigue – BOURHIS, Richard (1997): Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. In: *Journal of Language and Social Psychology*, roč. 16, s. 23 – 49.
- MASARYK, Tomáš Garrigue (1925): *Světová revoluce: Za války a ve válce, 1914 – 1918*. Praha: Orbis. 650 s.
- PENNYCOOK, Alastair (2017): Translanguaging and semiotic assemblages. In: *International Journal of Multilingualism*, roč. 14, č. 3, s. 269 – 282.
- RÁDÓCZY, Gyula (1971): Adatok a legújabbkori magyar pénztörténethez I. A korona-pénzrendszer. In: *Az Érem*, č. 2, s. 14 – 26.
- RAENTO, Pauliina – HÄMÄLÄINEN, Anna – IKONEN, Hanna – MIKKONEN, Nella (2004): Striking Stories. A Political Geography of Euro Coinage. In: *Political Geography*, roč. 23, č. 8, s. 929 – 956.
- SEBBA, Mark (2013): The visual construction of language hierarchy: The case of banknotes, coins and stamps. In: *Journal of Language and Politics*, roč. 12, č. 1, s. 101 – 125.
- SHEVELOV, George Y. (1986): The Language Question in the Ukraine in the Twentieth Century (1900 – 1941). In: *Harvard Ukrainian Studies*, roč. 10, č. 1 – 2, s. 71 – 170.

SHOHAMY, Elana – WAKSMAN, Shoshi (2009): Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education. In: E. Shohamy et al. (eds.): *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York – London: Routledge, s. 313 – 331.

SPOLSKY, Bernard (2004): *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press. 250 s.

SZOTÁK, Szilvia (2018): A nyelvi tájkép kutatás, mint az alkalmazott nyelvészeti egyik legújabb kutatási területe. In: *Hungarológiai Közlemények*, č. 1, s. 30 – 42.

TÓTH, Andrej – NOVOTNÝ, Lukáš – STEHLÍK, Michal (2012): *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha: Togga – Filozofická fakulta UK v Praze. 722 s.

VESELKOVA, Marcela – HORVATH, Julius (2011): National identity and money: Czech and Slovak Lands 1918 – 2008. In: *Nationalities Papers*, roč. 39, č. 2, s. 237 – 255.

ZEMAN, Zbyněk (2000): *Edvard Beneš – politický životopis*. Praha: Mladá fronta. 444 s.

БЕРЕГСАСІ, Аніко – ГАЗДАГ, Вільмош – ЧЕРНИЧКО Степан (2020): Мовна політика і мовний ландшафт: польська мова на банкнотах Чехословацької Республіки 1919 – 1938 рр. In: *Українська полоністика*, гоč. 18, s. 13 – 29.

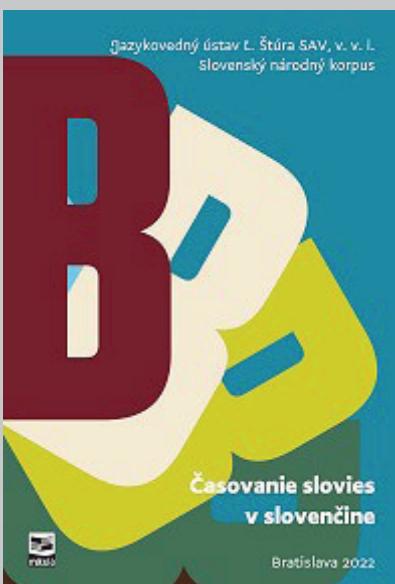
БЕРЕГСАСІ, Аніко – ЧЕРНИЧКО, Степан (2020): *Гроші та (мовна) політика. Візуальна конструкція мовної політики на банкнотах на території сучасного Закарпаття*. Törökbálint: Termini Egyesület. 120 s.

ЛОМШИН, Владимир (2010): Денежная реформа 1947 г. и отмена карточной системы. In: *Регионология*, č. 2, s. 314 – 320.

Miroslav ZUMRÍK – Daniela MAJCHRÁKOVÁ – Lucia MIHÁLIKOVÁ

ČASOVANIE SLOVIES V SLOVENČINE

Bratislava: Vydatel'stvo Mikula 2022. 384 s. ISBN 978-80-99987-03-7

Práca Časovanie slovies v slovenčine nadvázuje na publikáciu Skloňovanie podstatných mien v slovenčine s korpusovými príkladmi a zameriava sa na zložitý systém konjugácie slovenských slovies. Východiskom je formálne spracovanie jazykových dát, formálny opis slovesných paradigiem sa však dopĺňa prostredníctvom systémovolingvistických poznatkov z oblasti morfematiky a morfológie. Členenie slovies sa kvôli názornosti spracúva schematicky a identifikované konjugáčné typy a paradigm sú charakterizované aj z kvantitatívneho hľadiska. Súčasťou publikácie je abecedný kľúč na určovanie konjugačnej príslušnosti spracovaných slovies. Publikácia sa tak obracia nielen na odbornú obec jazykovedcov, ale aj na široký okruh používateľov jazyka.

OBSAH

1. Úvod

2. Metóda spracovania a opisu jazykového materiálu

3. Úvod do deskriptívnej časti

4. Deskriptívna časť

- 4.1. Konjugačný typ *robiť* – 4.2. Konjugačný typ *kričať* – 4.3. Konjugačný typ *pracovať* – 4.4. Konjugačný typ *chýtať* – 4.5. Konjugačný typ *česať* – 4.6. Konjugačný typ *brať* – 4.7. Konjugačný typ *vidieť* – 4.8. Konjugačný typ *rozumieť* – 4.9. Konjugačný typ *triet* – 4.10. Konjugačný typ *chudnúť* – 4.11. Konjugačný typ *hynúť* – 4.12. Konjugačný typ *žať* – 4.13. Konjugačný typ *niesť* – 4.14. Konjugačný typ *žut* – 4.15. Nepravidelné slovesá

5. Kvantitatívna časť

6. Záver

7. Kľúč

ŠTRUKTÚRNO-PRAGMATICKE POSUNY VO VÝVINE NOVINOVÝCH TITULKOV V SOCIALISTICKOM A DEMOKRATICKOM OBDOBÍ¹

PATRÍCIA MOLNÁROVÁ

Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

MOLNÁROVÁ, Patrícia: Structural and pragmatic shifts in the development of newspaper headlines in the socialist and democratic period. *Jazykovedný časopis* (Journal of Linguistics), 2022, Vol. 73, No 2, pp. 233–251.

Abstract: The newspaper headline is the first contact between the author and the recipient and in terms of stylistics, it is one of the compositional aspects of the text. In relation to the text itself, as well as to the communication partner, the headline fulfils an informative, engaging and especially in journalistic genres, persuasive function. Following the previous research focused on the 1960s, the aim of the study is to analyse and compare headlines in Slovak newspapers in the period of totalitarian and democratic establishment with a focus on the journalistic genre. The research sample, excerpted from the official discourse of the Communist Party of Czechoslovakia (1948 – 1956, 1961 – 1970) and the more recent Slovak mainstream *e*-discourse (2011 – 2021), contains almost 800 headlines to monitor the developmental tendencies of a given text component under the influence of changed extra lingual conditions. The aim of the research is to verify the expected linguistic and communicative modifications captured, for example, in a freer approach to the use of language. The given assumption expected at the structural-pragmatic level is conditioned by the dismantling of political-ideological control of the socialist period. At the stylistic-pragmatic level, we also assume a more direct and qualitatively more elaborate expressiveness in the language.

Key words: newspaper headlines, expressiveness, journalism, socialism, democracy

1. ÚVOD

Novinové titulky sú populárnym predmetom výskumného záujmu a vstupnou bránou do jazykového prejavu (Findra 2013a, s. 211), čo podmieňuje rozsiahlosť a pestrosť dostupných teoretických východísk v mediálnej aj lingvistickej oblasti (výberovo napr. Burcl 2013; Halada – Osvaldová 2017; Junková 2010; Kraus 2013; Patráš 2021; Rončáková 2016; Ruß-Mohl 2005; Tušer 2009). Z hľadiska ukotvenia titulku v publicistickom štýle (rámcová zložka komunikátu) mu trvalo venuje pozornosť štylistika.² V texte je titulok exponovaný a graficky vyčlenený, formálne ho

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0662/22 *Hodnotový potenciál kontextovej expresivity v onlinových novinách a časopisoch*.

² Dostupné teoretické východiská sústredené na titulky v kontexte štylistiky delíme vzhľadom na zameranie výskumu na práce viažuce sa k staršiemu (socialistickému) obdobiu (Mistrík 1972; Bečka 1973;

ohraničuje, a zároveň text aj plne integruje s jeho ostatnými časťami. Findrovská štylistická paradigmatica vníma titulok ako kompozičnú nadveternú štýlumu (Findra 2013b, s. 143 – 154). V štúdii sa sústredíme výhradne na publicistické titulky excerptované v dvoch časovo ohraničených obdobiah zo socialistickej tlače (1948 – 1956; 1961 – 1970) a súčasnej elektronickej periodickej tlače (2011 – 2021). Výskumná vzorka je úzko zameraná na komparáciu a modifikáciu publicistického titulku v spoločensko-politickej diskurze a nezohľadňuje spravodajstvo či tematicky orientovanú (napr. športovú alebo kultúrnu) žurnalistiku. Vzhľadom na to pripomíname základné funkcie publicistického titulku, ku ktorým patrí orientačná, kontaktová, informačná, aktualizačná, predznamenávacia, apelová a, samozrejme, persuazívna funkcia s tendenciou k manipulovaniu. Zvýšená miera obraznosti v publicistickej titulku môže podľa Findru (2013a, s. 212) znejasňovať jeho význam, provokovať čitateľa k zvedavosti, ale zároveň aj odradiť od prečítania textu. Jednotlivé funkcie publicistického titulku nevystupujú osamotene, ale vzájomne sa prepájajú a navrstvujú v súvislosti s vonkajším stvárnením aj vnútorným zameraním textu.

Koncínky prehľad literatúry zachytávajúci sféru názorovej publicistiky (pozri vyššie) upozorňuje na jej základné kontúry a charakteristické vlastnosti, pretože tak, ako sa v jadre jednotlivých komunikátov kombinujú prvky informatívnosti a (v súvislosti od žánru) kritiky, informačného, argumentačného, reflexívneho aj explikatívneho slohového postupu, rovnako sú zastúpené aj v titulku. Z nich vyplývajú typické vlastnosti názorovej publicistiky prítomné v publicistickej titulku, a to analytickosť², evaluatívnosť³, aktuálnosť⁴, polemickosť⁵, subjektívnosť⁶, adresnosť⁷, expresívnosť⁸ či ironickosť⁹. Berieme do úvahy aj zistenia vyplývajúce z predchádzajúceho výskumu orientovaného na titulky v straníckom periodiku *Pravda* v 60. rokoch (Molnárová 2020a), ktoré sme doplnili a rozšírili ako v socialistickom období, tak aj vstupom do súčasného mediálneho diskurzu. V tejto súvislosti upozorňuje V. Patráš na dôležitosť výskumu titulku v mediálnej sfére internetovej žurnalistiky, ktorá reflekтуje zmenené podmienky a žiada si nazrieť na titulky vo vzťahovo-funkčných súvislostiach. Stotožňujeme sa s autorovým náhľadom v úvahách o vplyve nového komunikačného prostredia a nového typu médií, „ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú platnú paradigmu – normy a pravidlá na výstavbu a zhodnotenie titulku“ (Patráš 2021, s. 2). V nadväznosti na predložený argument však na rozdiel od Patráša neuvažujeme iba v líniu smerom dopredu, ale zaujímajú nás posuny v pragmaštylistickej rovine titulkov súčasného elektronickejho a socialistického straníckeho diskurzu.

Východiská výskumu preto budujeme na dvoch vzájomne prepojených a podporujúcich sa pilieroch: a) na komparatívnom prístupe zohľadňujúcim socialistický

Mistrík 1975; Majchrák 1979) a na práce publikované v súčasnosti (Čechová – Krčmová – Minářová 2008; Minářová 2011, s. 255 – 259; Findra 2013b, s. 153; Hoffmannová et al. 2016; Horváth 2016). Samozrejme, toto rozdelenie neznamená, že by poznatky spred roka 1989 strácali platnosť, avšak pri ich interpretácii je potrebné zohľadniť spoločensko-politickej kontext doby zasahujúci do pravidiel týkajúcich sa tvorby titulkov, ako aj do ich funkcie, ktorú v dennej tlači plnili (ideologiccká, resp. agitačná).

a demokratický diskurz spojený sférou názorovej publicistiky; b) na aktualizáciu štylistických výrazových prostriedkov a ich pragmatickom zapojení v publicistických titulkoch v elektronicky podmienenom mediálnom prostredí. V rámci analyticko-komparatívneho fokusu sledujeme modifikáciu, resp. transformáciu publicistického titulku vo vzťahu k jeho rozsahu, obsahu aj pragmatickej sfére. Primárny cieľ štúdie – pragmaštylisticky uchopiť a interpretovať publicistický titulok v diferentnom politicko-ideologickom a komunikačnom prostredí – vymedzujeme ako kombináciu čiastkových zámerov:

1. komparovať rovnaké alebo podobné využitie výrazových prostriedkov a ich dosah na funkciu publicistického titulku v odlišnom komunikačnom a mimojazykovom prostredí,
2. interpretovať zmeny vo vývine výrazových prostriedkov a ich funkcie v publicistickom titulku v kontexte v odlišnom komunikačnom a mimojazykovom prostredí,
3. potvrdiť/vyvrátiť domnenku o uvoľnení jazykového štýlu v mediálnom diskurze pod vplyvom zmenených mimojazykových podmienok vrátane odstránenia zákonom ustanovenej cenzúry pred rokom 1989.

V nadväznosti na tretí bod predpokladáme priamejšie a otvorennejšie hodnotenie spoločensko-politickej javov v médiach i zvýšenú mieru expresivity spojenú s hovorovosťou či hrou s jazykom.³ Operujeme pritom s názorom, že hoci by mal štýl predstavovať vizitku novinára, býva dnes, i keď nie cenzurovaný, ale často „editoricky prevalcovaný“ (Novotný 2013, s. 29). David J. Novotný usúvzažňuje jazyk a štýl súčasnej názorovej publicistiky s fastfoodovou kultúrou, pod vplyvom ktorej sa jazyk stáva ľahko stráviteľným, uniformovaným a jednoduchým. Vo vzťahu k vymedzenému cieľu i čiastkovým zámerom zohľadňujeme v novinových titulkoch

- a) rozsah na ploche textu v spojení s modálou charakteristikou,
- b) komunikačný obsah, v rámci ktorého vstupujú do povedomia funkčno-vzťahové súvislosti.

2. VÝSKUMNÝ MATERIÁL A METODIKA

Obsah materiálovej databanky je diferencovaný na súbor publicistických titulkov zo socialistického tlačového (1948 – 1956, 1961 – 1970) a súčasného elektronického mediálneho prostredia – tzv. *e-diskurzu* (2011 – 2021). V staršom období sú zachytené prvé roky spojené s nástupom socializmu v Československu a charakteristické budovateľským elánom až do pádu kultu osobnosti v roku 1956. Z historicko-politickej aj ideologickej, a teda mimojazykového hľadiska má dôležitý význam

³ K jazyku ako estetickému, ale aj etickému a hodnotovému nástroju ovládanému kreativitou používateľa pozri Findra 2013a, s. 29 – 31.

i nasledujúce obdobie. Tzv. zlaté 60. roky boli príznačné uvoľnením a demokratizačnými tendenciami v rozvíjani vlastnej cesty k socializmu, ktorej medzníkom bol rok 1968. Pramenným zdrojom publicistiky názorového typu v staršom socialistickom diskurze bol denník *Pravda*, oficiálny tlačový orgán Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (ÚV KSS). Z periodika sme excerptovali výskumnú vzorku 364 textov v žánri úvodník a komentár.

V súčasnom mediálnom e-diskurze, situovanom do rokov 2011 – 2021, sme sa zamerali na názorovú publicistiku – špecificky komentáre, ale aj analýzy a názory excerptované z online verzie denníkov *Pravda* a *SME*. Absencia žánru úvodníka je daná jeho transformáciou do podoby redakčných editoriálov v týždenníkoch či magazínoch, resp. absenciou v tradičnej novinovej dennej tlači.⁴ Výber konkrétnych periodík je podmienený udržaním výskumného priestoru (denník *Pravda* vychádza na Slovensku kontinuitne od roku 1920, v súčasnosti v tlačenej aj elektronickej podobe) a snahou objektívne rozšíriť výskumnú vzorku. Noviny *Pravda* a *SME* patria k najpredávanejším celoštátnym mienkovým denníkom s približne vyrovnaným nákladom.⁵

Vzhľadom na odlišné kvantitatívne zastúpenie textov analytických žánrov vo vybraných médiach a jednotlivých obdobiah sme k selekcii pristupovali rozdielne, avšak so spoločným cieľom nadobudnúť rozsahovo porovnatelnú vzorku reflektujúcu spektrum tematických dominánt vplývajúcich na utváranie verejnej mienky. V socialistickom diskurze boli vybrané texty názorovej publicistiky – v 50. rokoch najmä úvodníky, v 60. rokoch úvodníky a domáce komentáre – v rozsahu 2 – 3 texty v mesiaci bez ďalšej tematickej špecifikácie. Dôvod zacielenia výhradne na úvodníky v 50. rokoch vyplýva z nepravidelnosti publikovania a nízkeho zastúpenia komentárov v danom období. V rozsiahlych úvodníkoch pravidelne zaradených na titulnú stranu každého čísla sa tematicky obsiahli udalosti z politickej, hospodárskej aj kultúrnej sféry, pričom v 60. rokoch badať členenie na politicky orientované úvodníky a hospodársky zamerané domáce komentáre. Keďže v súčasnom e-diskurze sa kvantitatívny pomer textov k času ich publikovania výrazne zvýšil, zvolili sme selekciu na základe tematického zamerania. Vybrané texty, a teda aj relevantné publicistické titulky, sa viažu s domácimi aj geopolitickými udalosťami reflektovanými v slovenskom mediálnom prostredí za uplynulých desať rokov. Zaradujeme k nim vojnový konflikt na Ukrajine, anexiu Krymu, boje v Sýrii, nepokoje v Bielorusku, migrantskú krízu, environmentálnu problematiku, tému interrupcií, kauzu Kuciak alebo koronakrízu. V databanke našli zastúpenie tiež pravidelne pripomínané výročia spojené

⁴ Jedným z dôvodov ústupu úvodníka v súčasných médiách je fakt, že stanoviská redakcie ako celku už nebývajú potrebné. Každý autor je pod textom podpísaný a vyjadruje sa sám za seba (Čechová – Krčmová – Minářová 2008, s. 267). Bližšie o žánrovom vývine z úvodníka na editoriál pozri Slančová et al. 2021, s. 195 – 235.

⁵ Dáta o predajnosti a náklade sú dostupné online: <http://www.abcsr.sk/aktualne-vysledky/aktualne-vysledky/> [cit. dňa 14. 12. 2021].

s predchádzajúcim politickým režimom – november 1989 a august 1968 a texty publikované pri týchto príležitostiach. Kvantitatívne pozostáva táto časť výskumnej vzorky z 398 textov.

Na základe uvedenej diferenciácie výskumnej vzorky členíme príspevok na tri časti:

- a) výsledky analýzy novinových titulkov v socialistickom období,
- b) výsledky analýzy novinových titulkov v demokratickom období,
- c) komparácia s prihliadnutím na zmeny a významové posuny pod vplyvom extralingválnej politicko-ideologickej transformácie spoločnosti.

K materiálu pristupujeme primárne optikou kvalitatívneho výskumu sústredeného na analýzu a komparáciu jednotlivých zložiek publicistického titulku, ktoré sú doplnené o kvantitatívne údaje zaznamenané prostredníctvom grafov a tabuľiek. Okrem jazykovej analýzy a vzťahovo-funkčnej interpretácie získaných výsledkov pracujeme s komparatívnou metódou vyplývajúcou z charakteru analyzovaného materiálu. S prihliadnutím na funkčné uplatnenie titulkov vo vzťahu k používateľovi, ale aj v kontexte extralingválnych faktorov a komunikačného prostredia vychádzame z metodicko-metodologických inšpirácií analýzy diskurzu spojenej s intertextovosťou, v ktorej sa reflektujú mocenské usporiadania spoločnosti, ideologické aj sociokultúrne determinenty v pozadí jazykovej roviny (k tomu Sedláčková 2014, s. 438 – 446). Zaznamenané kvantitatívne údaje predstavujú doplňujúce informácie a tvoria súčasť argumentácie a interpretácie v používaní jazyka v špecifických extralingválnych podmienkach. Vzhľadom na interdisciplinárne prepojenie jazykovej problematiky s oblastou médií, história, politiky a kultúry sú súčasťou výsledných interpretácií a syntéz i poznatky z týchto oblastí.

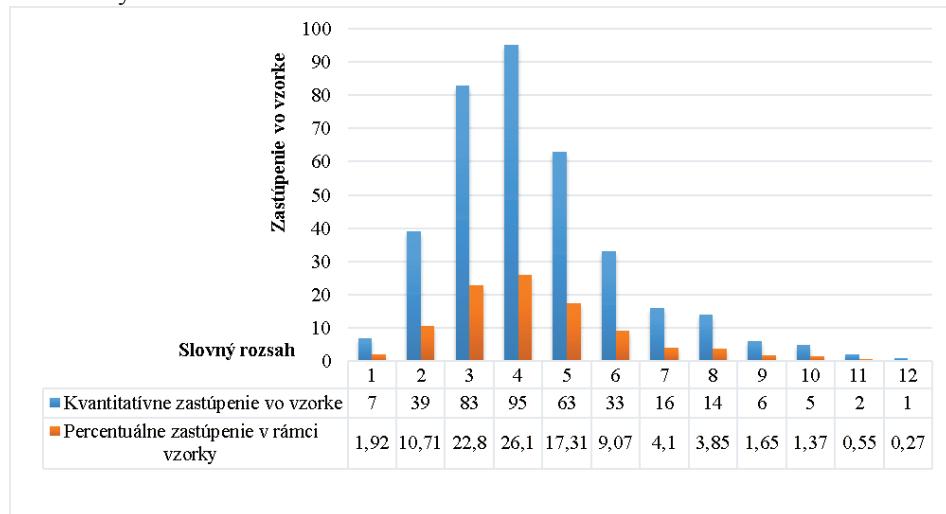
3. NOVINOVÉ TITULKY V OBDOBÍ SOCIALIZMU V OFICIÁLnom STRANÍCKOM DISKURZE

Jedným z prvých javov pútajúcich pozornosť recipienta pri pohľade na novinové titulky je ich rozsah. Jozef Mistrík (2021, s. 318) uvádza, že dobrý titulok by nemal presahovať dvadsať jeden písmen, čo predpokladá zapojenie 3 – 4 plnovýznamových slov. Tendencia k stručnosti vyjadrovania v titulkoch súvisí na jednej strane s obmedzeným priestorom vyčleneným pre titulky, ale zároveň ide aj o dodržiavanie redakčných zásad. Titulok by mal byť krátky, výstižný a prehľadný, jeho syntaktická štruktúra je zväčša jednoduchá a výskyt rozsiahlejších súvetí možno považovať za výnimku. Aj v kratšom rozsahu by mal titulok obsiahnuť hlavnú myšlienku a preniknúť do podstaty predkladaného javu, ako uvádza A. Tušer (2009). V. Patráš považuje fyzický rozsah za jeden z pragmatico-štylistických kvalifikátorov, ktorý sa podielá na utváraní charakteristiky a hodnoty titulku ako súčasti komplexného textu. Ide o jav, prostredníctvom ktorého sa titulok „reálne

exponuje a prínosne vykladá ako integrovaná jednotka (štýléma, resp. komponéma) počítajúca so späťou pragmémických a informémických čít, viazaných na extenzívne kritériá“ (Patrás 2021, s. 7).

Analýza korpusu 364 novinových titulkov v socialistickej straníckej tlači (pozri graf 1) ukázala v rámci slovného rozsahu kvantitatívne najvyššie zastúpenie štvorslovných (26,1 %) a trojslovných titulkov (22,8 %). Jeho súčasťou boli všetky lexikálne komponenty vrátane plnovýznamových aj neplnovýznamových lexikálnych jednotiek, čísel a abreviátov. Vzhľadom na získané hodnoty môžeme konštatovať štandardný rozsah v rozpätí od dvoj- do šesť slovných titulkov s priemerom 4,37 slova. Mimo kvantitatívne najzastúpenejšej škály boli jednoslovné a viac ako deväť slovné titulky nedosahujúce ani hodnotu desiatich výskytov. Pri titulkoch s rozsahom nad desať slov možno hovoriť o výnimočných prípadoch, napr. *Na každom z nás záleží, či budeme mať dostatok elektrického prúdu*. Ojedinelý väčší rozsah zahŕňal aj ideologické výzvy, ako si možno všimnúť v prvomájových titulkoch *Za mier, za vlast, za socializmus, za solidaritu pracujúcich všetkých krajin* alebo *Po boku SSSR k ešte väčším úspechom v budovaní a v boji za mier*. V pozícii kľúčových slov vo výskumnej vzorke sa podľa analyzátoru *WordCounter*⁶ nachádzajú frázy *za mier, do nového roku, v boji za, pred novými úlohami, za socializmus*.

Graf 1. Vyhodnotenie slovného rozsahu titulkov v období socializmu.

Pri publicistických titulkoch zohľadňujeme ich modálnosť ako kategóriu vyjadrujúcu postoj hovoriaceho (Ivanová 2016, s. 206). Z hľadiska modálnosti si všímame

⁶ Analyzátor textu je voľne prístupný online: <https://wordcounter.net/>

prítomnosť modálnych častíc, modálnych slovies a štylistické členenie viet podľa modálnosti, pri ktorom si všímame výskyt interpunkcie indikujúcej príslušný modálny typ vety. V socialistickom diskurze sme z uvedených prvkov zaznamenali iba minimálny výskyt (4 prípady) základných modálnych slovies (podľa Ružička et al. 1966, s. 366) v skúmanom súbore titulkov. Išlo napríklad o slovesá *môct'* (*Aj menej môže byť viacej*) či *musiet'* (*Musíme najprv stabilizovať naše hospodárstvo*). Modálne častice⁷ sme vo vzorke nevidovali. Na druhej strane výskyt interpunkcie, ktorú vnímame ako formálny prostriedok signalizujúci modálny typ vety, sme zaznamenali v kvantitatívne väčšom rozsahu (pozri tabuľka 1). V skúmanom súbore sme identifikovali pomlčku, otáznik, výkričník, bodku, čiarku, tri bodky, úvodzovky a dvojbodku.

Tabuľka 1. Výskyt interpunkčných znamienok v novinových titulkoch v období socializmu.

Interpunkčné znamienko	–	?	!	...	„“	:	.	,
Kvantitatívne zastúpenie	22	24	5	8	5	2	2	27
Percentuálne zastúpenie	6,04	6,59	1,37	2,20	1,37	0,55	0,55	7,42

Uvedené kvantitatívne hodnoty dokladajú počet titulkov obsahujúcich dané interpunkčné znamienko, nie ich počet v celom korpusu titulkov. Napriek tomu, že titulok zvyčajne obsahoval iba jedno interpunkčné znamienko, našli sa aj prípady, kde sa ich vyskytlo viac – *Po 1. máji: Nech je taký aj 30. máj!*; *Amnestiu – komu áno, komu nie;*; „*Idyla*“ *v hospodárskej kriminalite?*; *Súdruh riaditeľ*, vyprázdnite vrecká! Interpunkcia do istej miery vplýva na modalitu titulkov a D. Slančová (2007, s. 260) ju identifikuje, s výnimkou čiarky, ako prejav dramatizácie textovej zložky. Opierajúc sa o lexikálno-štylistické výskumy publicistických textov (Minárová 2011; Janková 2010) súhlasíme s funkčným využitím dvoch najčastejšie graficky znázorneňých interpunkčných znamienok s dosahom na význam titulku – pomlčky a otáznika.⁸ Pomlčka (22 výskytov v korpusu) sa uplatnila pri členení titulku, upriamujúc pozornosť na jeho druhú časť a zdôrazňujúc tak nasledujúcu dôležitosť informáciu. Významovo je možné nahradíť ju tiež znamienkom rovnosti alebo slovesom *byť*. Na ilustráciu uvádzame niekoľko príkladov: *Agitácia – najúčinnejšia zbraň v boji za novú dedinu*; *Mládež – pýcha našej vlasti*; *Plniť dodávky – vec cti roľníka* a ďalšie. Na druhej strane prítomnosť otáznika v titulu (24 výskytov v korpusu) zvyčajne

⁷ Vychádzali sme zo súboru modálnych častíc s príznakom subjektívneho hodnotenia, ako ich uviedla Pekaríková (2009, s. 528): určite, bezpochyby, zrejme, (naj)pravdepodobne(jšie), asi, možno, sotva, rozhodne, nepochybne, bezpochyby, vraj, údajne, naozaj, azda, hádam, iste, istotne, isto, akiste, isteže, zaiste, dozaista, naisto, nesporne, najskôr, skutočne.

⁸ Je dôležité upozorniť, že ide o interpunkciu, ktorá je explicitne graficky vyjadrená. Samozrejme, väčšina titulkov v skúmanom súbore je štylizovaná vo forme oznamovacích (deklaratívnych) viet, avšak obligatórna bodka za nimi nie je uvedená.

indikuje rečníku a doplnovaciu otázku, čo priamo vyplýva z definície a zamerania názorovej publicistiky. Otázka v titulku nabáda k hľadaniu odpovede v jadre komunikátu, ale môže naznačovať aj pochybnosti súvisiace s predkladanou problematikou, prípadne zdôrazňuje hodnotiaci rozmer publicistického textu, ktorý je súčasťou rozvitej odpovede na otázku obsiahnutú v titulku, napr. *Aj teba vyzvali. Čo urobiš?; Ako obchodujeme?; Penále... za úspory?*

Z obsahovo-sémantického hľadiska a s tým súvisiaceho pragmatického rozmeru vo vzťahu k používateľovi majú dôležité zastúpenie ideologicky determinované komponenty viazané na obdobie socializmu. Ideologický príznak je explicitne aj implicitne prítomný v lexikálnej rovine jazyka, kde sa prejavuje v podobe hodnotiacich aj metaforických či iných obrazných pomenovaní. Korešponduje to s faktom, že titulok má vzhľadom na preferovaný rozsah obmedzené možnosti persuazívne a manipulačne pôsobiť na recipienta, preto je jeho slovník špecifický a starostlivo vyberaný (Burcl 2013, s. 53). Z pohľadu súčasného používateľa a výskumníka však môžeme tvrdiť, že ide o súčasť tzv. socialistickej lexiky, resp. lexiky jazyka obdobia socializmu, ktorého ideologické prejavy a determinanty vystupujú do popredia až pri analýze realizovanej s objektívnym časovým odstupom. Práve v nej sa reflektujú také témy, ako vedúce postavenie strany, budovateľská činnosť národa reprezentovaného (pracujúcim) ľudom, a tiež vymedzenie sa voči odlišnému politickému zriadeniu mimo krajín socialistického bloku na princípe stereotypu *my* verus *oni*. Existencia ideologického príznaku je zaznamenaná na základe komparácie so súčasným lexikografickým vymedzením slov v aktuálnych výkladových, ale aj tematicky orientovaných slovníkoch so špecializáciou na totalitné pomenovania (Čermák – Cvrček – Schmiedtová 2010; Pruša 2011). Ideologicky determinované lexikálne výrazy v titulkoch členíme do niekoľkých okruhov podľa príslušnosti k charakteristickým pilierom ideológie socializmu, resp. dobovej tematiky.⁹ Rozlišujeme lexikálne jednotky späté s riadiacimi orgánmi socialistického režimu (*ÚV KSČ, MNV, sjazdová kampanja, plén, členské schôdze, strana*) aj centralizovaným a plánovaným hospodárstvom (*päťročnica, družstevníci, plán, záväzok, socialistické súťaženie*). Samostatnú skupinu tvorí slovná zásoba pomenúvajúca politický režim, ideológiu a jej súčasti (*komunizmus, socializmus, súdruh, agitácia, Sviatok práce, socialistické vlastenectvo*), ako aj predstaviteľov politicko-ideologického zriadenia v Československu i zahraničí, najmä, pochopiteľne, v Sovietskom zväze (*tvorivý leninizmus, súdruh Klement Gottwald, učenie J. V. Stalina*). Do samostatného okruhu patria slová odkazujúce na aspekty socializmu sústredené okolo pojmu *ľud* (*s ľudom – pre ľud, občania, proletariát, stalinská starostlivosť o ľud*).

Hodnotenie je prítomné aj v titulkoch, ktoré sú v rámci podpory ideologického režimu v zásade kladné a možno ich identifikovať v podobe tak substantív (vítaz-

⁹ Na ilustráciu uvádzame iba výber z celkového súboru lexikálnych jednotiek zaznamenaných v korpuse.

stvo, triumf, elán, mier, nástup, jar), ako aj adjektív či adjektiválií. Tie sú odlišné v kontexte 50. a 60. rokov. Najmä v 50. rokoch sa vyskytovali výrazy *mierový, mierumilovný, bojový, vyhraný, väčší, veľkolepý, veľký* a neskôr v 60. rokoch výrazy *nový, komunistický, tvorivý, socialistický, proletársky, občiansky, záväzný, významné, nebývalé* (možnosti), *rozumné, prospešné či pozitívne*. Na tomto mieste je nutné poznamenať, že k otázke hodnotiacich výrazov môžeme pristupovať z dvoch odlišných, ale vzájomne sa nevylučujúcich pozícii, ktoré je dôležité ozrejmíť z hľadiska jasnej a komplexnej interpretácie. Na jednej strane je dobovo platné stanovisko, podľa ktorého sú zvolené výrazy nositeľom nielen hodnotenia, ale aj istého stupňa kritickosti. Často sa vyskytovali pri oslavných textoch, jubileánoch alebo tematicky orientovaných textoch (napr. prvomájových). Hodnotenie v nich bývalo zachytené v prídatných menách, zvyčajne významovo dopĺňajúcich substantív. Dôrazná expresivnosť presahujúca až k subjektivite bola primárne pozitívna. Negatívne konotácie sa v socialistickej tlači vzťahovali k osobe nepriateľa režimu (Bečka 1973, s. 47 – 51). Optikou súčasných interpretácií reflektujúcich charakteristiky socialistického režimu i jeho politicko-ideologické a historické posuny si môžeme všimnúť aj iné rozmary hodnotiacich výrazov, na ktoré nazeráme v širšom (aj mimojazykovom) kontexte. Vychádzajúc z uvedených príkladov vybraných z výskumnej vzorky konštatujeme, že poukazovali na jednej strane na preferovanú pacifistickú politiku Sovietskeho zväzu v budovateľskom období, resp. na princíp boja za mier, na druhej strane zase na pokrok spojený s postupnou premenou spoločnosti v 60. rokoch. Adverbiálne tvary referujú primárne na pozitívnu činnosť a pokrok spojený s režimom (*vyššie, čestne, dôsledne*).

K lexikálno-sémantickej a pragmatickej rovine radíme aj obraznosť novinových titulkov, ktorá sa v socialistickom období realizovala prostredníctvom tzv. budovateľských metafor v konceptoch BOJ, BUDOVA, CESTA a PRÍRODA, pričom prvé dve sú časté najmä do roku 1956. K jednotlivým modelom uvádzame niekoľko príkladov, na ktorých je viditeľná aj istá miera ich vzájomného prelínania:

BOJ – *Pred novými úlohami – k novým víťazstvám; Do boja za splnenie plánu v našich baniach; Ani na chvíľu neustat' v boji proti kulakom; Boj o dôveru.*

BUDOVA – *Triumf budovateľského úsilia; Veľký príklad budovania komunizmu; K ďalším víťazstvám v socialistickej výstavbe.*

CESTA – *Slovenská otázka v období prechodu k socializmu; Krok za krokom k lepšiemu; Za mier a napredovanie k socializmu; Pokojným krokom k bratstvu ľudi.*

PRÍRODA – *Nástup do jari komunizmu; Dodržiavanie vzorových stanov – klúč k rozkvetu JRD.*

Výskyt obrazných pomenovaní v titulkoch vo forme prirovnaní či symbolov sme zaznamenali iba ojedinele (k tomu Molnárová 2020a, 2020b), čo však nevylu-

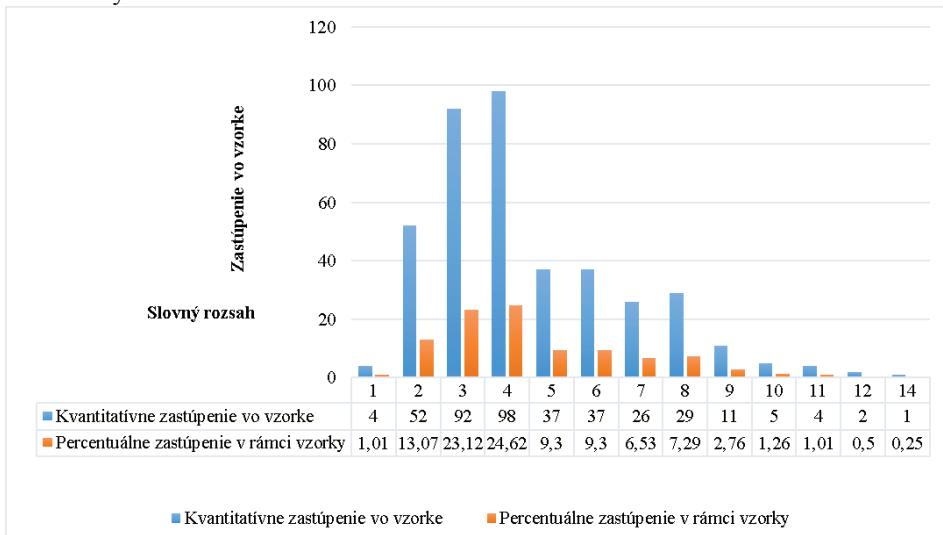
čuje ich bohatší výskyt v inom mediálnom žánri, prípadne v odlišnom periodiku. Pristaviač sa záverom tejto časti pri pragmatickej rovine titulkov v socialistickom straničkom diskurze, potvrdzuje sa niekoľko funkcií, ktoré titulkom prisudzuje teória socialistickej žurnalistiky (Majchrák 1973, s. 84 – 86). Vo vzťahu k recipientovi je to orientačná, ovplyvňovacia a pútacia funkcia, vo vzťahu k čitateľovi a súčasne k médiu samotnému aj funkcia estetická. V rámci dobovo platného kontextu sa kládol dôraz nielen na vecne, ale aj politicky správny obsah a podobu titulku, s ktorých dodržiavaním mali autori pracovať tak, aby výsledok bol príťažlivý a zároveň pravdivý. Súčasná perspektíva umožňuje k menovaným pridať aj ideologickú, resp. politicko-ideologickú funkciu. V titulkoch, rovnako ako aj v jadre textov socialistického obdobia, sa reflektovali extralingválne javy vyplývajúce z ideologickej podmieneného prostredia, ktorých ideologická funkcia sa prejavuje najmä na úrovni pragmatiky.

4. NOVINOVÉ TITULKY V OBDOBÍ DEMOKRACIE V E-DISKURZE

Komparatívne k obdobiu socializmu analyzujeme novinové titulky súčasného e-diskurzu, sústredujúc pozornosť na podobné, ale aj rozdielne prvky zaznamenané v danom textovom komponente vo vzťahu k používaným výrazovým prostriedkom, ich významu, štylistickej funkcií, ale aj funkcií smerovanej voči recipientovi. Jedným z východiskových predpokladov naviazaných na formálnu stránku titulku bol jeho väčší slovný rozsah v elektronických periodikách, ktoré nie sú obmedzené priestorovou dostupnosťou ani politickou kontrolou, ako to bolo pri uplatňovaní straničkej a ideologickej cenzúry. Napriek tomu možno konštatovať, že v súvislosti s dodržiavaním publicistických zásad sú výsledky porovnatelné so socialistickým diskurzom. Ako ukazujú hodnoty v grafe 2, naďalej sa zachoval dominantný výskyt najmä kratších titulkov v rozsahu 2 – 4 slov. Vo výskumnej vzorke sme ako najfrekventovanejšie zaznamenali štvorslovné titulky (24,62 %) a tesne za nimi nasledujú titulky tvorené tromi slovami (23,12 %). Kvantitatívne na nižšej úrovni sa nachádzajú rozsiahlejšie 5 – 9-slovné titulky a viac ako 10-slovné sú aj v tejto vzorke skôr výnimkou, čo dokazujú zistené hodnoty pod úrovňou 1,5 %. Práve v nich sa uplatnila rozvítna veta, resp. súvetie – *Sýrski disidenti nám raz priponenú, čo je to túžba po demokracii alebo V klimatizovanej sále netlačí a boj za klímu je aj tak príliš drahý*. Na základe výskumnej vzorky v rozsahu 398¹⁰ titulkov sa priemerný rozsah pohybuje na úrovni 4,59 slova. V dôsledku toho považujeme vstupný predpoklad o možnom rozšírení slovného rozsahu titulku za nepotvrdený.

¹⁰ Doplňujúco možno dodať, že rozsiahlejšie titulky sme zaznamenali v prípade denníka SME, ale špecifikácia v rámci jednotlivých denníkov nie je predmetom tejto štúdie.

Graf 2. Vyhodnotenie slovného rozsahu titulkov v súčasnom elektronickom diskurze.

Ďalším analyzovaným prvkom je, rovnako ako v socialistickom období, modalita publicistických titulkov v súčasnom elektronickom spoločensko-politickej diskurze. Zastúpenie modálnych slovies aj častic je v tomto súbore vyššie, ako to bolo vo vzorke z obdobia socializmu. Zaznamenali sme 18 titulkov s výskytom modálnych slovies, medzi ktorými sa nachádzali slovesá *chciet'* (*Ked' chcete zastaviť násilnika, treba na to silu; Sklamaný diktátor chce novú ústavu, môct'* (*Za všetko môže Ukrajina; Môže Západ za Blízky východ?*)) a *musiet'* (*Ekodiktatúra nemusí byť scifi; Putin sa musel skloniť pred koronou*). Hoci môže ísť len o dôsledok selekcie vzorky, je zaujímavá úplná absencia modálneho slovesa *chciet'* v socialistickom období oproti súčasnosti. Či však ide o vplyv vonkajších podmienok a štátoprávneho usporiadania smerom do jazykovej oblasti, nie je možné konštatovať vzhľadom na minimálne zastúpenie v oboch vzorkách. Nastolenú otázku ale môžeme vnímať ako podnet na ďalšie výskumy. Z hľadiska výskytu modálnych hodnotiacich častic sme zaznamenali šesť príkladov, z toho jeden prípad častice *asi* (*Asi posledná šanca odčiniť staré hriechy*) a päť prípadov častiacej *naozaj* (*Je naozaj to, čo je ekologické, aj drahé? Máme sa dnes naozaj lepšie?*).

Pri interpunkcii skúmanej vo vzťahu k modálnemu členeniu viet si oproti predchádzajúcemu obdobiu všímame isté zmeny. Sú zrejmé najmä v kvantitatívnom zastúpení konkrétnych interpunkčných znamienok – otáznika, dvojbodky, bodky a čiarky, pričom pomlčka sa vytratila úplne (pozri tabuľku 2). Hoci pomlčka v zmysle rozdeľujúceho prvku, v období socializmu zvyčajne nahradzajúceho sloveso, nebola zaznamenaná ani raz, možno vzhľadom na nárast výskytu dvojbodky uvažovať o jej nahradení. Je pravda, že v prípade využitia dvojbodky sa nenapĺňa zástupná funkcia vo vzťahu k slovesu, logicky však dochádza k odčleneniu syntakticky zloži-

tejšej konštrukcie, napr. *Za a proti: Mal by íť Kiska 9. mája do Moskvy?*; *Sýria: zástupná vojna*; *Kauza Kuciak: Duch procesu a logika rozhodnutia; Prehraná migračná oslava: Únia sa teší predčasne; Dva roky po vražde: Nádej a túžba po zmene a ďalšie*. V súvislosti s uvedenými príkladmi uvažujeme o členení titulku na hlavnú tému v zmysle všeobecného uvedenia tematického okruhu, ktorý je ďalej konkretizovaný. Istou náhradou pôvodne častej pomlčky môže byť aj bodka, za ktorou v druhej časti titulku nasleduje doplnujúca informácia, napr. *Zničili sme svet. Ja, ty, my; Migranti berú prácu. Tú, ktorú nechcú domáci; Provokácia. Len čia; Premrhané leto, zimný lockdown. Matoviča poráža sám Matovič*. V prípade otázok kladených v titulkoch nehovoríme o zmene oproti predchádzajúcemu obdobiu, ich funkcia ostáva rovnaká a kvantitatívne navýšenie vo výskumnej vzorke súčasného e-diskurzu nepresahuje 3,5 %. Otázky v žánroch názorovej publicistiky sú spolu s hodnotiacimi výrazmi súčasťou argumentácie (Kraus 2013). Kvantitatívne sa výskyt čiarky zdvojnásobil (zo 7,42 % na 14,57 %), čo pripisujeme vyššiemu zastúpeniu titulkov v rozsahu 6 – 9 slov, v ktorých sa zvyčajne, aj keď nie nevyhnutne vyskytovala, oddeľujúc v súvetí nadradenú vetu od podradenej (*Osemdesiaty deviaty nás naučil, že verejnosť má moc; Ked' chcete zastaviť násilníka, treba na to silu; Je naozaj to, čo je ekologické, aj drahé?*). Výskyt čiarky v titulku je prirodzeným javom aj pri uplatnení enumerácie realizovanej viacnásobným vettým členom v koordinatívnej syntagme, napr. *Vláda, Robert Fico, Kiskovo stanovisko a Lavrov; Oranžová, zelená, štart!*

Tabuľka 2. Výskyt interpunkčných znamienok v novinových titulkoch v súčasnom elektronickom diskurze.

Interpunkčné znamienko	–	?	!	...	„“	:	.	,
Kvantitatívne zastúpenie	0	39	5	2	6	15	15	58
Percentuálne zastúpenie	0	9,80	1,26	0,5	1,51	3,77	3,77	14,57

Z obsahovo-sémantického a štylistického hľadiska zaznamenávame pri komparácii tak zhody, ako aj rozdiely s ideologicky podmieneným diskurzom obdobia socializmu, najmä s prihliadnutím na obraznosť jazykových prostriedkov v titulku. V e-diskurze sa sústredíme na prítomnosť metaforických modelov a ich modifikáciu, ale tiež na výskyt intertextovosti. Podobnosť je zachovaná prostredníctvom výskytu konceptuálnych modelov metafor, niektorých rovnakých, niektorých nových, resp. aktualizovaných. Aj v súčasnosti pretrvali obrazné koncepty BOJ (*Zápas o demokraciu v roku 1989 sa nekončí; Odvaha bojovať za demokraciu; Kto vyhrá boj na Ukrajine?*; *Hnusobu sme neporazili, neporazíme ju roky*) a CESTA (*Až sa aj my dopracujeme k majdanu; Na ceste do pekla; Kuciak nás naplno voviedol do čias globalizovaného zločinu; Nasledovať odkaz novembra 89 znamená ctíť si dialóg*), ktoré možno považovať v mediálnom prostredí za takmer univerzálné a uplatnitel'né bez ohľadu na transformáciu extralingválnych podmienok. V koncepte BOJ sa reflekujú aktuálne udalosti domácej i zahraničnej politiky – vojnové konflikty za uplynulých

desať rokov a v posledných dvoch rokoch opäť koronakríza. Pri pohľade na koncept CESTA vystupuje do popredia otázka smerovania k demokracii a spravodlivosti v rámci stále polarizovanej Európy. Konceptuálne modely politických metafor sa uplatňujú aj v súvislosti s textami publikovanými pri príležitosti historických výročí rokov 1968 a 1989, spojených s aktualizáciou tém pokroku a demokracie. V týchto prípadoch sa uplatňuje aj princíp irónie s dôrazom na vyjadrenie pochybností o dosiahnutí požadovaného pokroku alebo zmeny. K novu sa vyskytujúcim konceptuálnym modelom metafor patria HRA – aj vo význame športu (*Naša divoká karta; Janukovyčov gambit; Na tahu je Putin; Zlaté pravidlo*) a DIVADLO (*Opereta s páchrom krví; Nový principál Kollár; Chvíľkoví cirkusanti*).

Okrem metaforizácie sú súčasťou novinových titulkov aj ďalšie prejavy obraznosti a výrazovej originálnosti typickej pre súčasný mediálny jazyk a najmä pre publicistické titulky, ktoré bývajú modifikované a aktualizované (k tomu Čechová – Krčmová – Minářová 2008) – frazeologizmy (*S Putinom in flagranti; Päť minút po dvanástej; Lex korona má háčik*), metonymie (*Nervozita Moskvy rastie; Veľká chyba Rigy; Kremel' za mesiac zmenil Európu, a Slovensko to stále nechápe*), ale aj ojedinelý oxymoron (*Pôstna hostina; Nežný rozklad*). Frazeologizmus prítomný v titulku *V kríze poznáš klamára* je aktualizáciou pôvodného znenia „v núdzi poznáš priateľa“ s odkazom na patovú situáciu odhalujúcu charakter jednotlivca. V porovnaní s originálnom sa apeluje na negatívne vlastnosti subjektu, čo možno vnímať ako prejav irónie v mediálnom jazyku či prvok jazykovej hry.

Pestro zastúpené sú aj referencie vo funkcií pragmatického fenoménu reprezentujúce vzťah komunikanta (v tomto prípade autora, ktorý referenciu volí) k mimojazykovej realite. Tento jav je charakteristický pre súčasný e-diskurz, vo vzorke z obdobia socializmu sa nenachádzal. Referencie v titulkoch odkazujú na vlastnosti osobností, spoločenské, kultúrne a historické javy, priestor, čas a deje (Nekula 2017). Zaznamenali sme tri skupiny referencií zamerané na historické, kultúrne a literárne aspekty,¹¹ pri ktorých sa predpokladajú:

- a) všeobecné kultúrne povedomie recipienta schopného referenciu identifikovať a interpretovať na základe jej primárneho významu,
- b) poznanie súčasného spoločensko-politickeho diskurzu, v rámci ktorého sa daná referencia a jej primárny význam aktualizujú.

V prvej skupine referencií sú prítomné odkazy na javy z mladšej i staršej slovenskej, ale aj európskej histórie. V kontexte narastajúceho napäťa a pretrvávajúcich vojnových konfliktov vo východnej Európe sa aktualizujú politicko-historické aspekty druhej svetovej vojny (*Prespali sme anšlus, v Európe je naozaj vojna*), ale rovnako prítomné sú aj referencie na tzv. Nežnú revolúciu z roku 1989 poukazujúce

¹¹ Platí, že v niektorých prípadoch možno referenciu zaradiť súčasne aj k dvom skupinám, napr. *Zápisky z horalkovej vojny* (bližšie v texte) možno vnímať ako referenciu z oblasti literatúry aj histórie.

na absenciu hodnôt, za ktoré bojovala predchádzajúca generácia pri páde socializmu (*Utvorte koridor. Pre pravdu a lásku; Nežne a nikdy inak*).

Okrem novších historických udalostí nechýbajú ani referencie na staršie obdobie európskych monarchií využité v aktualizácii postoja k pretrvávajúcej migrantnej kríze (*Kvóty sú mŕtve...*¹²) alebo odkazy na staroveké dejiny, pri ktorých vystúpilo do popredia metonymické vyjadrenie politiky povrchných ústupkov – *panem et circenses* (chlieb a hry). To sa tradične využívalo v období úpadku rímskeho cisárstva, ktorého cieľom bolo získať si ľud a jeho podporu odvrátením pozornosti od aktuálnych politických problémov a jej upriamením na krátkodobú zábavu. V aktualizovanom kontexte sa táto referencia uplatnila vo vzťahu k rusko-ukrajinskému konfliktu v roku 2014 (*Ruský chlieb a ukrajinské hry; Novodobý chlieb a hry*). V taktu z roku 2021 o „horalkovej vojne“, ktorá vznikla ako politicko-mediálny konflikt v súvislosti s vyjadrením majiteľa firmy *Sedita* na tému očkovania proti ochoreniu Covid-19 – *Zápisky z horalkovej vojny* – možno uvažovať o pripomnení historiografického diela z pera vojvodec G. I. Caesara *Zápisky o vojne v Galii*. V oboch prípadoch ide o vecný rozbor a opis udalostí počas vojnového ťaženia, i keď „ťaženie“ dnes možno chápať v rovine metafore ako konflikt názorov na aktuálnu tému a reakcie viac či menej zainteresovaných strán, ktoré zaplavili mediálne prostredie. Referenciou na rímske obdobie a centrálne postavenie Ríma je v aktualizovanom prostredí aj titulok *Cesty vedú do Minska* (paralelne k tradičnému *všetky cesty vedú do Ríma*) s odkazom na diplomatické rokovania v rusko-ukrajinskom konflikte v roku 2015. Zastúpenie v jazykových výrazoch našiel aj stredovek ako historická períoda referujúca na temno, zastarané spôsoby, resp. ideový dogmatizmus, ktoré sa zdôraznili počas migrantskej krízy a sú prejavom kultúrnej intolerancie spoločnosti (*Opolené riešenia zo stredoveku; Čas ukončiť politický stredovek*).

Druhú skupinu referencií vzťahujeme na koncept kultúry definovanej ako implicitná entita, ktorú tvoria kultúrne kódy a tradície, je sociálne determinovaná, zahŕňa vzťahy jazyka a myslenia v konkrétnom sociokultúrnom kontexte a podieľa sa tak na kreovaní identity jedinca, resp. spoločnosti. Kultúru podľa A. Slatinskéj a J. Pecníkovej (2017, s. 26) zaznamenávame prostredníctvom artefaktov vytvorených ľudskou činnosťou, sociokultúrnych regulatívov, ku ktorým patria normy, hodnoty a kultúrne vzorce, ideí aj inštitúcií. Už J. Dolník (2010) zdôrazňoval, že jazyk a jeho používateľia sú súčasťou kultúrneho sveta, pričom na jazyk v súvislosti s kultúrou môžeme národať z viacerých uhlov.¹³ S prihladnutím na zameranie aktuálneho výskumu zdôrazňujeme najmä jazyk a kultúrny tezaurus, resp. kultúrne médium ako prostriedok na odovzdávanie týchto poznatkov. Na druhej strane je jazyk aj konstitu-

¹² V perexe konkrétneho textu nasleduje pokračovanie ...*nech žijú kvóty*, čo je aktualizovanou verziou historického výroku spojeného so smrťou panovníka, poukazujúce na nadväznosť a pokračovanie dynastie – Kráľ je mŕtvy, nech žije kráľ!

¹³ O aktuálnom vzťahu jazyka a kultúry v súčasnom demokratickom prostredí pozri tiež Dolník 2020.

entom kultúry, podieľa sa na jej vytváraní, reprodukovaní a rozvíjaní. Na základe toho si v rámci výskumnej vzorky môžeme všimnúť referencie týkajúce sa hry, či už vo forme umenia (*Posledná opona*), spoločenskej hry so strategickým významom (*Pat v Sýrii*) alebo hry s dôrazom na hazard (*Európska a sýrska ruleta*), ktoré všetky poukazujú na politické dianie, zväčša v medzinárodnom meradle. Hudba ako súčasť kultúrnej scény sa objavila v referencii vo význame opakujúcich sa tém v politicko-medziálnom diskurze (*Evergreen kvóty*). V rámci kultúrneho rámca sme vo výskumnej vzorke zaznamenali referencie týkajúce sa osobnosti v súčasnom sociokultúrnom kontexte, realizované prostredníctvom ich známych citátov, napr. *Utvorte koridor. Pre pravdu a lásku* (výrok V. Havla proti komunistickému režimu v novembri 1989 použitý ako titulok k textu pri príležitosti jubilea) alebo *Dobre bude, nebojte sa*. V druhom uvedenom príklade ide o výrok I. Matoviča vyslovený v súvislosti s pandémiou koronavírusu a výmenou na poste premiéra. Vyjadrenia tohto typu, ktoré možno vnímať ako prejav populistickej orientovanej politiky, sa s osobou I. Matoviča spájali aj v kontexte protipandemických opatrení zameraných na svadby a svadobné hostiny,¹⁴ čo sa neskôr stalo predmetom mnohých diskusií a mediálnych komunikátov, a preto pri ich opakovani či variovaní možno konštatovať, že ide o charakteristický rys jazykového prejavu danej osoby. S osobou bývalého premiéra sa spája aj titulok *Kazimir Matovič* s využitím slovnej hry a referenciou na ruského avantgardistu Kazimíra Maleviča a jeho revolučné posuny v umeleckej tvorbe analogicky spojené s politickou činnosťou „performera“ Matoviča.

V kontexte literárnej tvorby zakomponovanej do referencií v publicistických titulkoch siahali autori po slovenskej i svetovej tvorbe, čo môžeme vidieť na niekoľkých príkladoch – *Vojna a mier* (L. N. Tolstoj); *Sýria podľa Agathy Christie; Na katolíckom sexuálnom fronte nič nové* (E. M. Remarque – Na západe nič nové); *Ked' báčik z Chochoľova* (M. Kukučín – Ked' báčik z Chochoľova umrie); *Čakanie na zázračný liek* (S. Becket – Čakanie na Godota); *S vylúčením verejnosti* (J. P. Sartre). Titulky tohto typu boli využité pri širokom spektre tém od konfliktov na Blízkom východe až po súčasnú koronakrízu. Literárno-biblický motív v titulku *Na počiatku bol Krym* využíva referenciu na Bibliu a známu úvodnú pasáž s veršom *Na počiatku bolo slovo*, odkazujúc na oblasť Krymu ako centrálny a východiskový bod konfliktu. Táto referencia, podobne ako biblický motív v titulku *Jedenáste prikázanie*, aktualizované vo vzťahu k hospodárskej kríze a štátnej podpore podnikateľov počas koronakrízy, môže byť vnímaná aj z hľadiska kultúrnych vzťahov formovaných, okrem iného, náboženstvom.

Súčasťou publicistických novinových titulkov sú tiež vlastné mená domácich aj zahraničných osobností zaznamenané v rôznej podobe, na základe čoho im možno priradiť štýlistickú hodnotu, ale aj funkciu, ktorú plnia v mediálном komunikáte. Ako konštatuje J. Sipko (2017, s. 62 – 64), k najfrekventovanejším menám s komunikáčnou pozíciovou precedenciou patria dnes mená politikov, ale súčasne aj ďalších,

¹⁴ Nevesty, dobre bude. Status I. Matoviča na sociálnej sieti Facebook, 16. 9. 2020.

často s nimi priamo či nepriamo prepojených osôb z verejného života. Podľa autora vyplýva precedentnosť z ich dlhoročného pôsobenia vo funkcii a všeobecného poznania zo strany verejnosti, podmieneného dlhodobým záujmom médií. Vo výskumnej vzorke súčasného e-diskurzu sme zaznamenali primárne mená s previazaním na politickú činnosť v domácej a zahraničnej sfére, ale aj niekoľko špecifických príkladov mimo nej. Jedným z charakteristických znakov je používanie priezviska v zmysle pomenovacej funkcie, bez uvedenia titulov alebo politickej pozície verejného činiteľa (*Verejnosc' za Putina; Sulík vie, ako vyriešiť korupciu aj migrantov; Únia sa po Kuciakovi zmenila; Kočner ako skratka doby; Blahova dilema*).

V súvislosti s antroponymami v titulkoch je v mediálnom diskurze príznačná zvýšená miera expresivity daná istým stupňom familiárnosti. Prejavuje sa pomenovaním politického činiteľa, resp. verejne známej osobnosti krstným menom či dokonca skratkou odvodenou z mena, ako to ukazujú príklady *Aká je cena nevinnej krvi Jána a Martiny?* (v rámci kauzy zavraždenia novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej), *Pelleho nový hlas* (v súvislosti so založením strany Hlas Petrom Pellegrinim), *Radikalizmus by si Greta mohla odpustiť* (švédska environmentálna aktivistka Greta Thunbergová). Prípady využívajúce túto formu pomenovania môžeme charakterizovať ako emocionálno-expresívne, či už s dôrazom na vyjadrenie kladnej alebo zápornej expresivity.

Kauza Kuciak predstavuje od roku 2018 významnú súčasť mediálneho diskurzu na Slovensku a evokovala spektrum emócií odzrkadlených aj v osobnom odkazovaní na obete (napr. iniciatíva *All for Jan*). Skratka *Pelle* odvodená z priezviska P. Pellegriniho je na druhej strane, aj v kontexte konkrétneho komunikátu (Pravda, 29. 6. 2020, online), skôr znakom irónie s dôrazom na bábkovú výmenu v politickej sfére, kde „iba model Fico vymenili za model Pelle“. Opakujúce sa familiárne použitie krstného mena švédskej aktivistky Gerty Thunbergovej možno pripisať jej veku – v čase prvých protestov v roku 2018 bola žiačkou 9. ročníka. Dá sa uvažovať, či referencia prostredníctvom krstného mena v mediálnom diskurze je vyjadrením mocensky, resp. politicky nerovnocenného postavenia vtedy maloletej aktivistky alebo reprezentuje postoj k pertraktovanej environmentálnej otázke. Kritické nazeranie na politickú sféru reflektované v publicistických textoch poukazuje na mnohé negatíva, ktoré bývajú usúvaznené aj s konkrétnymi osobnosťami, a to najmä v titulkoch uplynulých dvoch rokov poznačených pandemickými udalosťami, kde vystupuje do popredia sklamanie, neúspech, nepripravenosť i nekompetentnosť – *Nový principál Kollár; Matovič nie celkom rozumie vlastnej vojne proti korone; Krajčí bude potrebovať boží vánok; Dúsfajme, že Mikasa zasa nezaskočí jeseň*.

5. ZÁVER

Titulok v tlačenej aj elektronickej publicistike je, bez ohľadu na mimojazykové determinanty, významnou súčasťou textu, v ktorej sa prepájajú základné a na nich

navrstvované funkcie. Predstavuje prvý kontakt s čitateľom, predznamenáva obsah a zameranie publicistického textu, obsahuje hodnotenie či postoj autora a zároveň sa pridŕža pravidiel tvorby mediálneho textu. Koncepcia štúdie bola vytvorená na komparatívnom základe a interpretačno-analytickom prístupe k výskumným vzorkám reprezentujúcim dve politicko-ideologicky diferencované obdobia, dva rozdielne extralingválne kontexty, v ktorých sme optikou kvalitatívneho výskumu sledovali pragmaticcko-štylistické posuny publicistického titulku zo spoločensko-politickejho prostredia na formálnej aj obsahovej rovine. Na základe analýzy a v nadváznosti na stanovené ciele, konštatujeme nasledujúce závery, ktoré zároveň predkladáme ako podnet k ďalším výskumom socialistického a/alebo súčasného mediálneho diskurzu:

Z hľadiska formálneho usporiadania sa publicistický titulok javí takmer nezmenený bez ohľadu na extralingválne podmienky. Vychádzajúc zo zistení o jeho slovnom rozsahu a modalite vyjadrujeme názor, že v tomto smere sú pravidlá tvorby publicistického textu záväznejšie než politicko-ideologický kontext pôsobiaci v miemojazykovej rovine. Tak v socialistickom, ako aj v demokratickom mediálnom diskurze bol dodržaný priemerný rozsah titulku na ploche približne štyroch slov (priemerne 4,37 : 4,59) a najčastejšie zastúpené boli trojslovné a štvorslovné titulky. Výskyt rozsiahlejších, viac ako 10-slovných rozvítych vetných konštrukcií nepresiahol ani v jednom období počet 5. V rámci uplatnenia interpunkcie vo vzťahu k vetnej modalite prevažujú v skúmaných publicistických titulkoch oznamovacie (deklaratívne) vety, aj napriek tomu, že vo väčšine prípadov pri nich nie je uvedené končiace interpunkčné znamienko (bodka). Spomedzi ostatných typov viet boli zastúpené najmä rečnicke (v podobe zisťovacej a doplňovacej) otázky.

Kým v lexikálnej rovine sú prítomné pochopiteľné špecifiká, prejavujúce sa v období socializmu najmä ideologicky determinovanou slovnou zásobou, ktorá reflektuje politickú, stranícku aj ekonomickú oblast', pretrvávajúcim prvkom z pragmatico-štylistického hľadiska sa ukázali obrazné javy v podobe koncepcuálnych metafor. V staršom diskurze dominovali ideologicky motivované koncepty BOJ, CESTA, BUDOVA a PRÍRODA, z ktorých sa v súčasnom e-diskurze zachovali prvé dva. Zmenou je výskyt koncepcuálnych modelov HRA a DIVADLO poukazujúcich na isté zjednodušenie v jazykovej reflexii politickej sféry, hoci tento záver nemusí byť nutne ukazovateľom pozitívneho vývinu, keďže vo vyskytujúcich sa príkladoch sa zdôrazňuje podobnosť s hazardnými hrami, cirkusom, komickosťou či melodrámou.

Publicistický štýl sa vyznačuje dynamickosťou a úzkou spätosťou s dobu, v ktorej sa uplatňuje, čo potvrdil výskum vybranej vzorky publicistických titulkov v dvoch odlišných spoločensko-historických etapách. Pri komparácii je zrejmý posun aj premenlivosť v lexikálnej rovine, čo sa prejavilo tak na ústupe socialistickej, ideologicky determinovanej lexiky, ako aj na transformáciu obrazných prvkov v titulku či rozpracovaní intertextovosti a širšieho spektra referencií zakomponovaných do titulkov, ktoré sa v staršom období nenachádzali. Na úrovni automatizácia – aktualizácia sa napĺňa pútacia, získavacia a persuazívna funkcia kompozičnej štylémy.

V socialistickom mediálnom diskurze, podriadenom prísnym pravidlám a kontrole zo strany cenzorských orgánov a ideológie nevykazovali titulky, resp. jazykové prostriedky v nich použité, takú mieru aktualizácie, aká bola dosiahnutá v období demokracie a v online periodikách. Dynamickosť, lexikálno-štylistická pestrosť a pragmaticko-štylistické aspekty boli v titulkoch ukočené v mantineloch ideológie socializmu. Na druhej strane titulky súčasného *e*-diskurzu vykazujú vyššiu mieru štylistickej aktívnosti vo vzťahu k zvoleným jazykovým prostriedkom aj vo vzťahovo-funkčnej rovine. Expresívne prejavy v jazyku sú pestrejšie, z axiologického hľadiska vyjadrujú odlišné hodnoty a postoje ako v období socializmu, ale napriek zmenne extralingválneho kontextu nemožno objektívne tvrdiť, že by sa z mediálneho prostredia vytratila ideológia. Došlo skôr k jej modifikácii a dnešné „nové“ ideológie sa viac orientujú na kultúru, identitu a životný štýl. Viac sa zdôrazňuje individualizmus oproti kolektivizmu, avšak médiá aj dnes plnia v spoločnosti primárne korporátne a ideologické ciele. Prispôsobili sa novým potrebám a technológiám, ekonomike. Nie sú plošne riadené centrálnou inštitúciou (stranou) a štátnej cenzúrou, ale ich prechod do súkromného vlastníctva nie je spojený s odbúraním ideologického postoja a kontroly, iba jeho modifikáciou (k tomu viac Heywood 2008; McQuail 2016).

B i b l i o g r a f i a

- BEČKA, Josef Václav (1973): *Jazyk a styl novin*. Praha: Novinář. 216 s.
- BURCL, Pavol (2013): *Jazyk novinových titulkov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. 148 s.
- ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva (2008): *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 381 s.
- DOLNÍK, Juraj (2010): *Jazyk – človek – kultúra*. Bratislava: Kalligram. 224 s.
- DOLNÍK, Juraj (2020): Komunikačná kultúra. In: *Slovenská reč*, roč. 85, č. 1, s. 8 – 27.
- HALADA, Jan – OSVALDOVÁ, Barbora (2017): *Slovník žurnalistiky – výklad pojmi a teorie oboru*. Praha: Karolinum. 301 s.
- FINDRA, Ján (2013a): *Jazyková komunikácia a kultúra vyjadrovania*. Martin: Osveta. 240 s.
- FINDRA, Ján (2013b): *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Osveta. 319 s.
- HEYWOOD, Andrew (2008): *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk. 362 s.
- HOFFMANNOVÁ, Jana et al. (2016): *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia. 510 s.
- HORVÁTH, Miloš (2016): *Štylistika súčasného slovenského jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského. 205 s.
- IVANOVÁ, Martina (2016): *Syntax slovenského jazyka*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. 284 s.
- JUNKOVÁ, Bohumila (2010): *Jazyková dynamika současné publicistiky*. Praha: ARSCI. 238 s.
- KRAUS, Jiří (2008): *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum. 172 s.

- KRAUS, Jiří (2013): Komentář: Stylistický komentář k vymezování vlastností jednoho publicistického žánru. In: B. Osvaldová (ed.): *O komentáři, o komentátorech (kolektivní monografie k žánru)*. Praha: Karolinum, s. 15 – 24.
- McQUAIL, Denis (2016): *Žurnalistika a společnost*. Praha: Karolinum. 254 s.
- MINÁŘOVÁ, Eva (2011): *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada. 296 s.
- MISTRÍK, Jozef (1972): K štýlistike titulku. In: *Kultúra slova*, 1972, roč. 6, č. 3, s. 65 – 68.
- MISTRÍK, Jozef (1975): *Žánre vecnej literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 212 s.
- MOLNÁROVÁ, Patrícia (2020a): Ideologicko-persuazívne prejavy v publicistických titulkoch denníka *Pravda* v 60. rokoch. In: *Slovenská reč*, roč. 85, č. 2, s. 191 – 211.
- MOLNÁROVÁ, Patrícia (2020b): Ideológia verzus aktualizácia v persuazívnej funkcií novinových titulkov v 60. rokoch. In: J. Nemčeková, P. Petrás (eds.): *Varia XXVIII. Zborník príspevkov z XXVIII. kolokvia mladých jazykovedcov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 147 – 153.
- NEKULA, Marek (2017): Reference. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopédický slovník češtiny*. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/REFERENCE> [cit. dňa 14. 12. 2021]
- NOVOTNÝ, David Jan (2013): Od papíru k vrbovému háji. In: B. Osvaldová (ed.): *O komentáři, o komentátorech (kolektivní monografie k žánru)*. Praha: Karolinum, s. 25 – 31.
- PATRÁŠ, Vladimír (2021): Pragmaštylistický profil a poverenia titulku v alternatívnej internetovej žurnalistike. In: *Slavia Meridionalis*, roč. 21, s. 1 – 27. DOI: 10.11649/sm.2427
- PEKARIKOVÁ, Katarína (2009): Modálnosť textu. In: M. Ološtiak – M. Ivanová – L. Gianitsová-Ološtiaková (eds.): *Varia. XVIII. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 524 – 548.
- PRUŠA, Jiří (2011): *Abeceda reálneho socialismu*. Praha: Avia Consultansts. 678 s.
- RONČÁKOVÁ, Terézia (2016): *Súčasné žurnalistické žánre. Nové i staronové modely v spoločenských týždenníkoch*. Ružomberok: Verbum. 290 s.
- RUŠ-MOHL, Stephan (2005): *Žurnalistika: komplexní průvodce praktickou žurnalistikou*. Praha: Grada. 292 s.
- RUŽIČKA, Jozef et al. (1966): *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV. 895 s.
- SEDLÁKOVÁ, Renáta (2014): *Výzkum médií: nejužívanejší metody a techniky*. Praha: Grada. 539 s.
- SIPKO, Jozef (2017): *Lingvokulturológia našej doby*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 238 s.
- SLANČOVÁ, Daniela et al. (2021): *Úvod do štúdia žurnalistických žánrov v tlačových médiach*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. 464 s.
- SLANČOVÁ, Daniela (2007): Štylistika slovenskej a českej bulvárnej tlače (na príkladoch bulvárnych denníkov Nový čas a Blesk). In: *Styl*, č. 6, s. 255 – 271.
- SLATINSKÁ, Anna – PECNÍKOVÁ, Jana (2017): *Jazyk, kultúra, identita. Výbrané aspekty interkultúrnej identity*. Banská Bystrica: Belianum. 124 s.
- TUŠER, Andrej (2009): *Titulok – vizuálne avízo*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda. 114 s.

ČLOVEK A JEHO JAZYK 5

POVAHA JAZYKA A JEJ POZNÁVANIE

Ed. B. Chocholová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2022. 232 s.
ISBN 978-80-224-1977-2.

OBSAH

- Slovo na úvod:** Profesor Ján Horecký – dobrý duch slovenskej jazykovedy
- Juraj Dolník:** Systémový prístup k jazyku – inšpirácie J. Horeckého
- Miroslav Dudok:** Človek v jazykoch
- Eva Hajičová:** Cesta od lingvistické teorie k anotovanému korpusu a zpátky
- Vladimír Benko:** Horeckého *Projekt bázy dát slovenského jazyka*, Slovníkový portál JÚLŠ SAV a portál LexiCorp
- Jarmila Panarová – Marie Mikulová:** Synonymie a homonymie v gramatice
- Anna Rácová:** Zmiešaná morfológia v slovenskej rórmčine v dôsledku kontaktov s inými jazykmi
- Jana Sokolová:** Kumulované adverbiále v sémantických a komunikačných súvislostiach
- Martin Ološtiak:** Dynamika slovnej zásoby súčasnej a najsúčasnejšej slovenčiny (mimojazykové súvislosti)
- Jana Hoffmannová:** Terminologické problémy analýzy mluvených projevů
- Jana Levická:** Terminologická kultúra J. Horeckého v kontexte *Téz o slovenčine*
- Patrik Mitter:** K typům názvů politických subjektů v ČR kandidujících v komunálních volbách
- Jiří Zeman:** Neverbální iniciácie komunikace
- Lucie Jílková:** Výzkum hezitácií v jazykovědě (přehledová studie)
- Kamila Mrázková:** Tykání a vykání na českém Twitteru: Online a offline normy zdvořilosti a jejich vyjednávání
- Miloslav Vondráček:** Kryptická komunikace z pomezí veřejné a privátní komunikační sféry
- Jiří Hasil:** Sonda do světa českých filmových hlášek
- Miroslav Zumrík:** Neskorá esejistická retrospektívá Jána Horeckého

ROZHLÉADY

JAZYKOVÁ SITUACE A POSTAVENÍ KATALÁNSTINY V SEVERNÍM KATALÁNSKU¹

JAROMÍR KADLEC

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Česká republika

KADLEC, Jaromír: Language situation and position of Catalan in Northern Catalonia.
Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics), 2022, Vol. 73, No 2, pp. 253–268.

Abstract: This paper focuses on Northern Catalonia, a territory ceded to France by Spain through the signing of the Treaty of Pyrenees in 1659. The focus is placed not only on the demography and the number of speakers using the Catalan language in Northern Catalonia but also on the linguistic politics and the use of the Catalan language in various areas of social life, especially in education. The school plays the most important role in the revitalization of the Catalan language, and without its active contribution, it is not possible to restore bilingualism in French Catalonia.

Key words: France, Catalan language, French language, language politics, sociolinguistics

1. ZEMĚPISNÁ SITUACE

Mezi katalánské země (*Pays catalans*), tedy oblasti, kde se užívá katalánština a kde je rozšířená katalánská kultura (Bernadó 1977, s. 155), patří území, která jsou v současnosti součástí čtyř států. Kromě částí Španělska tvoří katalánské země ještě celá Andorra, část Itálie (Alghero, páté největší město na Sardinii) a část Francie. Území Francie, kde se užívá katalánština, se říká Severní Katalánsko. Severní Katalánsko je v současnosti součástí francouzského departementu Pyrénées-Orientales. Termín Severní Katalánsko vytvořil v roce 1938 Alphonse Mias, katalánský politik, spisovatel, propagátor katalánského jazyka a kultury a bojovník za politické sjednocení Katalánska, narozený v obci Palalda² nacházející se v departementu Pyrénées-Orientales. Historicky se jedná o území, které postoupilo v roce 1659 Španělsku Francii na základě Pyrenejského míru, uzavřeného španělským králem Filipem IV. a francouzským králem Ludvíkem XIV. a které bylo začleněno do nově vzniklé provincie Roussillon, čímž došlo k vymezení hranic mezi Španělskem a Francií, které je platné dodnes (Manzano 2004, s. 69). Termín Severní Katalánsko je v současnosti

¹ Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2022_025).

² Dnes je Palalda součástí městečka Amélie-les-Bains-Palalda.

běžně užíván institucemi Autonomního společenství Katalánsko (*Comunidad Autónoma de Cataluña*) a naopak ve francouzské části Katalánska se užívá pro označení Autonomního společenství Katalánsko termín Jižní Katalánsko.³ Ve Francii byl termín Severní Katalánsko, vytvořený analogicky podle termínu Severní Baskicko označujícího francouzskou část Baskicka (Bernadó 1977, s. 154), použit poprvé oficiálně během zasedání Okresního zastupitelstva departementu Pyrénées-Orientales (*Conseil Général des Pyrénées-Orientales*), které se konalo 10. prosince 2007 a na kterém byl schválen dokument nazvaný Charta na podporu katalánštiny (*Charte en faveur du catalan*).

2. POČET OSOB OVLÁDAJÍCÍCH KATALÁNSTINU

Katalánštinu užívá podle údajů zveřejněných orgány Autonomního společenství Katalánsko (*Generalitat de Catalunya*)⁴ přibližně 10 milionů mluvčích z celkového počtu 14 milionů osob (Rosselló i Peralta 2011, s. 11) žijících na ploše 68 730 km².⁵ Dřtivá většina těchto osob žije ve Španělsku. Mimo Španělsko je katalánština mateřštinou přibližně 40 % z celkového počtu 78 015 obyvatel Andorry,⁶ kde je katalánština jediným úředním jazykem, a asi pětinu populace sardinského města Alghero, v němž žije 44 000 obyvatel.⁷ Hranice území, kde se užívá katalánština, se v Severním, ani v Jižním Katalánsku neshodují s hranicemi příslušných územně správních celků (Almarcha París – Baylac Ferrer 2012, s. 2), neboť součástí španělského Autonomního společenství Katalánsko i departementu Pyrénées-Orientales jsou rovněž území, kde se užívá okcitánština.⁸ Na rozdíl od Jižního Katalánska, kde rozumí katalánsky téměř všichni obyvatelé (Kadlec 2018a, s. 251) a podíl mluvčích tohoto jazyka převyšuje 75 %, v Severním Katalánsku, které představuje pouze necelých 6 % rozlohy území, na němž se užívá katalánština (Trefault 2016, s. 22), je situace katalánštiny mnohem horší.⁹ Katalánština zde nemá obdobně jako v Autonomním společenství Katalánsko statut úředního jazyka a teprve v roce 2008 jí byl přiznán statut regionálního jazyka, který je součástí kulturního dědictví Francie.

³ Obdobně se užívají rovněž termíny Severní a Jižní Baskicko (Kadlec 2018/2019, s. 26).

⁴ Generalitat de Catalunya. Llengua catalana. Dostupný na: <http://www.llengua.gencat.cat/ca>. [cit. 20. 09. 2021]

⁵ Na této ploše žije podle údajů Autonomního společenství Katalánsko 11 milionů osob, které rozumí katalánsky, a 9 milionů osob, které tímto jazykem mluví.

⁶ Govern d'Andorra, Departament d'Estadística. Dostupný na: <https://www.estadistica.ad/serveisestudis/web/index.asp>. [cit. 20. 09. 2021]

⁷ Leclerc, Jacques: La langue catalane et son histoire. Dostupný na: <https://www.axl.cefan.ulaval.ca/monde/catalan.htm>. [cit. 20. 09. 2021]

⁸ Ve Španělsku se jedná o oblast Val d'Aran a ve Francii o přírodní region Fenouillèdes, který se nachází na pomezí departementů Pyrénées-Orientales a Aude.

⁹ Výrazně lepší situace než v Severním Katalánsku je i na Baleárských ostrovech, kde rozumí katalánsky 85 % populace (Kadlec 2018b, s. 238).

Pokud jde o počet osob ovládajících v Severním Katalánsku katalánský jazyk, neexistují žádné oficiální statistiky, neboť Národní ústav pro statistiku a ekonomické studie (*Institut national de statistiques et études économiques, INSEE*) nikdy nesouhlasil se zařazením otázek týkajících se jazyků do sčítání lidu (Baylac-Ferrer 2009, s. 138). Přesto však byly provedeny určité sociolingvistické výzkumy, jejichž výsledky nám umožňují udělat si představu o počtu a podílu obyvatel ovládajících v Severním Katalánsku katalánštinu a o jejich vývoji v čase.

Již mezi lety 1970 – 1995 bylo uskutečněno několik výzkumů, z nichž většinu realizovalo Centrum výzkumů a katalánských studií (*Centre de Recherches i d'Estudis Catalans, CREC*)¹⁰ na Univerzitě v Perpignanu a zejména pak jeho člen, socio-lingvista a profesor této univerzity Domenèc Bernardó (1970). Tyto průzkumy ukázaly, že 50 – 60 % populace Severního Katalánska rozumí katalánsky a 30 – 35 % obyvatelstva je schopno tímto jazykem i mluvit.

Mnohem více poznatků o postavení katalánštiny v departementu Pyrénées-Orientales však přinesly dva výzkumy, které proběhly v letech 1993 a 1997 a které realizovaly společně Krajské zastupitelstvo kraje Languedoc-Roussillon (*Conseil Régional de Languedoc-Roussillon*) a sdružení *Média Pluriel Méditerranée (MPM)* sídlící v Montpellier a s jejichž výsledky měl autor možnost se seznámit na Univerzitě v Perpignanu. Prvního výzkumu nazvaného *Catalan – Pratiques et Représentions dans les Pyrénées Orientales, Sondage, Résultats et Analyses* (Région Languedoc-Rousillon, 1993) se zúčastnilo 500 respondentů. Závěry tohoto výzkumu vyznávaly pro katalánštinu o trochu příznivěji než výsledky výše uvedených výzkumů provedených na Univerzitě v Perpignanu. Mezi účastníky výzkumu bylo 63,2 % osob rozumějících katalánsky a 36,8 % respondentů neovládajících tento jazyk ani pasivně. Téměř polovina respondentů (48,6 %) se domnívala, že hovoří katalánsky dobře, 11,4 % osob vyjádřilo názor, že umí katalánsky jen pář slov a 40 % účastníků průzkumu nemělo žádnou aktivní znalost tohoto jazyka. Čtvrtina respondentů prohlásila, že umí číst v katalánštině a desetina respondentů je schopna se vyjadřovat v katalánštině i písemně. Znalost katalánštiny byla nejvyšší v malých obcích do tisíce obyvatel, kde tímto jazykem mluvilo přibližně 70 % osob, zatímco ve velkých městech, jako je Perpignan, pouze necelých 40 % obyvatel. O čtyři roky později byl proveden další výzkum nazvaný *Pratiques et Représentions du Catalan: Région Languedoc-Roussillon* (Région Languedoc-Rousillon, 1998), jehož cílem bylo porovnat výsledky s prvním výzkumem a vyvodit z tohoto srovnání určité závěry. Výsledky tohoto výzkumu již nebyly pro katalánštinu tak příznivé, což mohlo být ovlivněno i změnou politické situace. Zatímco v roce 1993 se místní představitelé o katalánském jazyce a kultuře vyjadřovali velmi příznivě a byly snahy rozvíjet společný francouzsko-španělský euroregion Pyreneje, jehož základy byly položeny již

¹⁰ Toto centrum vzniklo v roce 1982 a v roce 1994 se rozšířilo a transformovalo na Katalánský ústav výzkumu ve společenských vědách (*Institut Català de Recerca en Ciències Socials, ICRECS*).

v roce 1983 a jehož součástí je i Andorra, výsledky průzkumu z roku 1997 byly patrně ovlivněny osobou prefekta departementu Bernarda Bonneta,¹¹ který vystupoval otevřeně proti katalánštině a v roce 1996 dokonce zaslal dopis všem starostům v departmentu, v němž pohrozil zrušením dotací pro obce, ve kterých budou obecní zastupitelé užívat katalánštinu. Pokud jde o pasivní znalost katalánštiny, 24 % respondentů se domnívalo, že rozumí katalánsky dokonale, 14 % snadno, 17 % chápe smysl sdělení, 19 % rozumí jen několika slovům či výrazům a 26 % nerozumí vůbec. Pokud tedy srovnáme výsledky obou průzkumů, tak dojdeme k závěru, že podíl osob s pasivní znalostí katalánštiny klesl z 63 % na 55 %. Na 17 % respondentů se v roce 1997 domnívalo, že mluví dobře katalánsky, 8 % je schopno vést běžnou konverzaci, 9 % hovoří katalánsky trochu, 17 % zná jen několik slov nebo výrazů a polovina populace (49 %) nemluví katalánsky vůbec. Podíl osob hovořících katalánsky tedy klesl ze 48 % na 34 %. Naopak podíl osob schopných číst v katalánštině se zvýšil z 25 % na 39 %. Podle výsledků průzkumu z roku 1997 mluvili katalánsky více muži (40 %) než ženy (29 %) a z jednotlivých profesí hovořili katalánsky nejvíce zemědělci (70 %), což potvrzuje výsledky předchozího výzkumu, podle kterého byla katalánština nejvíce rozšířena v malých obcích.

V roce 2003 provedl Ústav katalánské sociolingvistiky (*Institut de Sociolinguística Catalana*), který je součástí Generálního ředitelství jazykové politiky (*Dircció General de Política Lingüística*) Autonomního společenství Katalánsko, rozsáhlý průzkum zaměřený na užívání jazyků v Jižním Katalánsku. O rok později provedla tato instituce obdobný výzkum i ve druhé části Katalánska. Průzkumu v Severním Katalánsku se zúčastnilo 402 respondentů, kteří byli rozděleni z důvodu vysoké migrace obyvatel,¹² mající pochopitelně vliv na jazykovou situaci, do departmentu Pyrénées-Orientales do dvou skupin: osoby pocházející ze Severního Katalánska nebo narozené v Severním Katalánsku a osoby, které se narodily jinde.¹³ Celkem 63,3 % účastníků průzkumu prohlásilo, že rozumí katalánsky, 37,1 % dokáže v tomto jazyce ústně komunikovat, 31,4 % respondentů je schopno číst v katalánštině a 10,6 % umí v tomto jazyce písemně komunikovat. U osob narozených v departmentu Pyrénées-Orientales byla míra znalosti katalánštiny výrazně vyšší. Katalánsky rozumělo 88,5 % účastníků průzkumu, katalánsky mluvilo 65,5 % respondentů, 47,8 % dokázalo v katalánštině číst a 17,1 % psát. Součástí výzkumu byl rovněž dotaz na jazyk užívaný v dětství a v rámci rodiny. Na 12,2 % osob prohlásilo, že v dět-

¹¹ Bonnet byl prefektem departementu Pyrénées-Orientales v letech 1993 –1997.

¹² Například v roce 1999 žilo v departmentu Pyrénées-Orientales podle údajů Státního ústavu pro statistiku a ekonomické studie (<https://www.insee.fr>) 58,85 % osob narozených v tomto departmentu, 35 % osob se narodilo v jiných částech Francie a 6,15 % v zahraničí.

¹³ Veškeré údaje o průzkumech z let 2004 a 2015 byly převzaty ze zprávy o výsledcích průzkumu z roku 2015, v němž jsou uvedeny pro srovnání i výsledky průzkumu z roku 2004. Zpráva je dostupná na: http://www.eurodistricte.cat/sites/default/files/contingut/connaissance_et_emploi_des_langues_en_catalogne_nord.pdf

ství mluvily katalánsky, 7,2 % pak katalánsky a francouzsky, takže katalánštinu užívalo v dětství celkem 19,4 % respondentů. Necelá 3 % (2,9 %) prohlásila, že katalánština je jejich mateřským jazykem. Průzkum také poukázal na rozdíly ve schopnostech používat katalánštinu a jejím skutečným užíváním v každodenním životě. Na 17,1 % respondentů narozených v Severním Katalánsku sice umí katalánsky psát, avšak jen 2,8 % si dělají poznámky v katalánštině. Téměř pětina osob (19,1 %) užívá v komunikaci s přáteli katalánštinu, přičemž v komunikaci s bilingvními osobami užívá většinou katalánštinu 13,8 % respondentů a 60,1 % osob mluví v této situaci pouze francouzsky. Katalánština je jazyk, který by chtěly ovládat nejen osoby narozené v departementu Pyrénées-Orientales (60,9 %), ale i osoby, které se sem přistěhovaly (56 %). Výsledky prokázaly, že katalánštinu ovládají nejméně mladí lidé. Katalánsky rozumí například 55,6 % osob ve věku 15 –34 let, kdežto u osob nad 55 let věku je to 68,3 % lidí, a obdobné rozdíly pozorujeme i v případě schopnosti ústní komunikace v katalánštině (28,5 a 40,2 %), schopnosti číst v katalánštině (16,3 a 36,6 %) a psát katalánsky (7,3 a 11,8 %).

Obdobný průzkum byl proveden v Severním Katalánsku ve spolupráci Autonomního společenství Katalánsko s Okresním zastupitelstvem departementu Pyrénées-Orientales (*Conseil Départemental des Pyrénées-Orientales*) a Přeshraničním francouzsko-katalánským ústavem Univerzity v Perpignanu (*Institut Franco-Catalan Transfrontalier de l'Université de Perpignan*) opět v roce 2015 (Direction Générale de Politique Linguistique – Conseil Départemental des Pyrénées-Orientales – Institut Franco-Catalan Transfrontalier de l'Université de Perpignan, 2015). Oproti předchozímu výzkumu došlo k výraznému navýšení počtu respondentů. Výzkumu se zúčastnilo 1 760 osob starších 15 let¹⁴ ze všech dvou set obcí nacházejících se v Severním Katalánsku.¹⁵ Od výzkumu provedeného v roce 2004 došlo díky migraci k velkým změnám ve složení populace Severního Katalánska. Ze 452 530 obyvatel Severního Katalánska se jich podle výsledků sčítání lidu v roce 2011 v departementu Pyrénées-Orientales narodilo jen 41 %.¹⁶ Na 53 % populace pocházelo z jiných částí Francie a 6 % obyvatel se narodilo v zahraničí. Do Severního Katalánska se tedy přistěhoval velký počet lidí z jiných francouzských oblastí. Tyto změny jsou součástí celkové tendenze v migraci obyvatelstva, kdy dochází ke stěhování populace ze severu Francie na jih. V případě Severního Katalánska pocházelo 65 % nově příchozích ze severu země a 35 % z jižních oblastí Francie, kde se užívá okcitánština. Oproti výsledkům z roku 2004 došlo k mírnému poklesu podílu osob rozumějících katalánsky (z 63,3 % na 61 %) a hovořících tímto jazykem (z 37,1 % a 35,5 %). Celkový počet osob rozumějících a hovořících katalánsky se však díky nárůstu populace

¹⁴ Podle výsledků sčítání lidu provedeného v roce 2011 Národním ústavem pro statistiku a ekonomické studie (<https://www.insee.fr>) žilo v departementu Pyrénées-Orientales 369 500 osob starších 15 let.

¹⁵ Z průzkumu byli vyňati obyvatelé regionu Fenouillèdes.

¹⁶ V posledním sčítání lidu provedeném před předchozím výzkumem, tedy v roce 1999, to bylo téměř 59 % (<https://www.insee.fr>).

v Severním Katalánsku zvýšil. Naopak došlo ke zvýšení podílu osob schopných číst v katalánštině (z 31,4 % na 39,2 %) a psát v tomto jazyce (z 10,6 % na 14,3 %). Je tedy zřejmé, že katalánština se stále méně používá v rodinách a předává z generace na generaci a stále více mladých lidí se seznamuje s katalánštinou ve škole.

Podle výsledků průzkumu provedeného v roce 2015 byla katalánština jediným mateřským jazykem nebo jedním z mateřských jazyků 12,7 % obyvatel Severního Katalánska starších 15 let. Jediným mateřským jazykem byla zejména u lidí vyššího věku, a to konkrétně 18,8 % v kategorii nad 65 let, 10,7 % ve věkové skupině 45 – 64 let, 3 % v kategorii 30 – 44 let a u osob mladších 29 let již nebyla katalánština jediným mateřským jazykem žádného respondenta. Z toho jednoznačně vyplývá, že došlo k zastavení předávání katalánštiny z generace na generaci v rodinách a většina nových mluvčích katalánštiny se naučila tento jazyk ve škole. Počet osob, které v Severním Katalánsku katalánštinu běžně užívají (většinou společně s francouzštinou),¹⁷ je oproti mluvčím majícím katalánštinu jako mateřský jazyk přibližně poloviční. Katalánštinu běžně užívá (společně s francouzštinou) 5,7 % populace departementu Pyrénées-Orientales, což ilustruje skutečnost, že řada obyvatel Severního Katalánska katalánštinu navzdory tomu, že ji ovládá, běžně neužívá, i když zde došlo oproti průzkumu z roku 2004 k mírnému nárůstu (ze 4,5 % na 5,7 %). Na 11,7 % účastníků průzkumu odpovědělo, že jazykem nebo jedním z jazyků, s nímž se ztotožňují (*langue d'identification*), je katalánština, což v podstatě odpovídá poměru populace, pro kterou je katalánština mateřským jazykem, a dokazuje, že katalánština příliš nepřitahuje mluvčí, kteří se naučili tento jazyk až v průběhu života, a spíše naopak část osob, jejichž mateřštinou byla katalánština, se s tímto jazykem přestává ztotožňovat.

Jak už jsme uvedli výše, v Severním Katalánsku došlo v podstatě k ukončení předávání katalánštiny mezi generacemi. Zatímco v komunikaci se svým otcem užívá podle výsledků průzkumu z roku 2015 16,1 % obyvatel katalánštinu a se svou matkou mluví katalánsky 14 % populace, s dětmi mluví katalánsky pouze 10,2 % respondentů. Nejčastěji (přibližně ve 20 %) se užívá katalánština v ústní komunikaci s prarodiči. V oficiální komunikaci, v obchodě a ve službách se v Severním Katalánsku užívá takřka výhradně francouzština. Katalánsky se nejvíce mluví doma v rámci rodiny (16,1 %), s přáteli (15 %), kolegy v zaměstnání (11,5 %) a se spolužáky (8,9 %). Velmi malý podíl katalánštiny existuje v písemné komunikaci. Poznámky v katalánštině si dělá jen 3,3 % populace departementu Pyrénées-Orientales. Na úradech užívá katalánštinu jen 0,6 % respondentů, v malých obchodech potom 8,1 % populace. Zajímavý je údaj, podle kterého 15 % obyvatel Severního Katalánska užívá pouze katalánštinu, když pobývají na území Jižního Katalánska. Zde je velký rozdíl mezi Severním a Jižním Katalánskem, kde na rozdíl od Severního Katalánska, kde katalánsky běžně nehovoří všichni lidé, kteří ji ovládají, užívají katalánštinu každodenně v podstatě všichni, kteří tento jazyk znají.

¹⁷ Pouze 1,3 % populace užívají běžně pouze katalánštinu, přičemž u osob nad 65 let je to 2,9 %.

Většina obyvatel departementu Pyrénées-Orientales si podle výsledků průzkumu z roku 2015 myslí, že se postavení katalánštiny v Severním Katalánsku zlepšuje a bude i nadále zlepšovat. Na 30,7 % populace se domnívá, že katalánština se v jejich departementu užívá dost a 15,5 % zastává názor, že se tento jazyk užívá dokoncě hodně. Na 19,3 % respondentů soudí, že se katalánština užívá více než před pěti lety a 27,3 % obyvatel zastává názor, že se bude v budoucnu užívat více než nyní. Jen 37,4 % účastníků průzkumu si myslí, že katalánština se užívá méně než před pěti lety a 24,7 % obyvatel zastává názor, že se bude v budoucnu užívat méně než teď. Velmi příznivé názory mají respondenti na opatření, která by měla zlepšit postavení katalánštiny ve Francii. Téměř 85 % účastníků průzkumu je stoupencem místní televize v katalánštině, 70 % je pro bilingvismus ve veřejném životě a 58 % populace by chtělo, aby se katalánština stala v Severním Katalánsku vedle francouzštiny druhým úředním jazykem. Ještě více příznivců má výuka katalánštiny a v katalánštině na školách. Na 76,1 % účastníků průzkumu je pro bilingvní výuku, 80,3 % pro výuku katalánštiny jako předmětu a 76,1 % obyvatel zastává názor, že katalánsky by se měli učit všichni žáci v Severním Katalánsku. Proti výuce katalánštiny je tedy přibližně pětina populace, což je vzhledem k tomu, že více než polovina obyvatel departementu Pyrénées-Orientales se narodila mimo Severní Katalánsko, pro katalánštinu a zlepšování jejího postavení na školách velmi příznivé.

3. OBLASTI UŽÍVÁNÍ KATALÁŠTINY

Poslední fáze úpadku užívání katalánštiny na území departementu Pyrénées-Orientales započala v padesátých letech 20. století (Trefaul 2016, s. 28). Obyvatelům Severního Katalánska a obecně všem mluvčím regionálních jazyků v evropské části Francie bylo tak dlouho vysvětlováno, že regionální jazyky nemají žádný význam a jejich užívání nedává žádný smysl, až tomu sami uvěřili a přestali katalánštinu předávat svým dětem. Přechod od bilingvismu k diglosii byl dokončen. Lidé užívali katalánštinu již pouze v omezené komunikaci se členy rodiny a přáteli, avšak v obchodě, službách nebo komunikaci s lékařem užívali zásadně francouzštinu. Procento osob znalých katalánštiny začalo prudce klesat. Příčinou úpadku katalánštiny byl také návrat řady Katalánců, kteří přicházeli do Francie ze Španělska od třicátých do sedesátých let 20. století z hospodářských a následně také politických důvodů, zpět do Jižního Katalánska (Lagarde 1996, s. 3),¹⁸ stěhování katalánsky hovořících obyvatel z venkova do měst a také za prací do jiných částí Francie a příchod řady lidí ze

¹⁸ V Perpignanu poklesl podle Ch. Lagardeho (Lagarde, 1996, s. 4) počet zde žijících Španělů ze 7 744 v roce 1975 na 6 352 v roce 1982 a 3 612 v roce 1990. Obdobné to bylo i v jiných městech. Jako příklad můžeme uvést Elne (1092 Španělů v roce 1975, 840 v roce 1982 a 536 v roce 1990), Ille-sur-Têt (697 Španělů v roce 1975, 580 v roce 1982 a 428 v roce 1990), Argelès-sur-Mer (616 Španělů v roce 1975, 352 v roce 1982 a 152 v roce 1990) nebo Le Soler (476 Španělů v roce 1975, 456 v roce 1982 a 272 v roce 1990).

severu Francie bez znalosti katalánštiny na pobřeží Severního Katalánska (Lagarde 2013, s. 458). Svou roli sehrál i návrat velkého množství francouzských osadníků z Alžírska (*Pieds-Noirs*), neboť řada z nich se usadila v Perpignanu a okolí a přispěla tak k posílení pozic francouzštiny na úkor katalánštiny v departementu Pyrénées-Orientales (Bernadó 1977, s. 164). Po druhé světové válce většina lidí v Severním Katalánsku mluvila, nebo aspoň rozuměla katalánsky. První generace, které jejich rodiče nepředali katalánštinu, ovládala a dodnes ovládá tento jazyk ještě pasivně, neboť katalánsky mezi sebou mluvili jejich rodiče. Další generace však již katalánsky nerozuměly. Ještě počátkem padesátých let předávalo svým dětem podle údajů uvedených ve zprávě o výzkumu o užívání katalánštiny z roku 2004 katalánštinu 60 % rodičů, v osmdesátých letech 30 %, dnes je to jen 10 %.¹⁹

Stoupenci katalánštiny nebyli nikdy paradoxně v popředí bojovníků za výuku regionálních jazyků ve Francii a první školy s vyučovacím jazykem katalánským tu vznikly například až po založení škol s vyučovacím jazykem baskickým. Důvodem nebude pravděpodobně jen skutečnost, že francouzsko-španělská hranice byla vždy, tedy i za Frankovy diktatury, více či méně otevřená, jak správně uvádějí Mary Sanchez a Luc Bonet (2009, s. 58), ale také genetická příbuznost francouzštiny a katalánštiny. Přesto je však školství oblastí veřejného života, kde se užívá katalánština v departementu Pyrénées-Orientales nejvíce.

Výuku katalánštiny na francouzských mateřských, základních a středních školách umožnil již Zákon 51-46 z 13. ledna 1951. Tento zákon, který je znám ve Francii jako *Loi Deixonne* (Joubert, 2015 s. 46), povolil kromě katalánštiny rovněž výuku bretonštiny, baskičtiny a okcitánštiny. Zákon však začal být uváděn do praxe až v roce 1969 a v případě katalánštiny dokonce až v roce 1976, kdy bylo ve Francii založeno sdružení škol s výukou v katalánštině nazvané *Bressola*. Vznik této asociace byl inspirován obdobným sdružením škol s výukou v baskičtině s názvem *Seaska* (Peix, 2015, s. 18),²⁰ přičemž první škola s vyučovacím jazykem baskickým na francouzském území byla založena v již výše uvedeném roce 1969 (Kadlec 2018/2019, s. 29). Cílem sdružení *Bressola* bylo podporovat výuku v katalánštině v Severním Katalánsku a už v roce 1976 vznikla v Perpignanu první katalánská škola, kterou navštěvovalo sedm žáků. Již o rok později byla založena další škola v obci Ponteilla, respektive v její části Nlys. Jednalo se o první katalánskou školu ve Francii sídlící v prostorách v obecním majetku.²¹ Počátky výuky v katalánštině na francouzském území však byly velmi obtížné, neboť sdružení mělo nedostatek finančních prostředků a orgány departementu Pyrénées-Orientales nechtěly výuku v katalánštině na

¹⁹ Veškeré údaje o průzkumech z let 2004 a 2015 byly převzaty ze zprávy o výsledcích průzkumu z roku 2015, v němž jsou uvedeny pro srovnání i výsledky průzkumu z roku 2004. Zpráva je dostupná na: http://www.eurodistricte.cat/sites/default/files/contingut/connaissance_et_emploi_des_langues_en_catalogne_nord.pdf

²⁰ *Seaska* znamená v baskičtině „kolébka“.

²¹ Šlo o budovu bývalé francouzské školy, která v těchto prostorách ukončila činnost.

svém území finančně podporovat. Potom, co okresní zastupitelstvo odmítlo opětovně udělit počátkem roku 1982 dotaci na provoz katalánských škol, zahájili členové sdružení *Bressola* hladovku, v jejímž rámci manifestovali před restauracemi, v nichž obědvali členové okresního zastupitelstva. Protesty skončily úspěchem a *Bressola* získala první dotaci pro své školy. V roce 1986 navrhla francouzská vláda začlenit školy provozované sdružením do systému veřejného vzdělávání, avšak nová vláda tento závazek nenaplnila a navrhla, aby se katalánské školy změnily na školy bilin-gvní s rovnoramenným zastoupením výuky v katalánštině a francouzštině. V roce 1995 byla konečně podepsána dodnes platná dohoda s francouzským státem, podle níž stát začne hradit po pěti letech existence každé školy s vyučovacím jazykem katalánským mzdy učitelů, přičemž v prvních pěti letech se musejí školy financovat samy. Následně vznikly další čtyři mateřské a základní školy s vyučovacím jazykem katalánským (Le Soler, Saint-Estève, Perpignan a Caldégas) a v roce 2003 první střední škola (*collège*) v Le Soler.

V současnosti řídí sdružení *Bressola* celkem osm škol v pěti obcích Severního Katalánska, do nichž chodí více než tisíc dětí, žáků a studentů ve věku od dvou do patnácti let.²² Nejstarší školu s vyučovacím jazykem katalánským, nacházející se v centru Perpignanu, ve které jsou v současnosti otevřeny tři třídy mateřské školy a čtyři třídy základní školy, navštěvuje přibližně 170 dětí ve věku dvou až deseti let. Venkovská malotřídní škola v Nyls má nyní jednu třídu mateřské školy, do které přijímá děti ve věku od dvou do pěti let, jednu třídu pro žáky prvního až třetího ročníku základní školy a jednu třídu pro žáky následujících dvou ročníků základní školy. Celkem do této školy chodí 70 žáků. Obdobně je organizovaná, s výjimkou toho, že v mateřské škole nemá jen jednu, ale dvě třídy, rovněž škola v městečku Prades, založená v roce 1990, kterou navštěvuje 110 žáků. Nejvíce žáků (celkem 180) je zapsáno na škole v Le Soler, která má samostatnou třídu pro všechny tři ročníky mateřské školy a pět ročníků základní školy. Dvě třídy mateřské školy a čtyři třídy základní školy pro 140 žáků má škola v Saint-Estève. Druhá škola v Perpignanu vznikla v roce 1999 a v současnosti do ní chodí také 140 žáků. Je rozdělena na tři třídy mateřské a čtyři třídy základní školy. Nejmenší a nejnovější školou s vyučovacím jazykem katalánským ve Francii je škola nacházející se v městečku Pézilla-la-Rivière, která vznikla teprve v roce 2017. V současnosti má jednu třídu mateřské a jednu třídu základní školy, které navštěvuje 25 dětí. Již téměř 20 let je možné pokračovat ve výuce v katalánštině až do věku 15 let dětí. Čtyři ročníky střední školy tu navštěvuje dohromady 190 dětí.

Většinu škol s vyučovacím jazykem katalánským tvoří malotřídky a školy sdružení *Bressola* uplatňují princip vertikality, to znamená, že do jedné třídy chodí žáci navštěvující různé ročníky školy. Podstatná část dětí navštěvujících tyto školy po-

²² Informace byly převzaty z webové stránky <https://www.bressola.cat/ecoless-bressola> a získány během návštěvy sdružení dne 2. srpna 2021.

chází z rodin, kde se doma užívá francouzština, neboť katalánština není již od druhé světové války mateřským jazykem velké části dětí v Severním Katalánsku (Sanchiz – Bonet 2009, s. 58), a řada dětí užívá katalánštinu jen ve škole. Katalánština není ve školách provozovaných sdružením *Bressola* pouze vyučovacím jazykem, ale rovněž jazykem školy, skupinových aktivit, her a konverzace mezi učiteli a žáky. Cílem je, aby byly děti po skončení školní docházky bilingvní. Všechny školy fungují na bázi sdružení a každá rodina přispívá na jejich provoz částkou vypočítanou na základě příjmu rodiny. Kromě příspěvků francouzského státu a orgánů místní samosprávy spolufinancují provoz těchto škol rovněž orgány Autonomního společenství Katalánsko a další subjekty z Jižního Katalánska (provincie Barcelona, Gerona a Lleida, města Barcelona a Gerona atd.).

V roce 1981 založila část zakladatelů sdružení *Bressola* jiné sdružení s názvem *Arrels*, jehož cíle byly stejné jako cíle sdružení *Bressola*. Do mateřské školy *Arrels* nastoupilo od 1. září téhož roku osm dětí a do první třídy základní školy dva žáci. Sdružení *Arrels* se rozhodlo nezakládat další školy a provozovalo v Perpignanu jedinou školu, ve které mohly děti absolvovat mateřskou školu a následně všechny třídy školy základní. Od roku 1995 je škola *Arrels* součástí systému státních škol. V současnosti ji navštěvuje 222 žáků.²³

Kromě výše uvedených škol, na kterých probíhá výuka pouze v katalánštině, existují v departementu Pyrénées-Orientales také školy bilingvní, na nichž se vyučuje v katalánštině i ve francouzštině.²⁴ Tato bilingvní výuka byla zahájena v roce 1992,²⁵ tedy až po započetí dvojjazyčné výuky v Bretani a Severním Baskicku. V mateřských a základních školách je uplatňován princip parity, což znamená, že zde probíhá výuka se stejným počtem hodin ve francouzštině a katalánštině. Na středních školách (*collège* i *lycée*) jsou některé předměty, jako například dějepis, zeměpis, matematika a tělesná výchova, vyučovány v obou jazycích. K tomu mají žáci pochopitelně hodiny katalánštiny. Studenti mohou skládat maturitní zkoušku z dějepisu a zeměpisu v katalánštině a katalánština může být hodnocena jako druhý cizí jazyk. Cílem je, aby absolventi těchto středních škol dosáhli úrovně B2 – C1 podle Společného evropského referenčního rámce. Paritní princip výuky začal být uplatňován poprvé v jedné z mateřských škol v Perpignanu v roce 2003 a první absolventi skládali bilingvní maturitu v roce 2016. Takováto bilingvní výuka od mateřské školy až po maturitu probíhá ve 12 obcích departementu (Argèles-sur-Mer, Bourg-Madame, Cabestany, Céret, Elne, Fort-Romeu, Ille-sur-Têt, Le Soler, Perpignan, Prades, Rivesaltes, Thuir), přičemž v některých městech je takovýchto škol hned několik.²⁶

²³ Informace byly získány od vedení školy během návštěvy dne 3. srpna 2021.

²⁴ Údaje o bilingvních školách byly získány během návštěvy sdružení *Bressola* dne 2. srpna 2021.

²⁵ Bilingvní katalánsko-francouzská výuka byla zahájena na střední škole v Garrigole.

²⁶ Například v Perpignanu se jedná o šest mateřských a šest základních škol, jednu nižší střední školu (*collège*) a jednu vyšší střední školu (*lycée*).

Součástí Univerzity v Perpignanu je Přeshraniční francouzsko-katalánský ústav nabízející kromě kurzů katalánštiny od úrovně A až po úroveň B2 také bakalářské studium překladatelství katalánština-francouzština a magisterské a následně i doktorské studium katalánských studií. V současnosti je na tomto ústavu zapsáno 185 studentů.

Možnost navštěvovat výuku v katalánštině nebo se učit katalánštinu jako cizí jazyk má velká část žáků a studentů chodících do škol v Severním Katalánsku.²⁷ Výuku v katalánštině nabízí podle informací uvedených na webu sdružení *Bressola* 49 % základních škol, přičemž na 15 % škol je nabízena výuka v katalánštině (školy s výukou pouze v katalánštině a školy s výukou v katalánštině a francouzštině) a na 34 % základních škol mohou děti studovat katalánštinu jako cizí jazyk. U vyšších stupňů vzdělávacího systému jsou tato čísla ještě vyšší. Na prvním stupni středních škol (*collège*) je možnost studovat katalánštinu na 69 % škol (výuka v katalánštině na 41 % škol a studium katalánštiny jako cizího jazyka na 28 % škol) a na druhém stupni středních škol (*lycée*) nabízí příležitost naučit se katalánsky dokonce 73 % škol (výuka v katalánštině na 20 % škol a studium katalánštiny jako cizího jazyka na 53 % škol).

Tyto možnosti však většina žáků a studentů v Severním Katalánsku nevyužívá. Na rozdíl od podílu škol s možností výuky katalánštiny nebo v katalánštině podíl žáků seznamujících se s katalánštinou s postupujícím věkem dětí klesá. Na základních školách se učí podle údajů poskytnutých orgány departementu Pyrénées-Orientales v katalánštině 7,8 % dětí a 17,3 % dětí studuje katalánštinu jako cizí jazyk, na prvním stupni středních škol už je to jen 3,7 % a 3,8 % a na lyceích studuje v katalánštině (ať už pouze v katalánštině nebo v katalánštině a francouzštině) pouze 1,1 % studentů a katalánštinu si jako cizí jazyk volí 3,7 % studentů. To je výrazně méně než například v Severním Baskicku, kde se na základních školách účastní výuky v baskičtině 38,6 % dětí (Kadlec 2020b, s. 114), ačkoliv je zde podíl osob ovládajících baskičtinu nižší než podíl osob znalých katalánštiny ve francouzské části Katalánska.²⁸ Je pochopitelné, že na tato čísla má nezanedbatelný vliv genetická příbuznost francouzštiny a katalánštiny.

Přibližně 70 % rodičů zapisuje své děti do škol s vyučovacím jazykem katalánským nebo do bilingvních škol s vyučovacím jazykem francouzským a katalánským z jiného důvodu než z důvodu předávání katalánštiny z generace na generaci (Peix 2015, s. 168). Jejich cílem je, aby znalost katalánštiny umožnila jejich dětem nalézt lepší pracovní uplatnění, ať už v Jižním Katalánsku nebo v Severním Katalánsku, kde místní podniky a instituce úzce spolupracující se subjekty se sídlem na druhé straně hranice.

²⁷ Údaje uvedené v tomto odstavci byly získány během návštěvy sdružení *Bressola* dne 2. srpna 2021.

²⁸ Aktivní znalost baskičtiny má 20,5 % a znalost pasivní 9,3 % obyvatelstva.

Pokud jde o média, tak obyvatelé Severního Katalánska mohou poslouchat rozhlasové stanice a dívat se na televizi vysílající z Jižního Katalánska a číst periodika vydávaná v katalánštině ve Španělsku. V samotném Severním Katalánsku nejsou s výjimkou škol a sdružení zaměřených na vzdělávání vydávány žádné tiskoviny v katalánštině. V minulosti vycházela v Severním Katalánsku místní edice deníku *El Punt* sídlícího v Geroně, avšak její vydávání bylo z ekonomických důvodů ukončeno. Pouze v týdeníku *La Semaine du Roussillon* se občas objevují krátké texty v katalánštině. Pořady v katalánštině vysílají i veřejnoprávní rozhlasová stanice *France Bleu Roussillon* a televize *France 3 Pays Catalan*. Jediným hromadným sdělovacím prostředkem se sídlem v Severním Katalánsku užívajícím výhradně katalánštinu je *Ràdio Arrels* založené v roce 1981.

Na propagaci a šíření katalánského jazyka a kultury v departementu Pyrénées-Orientales se kromě škol podílí řada institucí a sdružení, která tak svou činností napomáhají ke zlepšování postavení katalánštiny v Severním Katalánsku. Na prvním místě je třeba se zmínit o Sdružení pro výuku katalánštiny (*Associació per a l'ensenyanment del català*). Členy tohoto sdružení, založeného v roce 1983, jsou učitelé, studenti a rodiče žáků podporující výuku katalánštiny v departementu Pyrénées-Orientales. Jeho cílem je zejména výběr a vzdělávání učitelů katalánštiny. V rámci orgánů departementu má záležitosti týkající se katalánského jazyka a kultury v kompetenci Útvar kultury, kulturního dědictví a katalánských záležitostí Okresního úřadu Pyrénées-Orientales (*Direction Culture, Patrimoine et Catalanité du Conseil Départemental des Pyrénées-Orientales*), který kromě financování bilingvní výuky na školách²⁹ a katalánských kulturních aktivit pořádá sám v Katalánském domě (*Casa de la Catalanaitat*) řadu akcí na podporu katalánského jazyka a kultury. Pozitivní vliv na postavení katalánštiny ve Francii má vedle místních organizací také zastoupení Autonomního společenství Katalánsko (*Casa de la Generalitat de Catalunya*), které bylo otevřeno v Perpignanu v roce 2003 a jehož úkolem je posilování vztahů mezi Severním a Jižním Katalánskem. Kromě ekonomické spolupráce a podpory přeshraničních projektů se toto zastoupení podílí také na šíření katalánského jazyka a kultury, jehož součástí je i pořádání kurzů katalánštiny a organizace zkoušek potvrzujících úroveň znalosti tohoto jazyka.

Od roku 1993 se začalo v Severním Katalánsku zavádět dvojjazyčné silniční značení a ve většině obcí narazíme na dvojjazyčné názvy ulic. Toponyma si jsou často velmi podobná a liší se pouze pravopisně, neboť v podstatě veškerá toponyma v departementu Pyrénées-Orientales jsou katalánského původu, protože obce vznikly a byly pojmenovány před začleněním území do Francie.

²⁹ At' už přímo, nebo prostřednictvím Sdružení pro výuku katalánštiny, jehož činnost spolufinancuje.

4. ZÁVĚR

Znalost katalánštiny v Severním Katalánsku je nižší než v Jižním Katalánsku. Ještě větší rozdíly však existují mezi znalostí tohoto jazyka a jeho reálným užíváním v každodenním životě, neboť katalánštinu neužívají často i osoby, které tento jazyk ovládají. Alà Baylac Ferrer, ředitel Přeshraničního francouzsko-katalánského ústavu při Univerzitě v Perpignanu sdělil, že katalánštinu užívá v běžném každodenním životě (tedy zejména v neformální komunikaci v rámci rodiny a s přáteli) v Severním Katalánsku 1 – 2 % populace, zatímco v Jižním Katalánsku je to 34 % obyvatel. Mimo rodinné prostředí se užívá katalánštinu jen velmi málo. Kromě výše uvedených faktorů a skutečnosti, že Jižní Katalánsko má mnohem větší rozlohu i počet obyvatel než Severní Katalánsko, má na nedobré postavení katalánštiny a dalších regionálních jazyků ve Francii vliv také francouzská jazyková politika založená na monolingvismu. Důvody však můžeme hledat i v historických rozdílech mezi Francií a Španělskem. Francie je a byla vždy mnohem více centralizovaným státem než Španělsko. Katalánský separatismus ve Španělsku není ve Francii, pro kterou je nedělitelnost území státu již od Velké francouzské revoluce velmi důležitá, dobře přijímán a zhoršuje postavení katalánštiny a regionálních jazyků obecně, které byly a v případě francouzských zámořských území stále jsou spojovány s ohrožením celistvosti státu. Generál Franco nařídil používat v celém Španělsku pouze španělštinu a katalánština byla obdobně jako baskičtina nebo galicijština symbolem odporu proti jeho diktatuře. Ve Francii byla naopak od Velké francouzské revoluce prezentována francouzština jako symbol svobody a regionální jazyky byly spojovány s předchozím absolutistickým režimem. Elita a buržoazie ve Francii byly první, kdo přešly na užívání francouzštiny, aby si zajistily lepší místo ve společnosti a odlišily se od prostého lidu, zatímco v Barceloně místní buržoazie, pyšná na katalánskou kulturu, dále užívala a obhajovala katalánštinu. Ve Francii je rovněž výrazně rozšířenější a silnější pocit národní identity než ve Španělsku, neboť Francie byla často ve válce s jinými evropskými mocnostmi, kdežto ve Španělsku docházelo spíše k občanským válkám uvnitř státu.

Od devadesátých let 20. století dochází i ve Francii ke zvýšení zájmu o katalánštinu, a to nejen u Katalánců navracejících se ke svým kořenům, ale i u ostatních obyvatel departementu Pyrénées-Orientales, a změně nahlízení na tento jazyk, což souvisí se změnou přístupu Francie k regionálním jazykům. Důkazem je zvýšený zájem o bilingvní výuku. Příčinou je jednoznačně změna postavení katalánštiny po pádu frankismu ve Španělsku, budování Evropské unie a ekonomický rozvoj Jižního Katalánska nabízející řadu pracovních příležitostí pro obyvatele Severního Katalánska se znalostí katalánštiny. Z pocitu nadřazenosti vůči Jižnímu Katalánsku (Severní Katalánsko bylo sice chudým regionem, avšak v rámci bohaté a demokratické země) se obyvatelé francouzské části Katalánska dostali do situace, kdy je Jižní Katalánsko, jedna z ekonomicky nejrozvinutějších částí Španělska, vyspělejší a nabízí dobré

možnosti nalezení práce pro obyvatele Severního Katalánska ovládající katalánský jazyk. V departementu Pyrénées-Orientales je nejvyšší míra nezaměstnanosti ze všech francouzských departementů nacházejících se v evropské části Francie.³⁰ V Jižním Katalánsku je sice míra nezaměstnanosti dokonce ještě o něco vyšší,³¹ přesto je však možné nalézt v Geroně a hlavně v Barceloně, kam trvá cesta vlakem TGV z Perpignanu, který se dle řady jeho obyvatel tak stal předměstím Barcelony, pouze hodinu, velmi dobré pracovní uplatnění. Severní a Jižní Katalánsko začínají po staletích izolace tvořit díky vzniku Evropské unie jeden propojený region.³² Tento proces, jenž vede ke zlepšení postavení katalánštiny a renesanci zájmu o katalánštinu, je však teprve na počátku a má z řady výše uvedených důvodů zpoždění oproti obdobnému procesu probíhajícímu v obou částech Baskicka. Nezastupitelnou roli v procesu zlepšování postavení katalánštiny v Severním Katalánsku má škola nahrazující přirozené předávání katalánského jazyka v rodinách, které bylo, například na rozdíl od Severního Baskicka, kde je baskiština i dnes mateřštinou 16 % populace (Kadlec 2020a, s. 97), přerušeno. Tato role školy přitom není nová, škola a povinná školní docházka zajistily, že v Severním Katalánsku byla postupně nahrazena katalánština francouzštinou.³³ Jedná se však o složitý a dlouhodobý úkol, neboť velká část populace Severního Katalánska katalánštinu neovládá a navíc ani z tohoto regionu nepochází. Další překážkou může být přístup francouzského státu, který sice poněkud pozměnil přístup k regionálním jazykům, avšak přesto dochází k přijímání rozhodnutí v neprospěch regionálních jazyků, jako bylo rozhodnutí francouzské Ústavní rady (*Conseil constitutionnel*), která v květnu 2021, měsíc po konečném schválení Zákona o regionálních jazycích (*Loi relative à la protection patrimoniale des langues régionales et à leur promotion*)³⁴ francouzským parlamentem, označila některé jeho části, například ustanovení o výuce pouze v těchto jazycích na školách, za protiústavní. Příslibem pro zlepšení postavení katalánštiny ve Francii je pozitivní vztah obyvatel Severního Katalánska k tomuto jazyku navzdory skutečnosti, že většina místní populace se narodila mimo katalánská území a s katalánským jazykem měla možnost se seznámit až po svém přestěhování do departementu Pyrénées-Orientales.

³⁰ 12,2 % v posledním čtvrtletí roku 2020 podle údajů Státního ústavu pro statistiku a ekonomické studie (<https://www.insee.fr>).

³¹ Míra nezaměstnanosti v Autonomním společenství Katalánsko činila podle údajů Španělského statistického úřadu (<https://www.ine.es>) ve stejném období 13,9 % (v provincii Gerona 14,7 % a v provincii Barcelona 12,4 %).

³² Epidemie covidu-19 a s ní spojená cestovní omezení poukázala na to, do jak velké míry jsou obě části Katalánska vzájemně propojeny.

³³ Obdobně jako byla v Belgii díky škole nahrazena valonština francouzštinou.

³⁴ Tomuto zákonu se ve Francii říká *Loi Molac* podle bretonského poslance Paula Molaca, který se o jeho přijetí zasloužil.

Bibliografie

- ALMARCHA PARÍS, Míriam – BAYLAC FERRER, Alà (2012): La langue des Pays Catalans. In: *Langues et cité*, 21, s. 1 – 12.
- BAYLAC-FERRER, Alà (2009): *Catalunya Nord. Societat i identitat – reflexions, viències i panorama català*. Canet-en-Roussillon: Trabucaire. 208 s.
- BERNADÓ, Domènec, J. (1977): Langue, société et espace en Catalogne du Nord. In: *Revue géographique des Pyrénées et du Sud-Ouest*, roč. 48, č. 2, s. 153 – 170.
- JOUBERT, Aurélie (2015): Deux langues à valeurs contrastées: Représentations et perception de l'occitan et du catalan. In: *Zeitschrift für Katalanistik*, 28, s. 37 – 53.
- KADLEC, Jaromír (2018/2019): Baskiština na školách ve Španělsku a ve Francii. In: *Cizí jazyky*, roč. 62, č. 5, s. 25 – 31.
- KADLEC, Jaromír (2018a): Jazykové zákony v Katalánsku a jejich vliv na zlepšení postavení katalánštiny ve společnosti. In: *Časopis pro moderní filologii*, roč. 100, č. 2, s. 250 – 262.
- KADLEC, Jaromír (2018b): Jazyková situace a jazyková politika na Baleárských ostrovech. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 69, č. 2, s. 370 – 248.
- KADLEC, Jaromír (2020a): K otázce vývoje demolinguistické situace v Baskicku. In: *Časopis pro moderní filologii*, roč. 102, č. 1, s. 89 – 101.
- KADLEC, Jaromír (2020b): Comparaison de la situation actuelle du basque en Espagne et en France. In: *Revue Roumaine de Linguistique*, roč. 65, č. 2, s. 105 – 118.
- LAGARDE, Christian (1996): *Conflits de langues, Conflits de groupes. Les immigrés espagnols du Roussillon*. Paris: L'Harmattan. 318 s.
- LAGARDE, Christian (2013): Le catalan. In: *Histoire sociale des langues de France*. In: G. Kremnitz (ed.): Rennes: Presses Universitaires de Rennes, s. 455 – 464.
- MANZANO, Francis (2004): Pratiques et représentations linguistiques à la marge sud du territoire français (Languedoc, Roussillon). In: *Glottopol*, 4, s. 69 – 85.
- PEIX, Rita (2015): *Enseignement du catalan et plurilinguisme*. Perpignan: Presses universitaires de Perpignan. 342 s.
- Région Languedoc-Roussillon (1993): Catalan – Pratiques et Représentations dans les Pyrénées Orientales, Sondage, Résultats et Analyses. Montpellier.
- Région Languedoc-Roussillon (1998): Pratiques et Représentations du Catalan: Région Languedoc-Roussillon. Montpellier.
- Gouvernement de la Catalogne, Département de la Culture, Direction générale de politique linguistique – Conseil départemental des Pyrénées-Orientales – Institut Franco-Catalan transfrontalier de l'Université de Perpignan (2015): *Connaissance et emploi des langues en Catalogne Nord*. Perpignan. 13 s.
- ROSELLÓ I PERALTA, Carles (2011): La langue catalane au début du XXIe siècle. In: *L'Action nationale*, č. 6 – 7, s. 11 – 34.
- TREFAULT, Thierry (2016): Étudiants et apprenants de catalan en Catalogne du nord: écho du conflit diglossique espagnol. In: *Circula*, č. 3, s. 20 – 42.
- SANCHIZ, Mary – BONET, Luc (2009): L'enseignement du catalan en tant que langue régionale en France – État des lieux 2009. In: *Tréma*, 31, s. 57 – 68.

Internetové zdroje

Associació per a l'ensenyament del català. Dostupné na: <http://aplec.cat/fr/>. [cit. 20. 09. 2021]

La Bressola. Dostupné na: <http://www.bressola.cat>. [cit. 20. 09. 2021]

Casa de la Generalitat de Catalunya a Perpinyà. Dostupné na: https://presidencia.gencat.cat/ca/ambits_d_actuacio/casa-generalitat-a-perpinya. [cit. 20. 09. 2021]

Generalitat de Catalunya. Llengua catalana. Dostupné na: <http://www.llengua.gencat.cat/ca>

Govern d'Andorra, Departament d'Estadística. Dostupné na: <http://www.estadistica.ad>. [cit. 20. 09. 2021]

Institut franco-catalan transfrontalier. Dostupné na: <https://www.univ-perp.fr/fr/les-facultes-instituts-et-centres/institut-franco-catalan-transfrontalier-ifct>. [cit. 20. 09. 2021]

Institut national de la statistique et des études économiques. Dostupné na: <https://www.insee.fr>. [cit. 20. 09. 2021]

Instituto Nacional de Estadística. Dostupné na: <https://www.ine.es> [cit. 20. 09. 2021]

LECLERC, Jacques: *La langue catalane et son histoire.* Dostupné na: <https://www.axl.cefan.ulaval.ca/monde/catalan.htm>. [cit. 20. 09. 2021]

KRONIKA

NA VLNÁCH ČASU A HLADANIA... (k okrúhlemu jubileu Alexandry Jarošovej)¹

Začiatkom roka 2022 sme sa potešili správe, že v súťaži *Slovník roka 2020 – 2021*, ktorú vyhlasuje Jednota tlumočníkov a prekladatelů² v Prahe, získal hlavnú cenu 4. zväzok *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (O – Pn 2021). Popri autor-sko-redaktorskom tíme má na tomto úspechu nepochybne výrazný podiel hlavná vedecká redaktorka tohto viacvázkového lexikografického diela PhDr. Alexandra Jarošová, CSc., s ktorou si pripomíname jej významné životné jubileum.³ V roku 2012 bola jubilantke udelená Čestná plaketa SAV Ľudovítu Štúra za zásluhy v spoločenských vedách, rovnako aj pri príležitosti tohtoročného životného jubilea získala Alexandra Jarošová prestížne ocenenie – Medailu SAV za podporu vedy.

Alexandra Jarošová sa narodila 22. februára 1952 v Prahe. Vyštudovala ruský a anglický jazyk na Filologickej fakulte Štátnej univerzity A. A. Ždanova v Leningrade (1975, teraz Petrohradská štátnej univerzita) a slovenský jazyk a literatúru na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1999). Po krátkom pôsobení na Strednej ekonomickej škole v Bratislave a v Slovenskom výskumnom a vývojovom centre urbanizmu a architektúry v Bratislave nastúpila v roku 1980 do Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV (ďalej JÚLŠ SAV) v Bratislave, kde vypracovala kandidátsku dizertačnú prácu orientovanú na konfrontačný a porovnávací výskum slovies pohybu v slovenčine a ruštine. Výsledky z dizertácie publikovala v kolektívnej monografii *Porovnávací opis slovnej zásoby* (1993, spoluautor J. Dolník, J. Benkovičová). V ústave pracovala postupne v oddelení slovanských jazykov, oddelení lingvistických dát a od roku 2002 je členkou oddelenia súčasnej lexikológie a lexikografie najprv ako zástup-

¹ Článok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA 2/0016/21 *Slovník súčasného slovenského jazyka – 7. etapa (koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-lexikografický výskum)*.

² Dostupné na: <https://www.jtpunion.org/vysledky-souteze-slovnik-roku-2020-2021> [cit. 23. 2. 2022].

³ Vedeckú prácu Alexandry Jarošovej detailnejšie priblížili tieto články: HORECKÝ, Ján (2002): Nová päťdesiatnička – Alexandra Jarošová. In: *Kultúra slova*, roč. 36, č. 1, s. 33 – 34; BUZÁSSYOVÁ, Klára (2002): Jubileum Alexandry Jarošovej. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 53, č. 1, s. 65 – 68; BUZÁSSYOVÁ, Klára (2012): Životné jubileum Alexandry Jarošovej. In: *Slovenská reč*, roč. 77, č. 3 – 4, s. 208 – 214; BALÁŽOVÁ, Lubica (2012): Hommage à Alexandra Jarošová. In: *Kultúra slova*, roč. 46, s. 115 – 118. V zborníku *Slovo v slovníku. Aspekty lexikálnej sémantiky – gramatika – štylistika (pragmatika)* (2012) z rovnomennej konferencie, ktorá sa konala pri príležitosti jubilea Alexandry Jarošovej, jej vedecké dielo zhodnotila rovnako K. Buzássyová.

kyňa vedúcej K. Buzássyovej a v rokoch 2007 – 2012 ako vedúca oddelenia. Portfólio jej vedeckého záujmu je skutočne široké – prekladová a výkladová lexikografia, lexikológia, gramatika, terminológia, ale aj korpusová lingvistika. Posledné menované disciplínu uviedla A. Jarošová na Slovensko informovaním o korpusoch textov národných jazykov (1993, 1994, 1997).⁴ Spoločne s kolegom Vladimírom Benkom stála na začiatku budovania databázy elektronických textov, ktorá je dnes známa ako Slovenský národný korpus. Obaja položili základy korpusovolinguistických a informatických stretnutí, keď v roku 2001 pripravili 1. ročník konferencie s internacionálnym renomé *Slovo* pod názvom *Slovenčina a čeština v počítačovom spracovaní*. Tieto stretnutia pokračujú v dvojročných intervaloch do dnešných dní už v gescii oddelenia Slovenského národného korpusu JÚLŠ SAV. Rovnako s V. Benkom participovala na viacerých medzinárodných projektoch zameraných na počítačovú lexikografiu (Trans-European Language Resources Infrastructure – TELRI I, 1995 – 1997; TELRI II, 1999 – 2001; European Network of e-Lexicography – ENeL, 2013 – 2017).

A. Jarošová nadobudla lexikografické skúsenosti v kolektíve *Veľkého slovensko-ruského slovníka*, v ktorom sa spoluautorsky podieľala na 4. až 6. zväzku (1990, 1993, 1995). Od dvojjazyčnej lexikografie a štúdií s touto tematikou sa plynule dostala k výkladovému slovníku a terminologickej problematike. Keď v roku 2006 vyšiel prvý zväzok a v roku 2011 druhý zväzok *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (ďalej SSSJ), odborná verejnosť už dobre poznala zohratý hlavný redaktorský tandem Klára Buzássyová a Alexandra Jarošová tohto rodiaceho sa diela. V spoluautorstve s K. Buzássyovou a ďalším vedeckým redaktorom J. Bosákom pripravili strategickú kapitolu slovníka *Východiská a zásady spracovania slovníka* (2006). V pozícii ostatných vedeckých redaktorov sa vystriedalo niekoľko zvučných mien: J. Skladaná (1. zv.), J. Bosák (1. – 3. zv.), M. Sokolová (3. zv.), I. Hrubaničová (4. zv.), M. Ivanová (4. zv.). A. Jarošová sa od začiatku prác podieľala na precizovaní koncepcie slovníka v podobe špecifických inštruktážnych materiálov týkajúcich sa napr. lexikalizovaných spojení, synonymie, frazeologie, slovesnej väzby, reflexivity slovies, lexikálnej variantnosti, podoaby adjektívnych perifráz, nadstavbových slovných druhov (zámen, čísoviek). Od odchodu K. Buzássyovej do dôchodku nasledujúce zväzky zastrešuje jubilantka ako hlavná vedecká redaktorka sice sólovo, ale v úzkej spolupráci s ďalšími vedeckými redaktorkami – najmä s M. Sokolovou, M. Ivanovou a I. Hrubaničovou. V nasledujúcich riadkoch sa sústredíme predovšetkým na jubilantkinu vedeckovýskumnú prácu posledného decenia, ktoré reprezentuje 48 publikačných jednotiek.⁵

⁴ Konkrétnie v článkoch: Korpus textov slovenského jazyka. In: *Slovenská reč* (1993), roč. 58, č. 2, s. 89 – 95; Budovanie automatizovaného korpusu slovenských textov. In: *Slovenské pohľady* (1994), roč. 110, č. 8, s. 116 – 117; Lexikografia a počítače – slovenský variant. In: S. Ondrejovič (ed.): *Sociolinguistica Slovaca 3. Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy* (1997). Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, s. 304 – 311.

⁵ Kompletný zoznam bibliografie A. Jarošovej je dostupný na: https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=user-org-user&user_no=2831&action=publications.

Slovesnému vidu sa A. Jarošová venovala v troch teoreticko-metodologických štúdiách: *Vidová opozícia a vidová korelácia v slovenčine* (2013), *Problém rozsahu vidovej korelácie: zisťovanie možností za hranicami imperfektivizácie a mutácie* (2013) a *Existencia a funkcia vidových trojíc v slovenčine* (2013, posledná štúdia v spoluautorstve s M. Sokolovou). Všeobecný význam dokonavého vidu vymedzuje v zhode s E. Paulinym⁶ (1981) ako ohraničené trvanie deja. Predpokladom ohraničenosťi deja sú podľa nej dva korelačné príznaky – prirodzený limit v podobe dosiahnutia výsledku deja (čím nastupuje nový stav = mutácia v zmysle výkladu F. Daneša a Z. Hlavsu⁷) a limit v podobe vykonania prirodzene ohraničeného kvanta deja. Autorka uznáva sufíxalne aj prefixálne tvorenie vidových dvojíc a vyčleňuje niekoľko skupín slovies s prefixálnou vidotvorbou (akcionálne triedy), napr. dvojicu, kde perfektívum označuje vymedzené kvantum procesu a imperfektívum má význam (ne) prerusenej multiplikácie perfektívnych dejov (*zakašľať – kašlať*) alebo význam kontinuálneho procesu (*zaradovať sa – radovať sa*). Pri otázke statusu vidových dvojíc – perfektívum a imperfektívum ako dva tvary jednej lexémy alebo dve samostatné lexémy – pracuje A. Jarošová s úrovňou lexie (konkrétneho významu monosémického alebo polysémického slovesa, v rámci neho aj s užšou kontextovou lexiou) a úrovňou lexémy (súhrn všetkých lexií slovesa). Na úrovni lexie hodnotí imperfektívum a perfektívum vo vidovej dvojici ako dva tvary jednej lexémy, pričom ako základný tvar stanovuje bud' a) „hyperlexiu“ (obidva vidové tvary, napr. *dat'/dávať*), b) derivačne primárnu formu (*dat*), alebo c) nepríznakovú formu – imperfektívum (*dávať*). Na úrovni lexémy s viacerými lexiemi uvažuje o dvoch slovesách. Môžeme tu pozorovať, že jubilantka svoje postuláty formuluje na základe bohatých skúseností s rozsiahlym (slovesným) materiálom.

Ani slovotvorné či morfematické alebo morfonologické témy nie sú A. Jarošovej cudzie a vie sa s nimi bravúrne popasovať. V štúdiu *Percepcia a lexikografické spracovanie zložených adjektív* (2011) porovnávala zložené adjektíva s kvantifikačno-intenzifikačným komponentom domáceho a cudzieho pôvodu, ktorého status kolíše medzi prefixoidom a koreňovou morfémou (*malo-, veľko-, vysoko-; makro-, mini-, mega-*). Analyzovala tiež kompozitá s verbálnym komponentom *-vzdorný*, ktoré oscilujú medzi kompozíciou (*vodovzdorný*) a juxtapozíciou (*žiaruvzdorný*), a dotkla sa aj pravopisu a výkladu významu adjektívnych kompozít utvorených od determinatívnej syntagmy a majúcich zreteľový význam (*hospodársko-finančný, finančný so zreteľom na hospodárenie organizácie*).

Podobne v rozhládovej štúdiu *Podoby Nitran a Nitrancan v kontexte slovotvorných modelov a kodifikačných riešení* (2011) na príklade konkurenčných prípon *-an/-č:an* obyvateľských mien vyskytujúcich sa v úze ukazuje, ako komponent *-an-* v ad-

⁶ PAULINY, Eugen (1981): *Slovenská gramatika. (Opis jazykového systému.)* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo. 323 s.

⁷ DANEŠ, František – HLAVSA, Zdeněk a kol. (1981): *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia. 276 s.

pektívach typu *modr-an:sk-ý*, *tatr-an:sk-ý*, príp. aj *nitr-an:sk-ý* (používanom v neoficiálnej písanej a hovorenej komunikácii) ovplyvňuje slovotvorbu obyvateľských mien. Status sufíxu *-an* v označeniach typu *Nitran* je natoľko oslabený, že obyvateľské meno si pribiera ďalší sufíx *-čan*. Ak sú tieto varianty všeobecne rozšírené a ustálené, má podľa autorky zmysel uvažovať aj o ich lexikografickom spracovaní.

Po vydaní prvých dvoch zväzkov SSSJ sa v odborných kruhoch rozprúdila diskusia, ktorú vytvralo uvádzanie kodifikovaného variantu typu *bábkar* s kvantitatívno neutralizáciou v sufíxe *-ár* (teda na *-ar*) po predošej dlhej slabike aj nekodifikovaného variantu *bábkár* bez tejto neutralizácie ako rovnocenných variantov, teda *bábkar/bábkár*. A. Jarošová preto potrebovala odôvodniť toto rozhodnutie z hľadiska teórie spisovného jazyka, lexikálnej normy a variantnosti. V štúdii *Prípony -ák a -ár v kontexte lexikálnej variantnosti* (2011) prostredníctvom týchto dvoch sufíkov predstavila fonologické a morfonologické varianty na pozadí jednotlivých kodifikácií, ktoré (ne)brali do úvahy narúšanie neutralizácie kvantity a (ne)realizáciu kvantitatívnej alternácie v základe príslušných slov s danými sufíxmi (*bábkar* – *vinár* – *múčiar*). V prácach *Kritika slovenských slovníkov a koncept normy* (2012), *Bohemizmy a kodifikačné „kyvadlo“* (2012) a *Slovenská lexikografia* (2013) sa oslávenkyňa sústredila na chápanie jazykovej normy z pohľadu historického striedania teoretických a ideologickej rámsov, v ktorých jazyková norma fungovala. Kodifikačné snahy prebiehali na pozadí spoločensko-politickej zmien v krajinе, čo sa napr. v 20. storočí odrazilo v rozdielnom prístupe ku kritériám spisovného jazyka – ustálosť, ústrojnosc/systémovosť, norma, funkcia, ktoré vymedzil pražský štrukturalizmus – a k otázke vyrovnania sa s bohemizmami v jazyku.

SSSJ svojou koncepciou a spracovaním slovnej zásoby slovenčiny nadvázuje na isté tradície, nevynímajúc kodifikáciu ako jeden z najzávažnejších procesov spre-vádzajúcich tvorbu pravopisných a výkladových slovníkov na Slovensku. A. Jarošová túto tému detailnejšie rozpracúva v štúdiách *Slovník súčasného slovenského jazyka – kodifikačné kontexty a normatívne determinanty* (2012) a *The Dictionary of the Contemporary Slovak: A Product of Tradition and Innovation* (2012, spoluautor V. Benko) a na pozadí vzniku starších lexikografických diel demonštruje širší kodifikačný kontext, v ktorom sa rodil aj SSSJ. Tento slovník zachytáva reálny jazyk, pri jeho koncipovaní sa pracuje s konceptom reálnej normy, ktorá sa zistuje pomocou kritériá zaužívanosti a pomenúvacej funkcie lexikálnych jednotiek. V ďalšom člene-ní normy na spisovnú a nespisovnú sa spisovnosť chápe ako vec dohody a tradície, takže za nespisovné sa považujú (v súlade s koncepciou Krátkeho slovníka sloven-ského jazyka, 2003) jazykové prostriedky označené ako slangové a substandardné, či tie, ktoré majú odkaz na spisovný náprotivok. Ako substandardné sa klasifikujú najmä bohemizmy, ktoré A. Jarošová v niektorých svojich prácach nazýva neuralgic-kým bodom normy. Dôvody nemalého výskytu českých jazykových prvkov v slo-vencine objasňuje aj štúdia *Prítomnosť češtiny na Slovensku a aspekt spisovnosti* (2016), prostredníctvom ktorej ponúka jubilantka ucelený pohľad na češtinu v slo-

venskom jazykovom prostredí od predspisovného obdobia až po koniec 19. storočia, a to ako na súčasť historickej jazykovej situácie aj ako na jazyk vymedzených komunikačných situácií v konfesionálne rozdelenej slovenskej spoločnosti. Situáciu, keď mali Slováci dva kodifikované spisovné jazyky (katolíci bernolákovčinu a evanjelici čeština), zmenila až štúrovská kodifikácia slovenčiny akceptovaná v jej reformovanej podobe po roku 1852 predstaviteľmi oboch vierovyznaní.

Témou slovenskej lexikografie v zrkadle dejín (od stredoveku po súčasnosť) a obraz lexikálnej normy cez optiku češtiny na Slovensku (bohemizmy) či lexikálnu variantnosť v jednotlivých vývinových etapách vyústili u jubilantky do monografickej podoby v diele *Slovo v slovníku z pohľadu času a normy* (2015). A. Jarošová v ňom okrem iného priblížila polemiku týkajúcu sa prítomnosti českých výrazov v Pravidlách slovenského pravopisu (1931, 1940, 1953) a Slovníku slovenského jazyka (1959 – 1968) v širších historicko-kultúrnych súvislostiach. Aktuálny SSSJ sa opiera o pragmaticolinguistickú teóriu spisovného jazyka predstavenú J. Dolníkom⁸, ktorá sa na slovenčinu pozera ako na prirodzený jazyk s reálnou, nie ideálnou normou. Prameňom poznávania reálnej normy sú autentické prehovory, korpusové databázy, texty na internete či kartotéky, návodom je kritérium ustálenosti lexikálnych prostriedkov v rámci širšieho konceptu funkčnosti. Podľa autorky môže byť reálna norma kodifikovaná (platná spisovnosť) a nekodifikovaná (uzuálna spisovnosť), ideálna norma je vytvorená na základe systémovej potencie (je „vložená“ do kodifikácie, ale nie je vždy akceptovaná úzom). Pri kodifikácii je potrebné rešpektovať tradíciu (tradičné vnímanie spisovnosti ako pozitívnej hodnoty), kontinuitu (zreteľ na predošlé kodifikácie) a dohodu.

V náročnej problematike lexikálnej variantnosti sa autorka snaží vymedziť hranice medzi tým, čo možno hodnotiť ako lexikálny variant (teda formálne obmenu jednej lexémy spracovanú v jednej heslovej stati), a čo už ako dve lexémy (synonymá) so samostatným spracovaním. Pomocou morfematiky odlišuje fonematické varianty (odlišujú sa jednou alebo viacerými fonémami v koreňovej morfeme: *bles-n-ú:t'/blesk-n-ú:t'*) od slovotvorných variantov (odlišujú sa v derivačnej morfeme: *červen-av-ý/červen-k:av-ý*). Ortografické varianty vznikajú v dôsledku ortografickej adaptácie prevzatých slov (*džez/jazz*), slovnodruhových prechodov (*nabielo/na bielelo, čojaviemkde/čojaviem kde*) a procesov apelativizácie či proprializácie (*Herkules/herkules, cirkev/Cirkev*). Do morfológickej variantnosti autorka radí rodovú (*kosienok/kosienka*) a tvarovú variantnosť (*cupoce/cupotá*). Obidve tematické časti monografie – dejiny slovenskej lexikografie aj lexikálna norma so zreteľom na bohemizmy a lexikálnu variantnosť – sú v korelačnom vzťahu, pričom druhá časť o lexikálnej norme sa prirodzene vykryštalizovala z prvej, ako keď sa vyčleňuje rameno z hlavného prúdu rieky.

⁸ DOLNÍK, Juraj (2010): *Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV. 300 s.

Pri ďalšej slovesnej téme – reflexivite – analyzovanej v štúdiach *Problémy vymedzenia statusu komponentu sa v konštrukciách typu umývať sa a vidieť sa* (2017) a *Pri ktorých slovesách je reflexívny element „sa“ krátkym tvarom zámena „seba“?* (2018) nadviazala A. Jarošová na svoju staršiu štúdiu *Umývať sa: predmetová syntagma alebo zvratné sloveso?* (2003) a hľadala spôsob, ako odlišiť zvratné sloveso (lexikálna reflexivita) od spojenia nezvratné sloveso + zámeno *sa* (syntaktická reflexivita). Pomocou komutačného testu (zamenenie *sa* spojením *seba samého*) a testu s kopredikátom (doplnkom typu: *umyla sa celá – umyla seba celú*) dospela k záveru, že slovesá vyjadrujúce starostlivosť o telo (*umývať sa, holíť sa, česať sa*) sú prototypicky zvratné, kde *sa* má charakter slovotvorného formantu, a slovesá vyjadrujúce percepciu alebo hodnotenie (*vidieť sa, vnímať sa, nenávidieť sa*), prototypicky orientované na externý objekt, predstavujú objektovú syntagmu sloveso + zámeno *sa*. Tieto jej výsledky sa prenietajú aj do spôsobu spracovania príslušných slovies v SSSJ.

Teoreticko-metodologické otázky zamerané na lexikálny význam a pomenovanie nájdeme v štúdiach *Špirála poznania alebo funkcionálizmus a kognitivizmus (v lexikológii) cez optiku dvoch kongresových jubileí* (2018) a *Pohľad na pomenovanie cez prizmu teoretických rámcov a slovníkového hesla* (2018). V prvej A. Jarošová porovnávala dve vedecké paradigmy – funkčný štrukturalizmus a kognitivizmus vo vzťahu ku skúmaniu lexikálneho významu. Obidva tieto prístupy sa vyznačujú výraznou explanačnou silou, v niektorých znakoch sa prekrývajú a v iných sú v komplementárnom vzťahu. Autorka zároveň priblížila dva teoretické modely prístupu k lexikálnemu významu – procesuálny model a používateľsky orientovaný (slovníkový) model. Druhá štúdia obsahuje fundovaný výklad jednotlivých lingvistických konceptov – od funkčného štrukturalizmu cez komunikačno-pragmatický obrat ku kognitivizmu a korpusovej lingvistike – v kontexte koncipovaných hesiel SSSJ. Ju-bilantka ponúka syntetický model výkladu významu, ktorý spája tri zložky jazyka: sociálnu zložku (komunikačné funkcie výpovede, nominatívne funkcie lexém, funkčné štýly, sociolekty, jazykové normy, situačné kontexty), psychickú zložku (prototypový efekt vo význame, naivný obraz sveta, jazykovo-kognitívne kontinum) a štruktúrno-systémovú zložku (opis paradigmatického, valenčného a kolokačného správania slov, inventár formálno-obsahových jednotiek a kategórií). V lexikografickej praxi sa to prenáša do prototypizácie, kontextualizácie/encyklopedizácie a pragmatizácie výkladu, „kontinualizácie“ jazykových javov (zachytenie javov prechodnej a neurčitej povahy) a „diskretizácie“ kombinačného kontinua (zachytenie rozličných slovných kombinácií, ktoré majú charakter pomenovania) (2018, s. 297). Podľa autorky sa štrukturalistického prístupu v lexikografii nemusíme úplne vzdávať, ale osožné je obohatiť ho o nové podnety, ktoré ponúka svetová lingvistika.

Kontextualizácia/encyklopedizácia výkladu súvisí s prezentáciou konkrétneho významu hesla v typických aj kreatívnych kontextoch (exemplifikácia), ktoré sa overujú v rozličných zdrojoch. O tom, aké pramene sa využívajú pri tvorbe

slovníka, sa možno dočítať v článku *O materiálových zdrojoch Slovníka súčasného slovenského jazyka* (2017). Okrem lexikálnej kartotéky súčasnej slovenčiny, z ktorej sa čerpalo pri tvorbe starších výkladových slovníkov – šesťzväzkového Slovníka slovenského jazyka (1959 – 1968) a Krátkeho slovníka slovenského jazyka (1987, 1989, 1997, 2003) –, predstavila autorka elektronický korpus textov budovaný od polovice 90. rokov 20. stor. a jeho nástupcu Slovenský národný korpus, pričom ten slúži nielen ako materiálová základňa slovníka, ale aj ako zdroj jazykovedného výskumu vôbec.

A. Jarošová okrem spomenutých tém neobišla vo výskume ani jej srdcu najbližšiu oblasť – lexikalizované spojenia. Osobitným prípadom pomenovaní v jazyku sú ustálené viacslovné prirovnania, ktorých registrácia a explanácia závisia od ich klasifikácie vo frazeologickej taxonómii (spojenia s jedným frazeologizovaným významom typu *deravá pamäť*, *zdravý ako ryba* a vlastné frazeologicke spojenia typu *ide mu to na úžitok ako psovi tráva*). Oslávenkyňa ich v štúdii *Ustálené prirovnania: problémy ich chápania a lexikografického zachytenia* (2011) predstavila ako jednotky spracúvané v heslach SSSJ na začiatku zóny frazém, pričom ako ustálené prirovnania užšom zmysle sa hodnotia len jednotky s prirovnávacou spojkou a jedným frazeologizovaným komponentom (*zdravý ako ryba*), nie typ *deravá pamäť*, ktorý sa príčlenuje k vlastným frazémam. Po opodstatnenej kritike sa SSSJ od 2. zväzku snaží vykladať celé prirovnanie ako celok, a nielen komparatum, prirovnávanú časť, napr. *ide [si] ako kráľovná ,kráča hrdo, pyšne*, teda nie iba „hrdo, pyšne“. Ostatné ustálené spojenia so štruktúrou prirovnania sa chápu ako vlastné frazémy (*chodiť /okolo niečoho/ ako mačka okolo horúcej kaše ,obchádzať jadro problému, nejst' priamo k veci, okolkovať*“).

Práca na viaczväzkovom výkladovom slovníku prináša okrem veľkých komplexných tém aj množstvo drobných námetov – ktoré sa často vyvinuli z otázok a podnetov používateľov slovníka a s ktorými sa treba pri spracúvaní slovnej zásoby vyrovnáť práve s ohľadom na potreby používateľov. Vo svojich kratších populárzačných príspevkoch A. Jarošová odpovedá na jazykovokultúrne a gramatické otázky, ako napríklad *Prečo sú snehuliaci aj snehuliaky?* (2014), kde ukazuje kolísanie medzi životným a neživotným skloňovaním maskulín v pluráli na príklade slov *snehuliaci/snehuliaky, strašiaci/strašiaky, škriatkovia/škriatky*. V článku *Dostane sa spojenie rodové štúdiá do Slovníka súčasného slovenského jazyka?* (2014) reaguje autorka na vysoko aktuálnu tému *rodu* a lexikografické spracovanie tohto slova (vrátane adjektíva *rodový*) aj v jeho novom, v doterajších výkladových slovníkoch nespracovanom význame, a to „muži a ženy v ich mnohoaspektovom, sociálne utváranom dichotomickom vzťahu“ (s. 359). V rovnakej tematickej oblasti ostala i v štúdii *Výrazy pohlavie a rod* (2018), no tentoraz so zreteľom na legislatívne použitie lexikálnych jednotiek *pohlavie a rod* ako ekvivalentov anglických slov *sex* a *gender*. A. Jarošová vo svojej brilantnej analýze konštatuje zjavný významový posun týchto slov v porovnaní s ich tradičným chápáním.

So SSSJ je prepojené ďalšie závažné dielo – elektronický *Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny. A – Ž*⁹ (autorský kolektív, elektronické podklady pripravil V. Benko, 2016; ďalej OGSS) s rozsahom približne 135 000 hesiel, ktorý zredigovala oslávenkyňa spoločne s M. Sokolovou a ktorý poskytuje slovnodruhovú a gramatickú informáciu v súlade s koncepciou SSSJ. Pri slovesách sa obe redaktorky zamerali na sledovanie variantnosti gramatických tvarov signalizujúcej prechod slovies zo vzoru *česať* do vzoru *chytiať* a jej zachytenie v lexikografickej praxi. Teoretické aspekty tejto náročnej slovesnej témy rozvíja A. Jarošová v štúdiu *Ján Horecký a dynamika morfematických modelov na príklade kmeňotvornej prípony* (2020). Zaoberá sa tu problematikou delenia slovies na triedy (vzory) na pozadí diskusie Jozefa Ružičku a Štefana Peciara k práci Eugena Paulinyho *Slovenské časovanie*¹⁰ (1949), ktorý ako prvý navrhoval vyhnúť sa historickému prístupu so zohľadnením etymologickej kritéria a radšej aplikovať funkčný prístup. Vedecká rozprava týkajúca sa najmä tradičných pojmov *kmeň* a *kmeňotvorná prípona* a zmeny ich definície, trvajúca viac ako jedno desaťročie, však neviedla k žiadanejmu konsenzu. Výrazným prelomom bola podľa A. Jarošovej až práca Jána Horeckého *Morfematická štruktúra slovenčiny*¹¹ (1964) s prehľadným členením morfém a morf a s jednoznačným modelom tematickej morfy/submorfy, na základe ktorej sa slovesá zaraďujú do konjugáčnych tried. Uvedený model možno vzhľadom na jeho neprotirečivosť a jednoznačnosť ďalej rozvíjať a aplikovať pri analýze rozsiahleho korpusového materiálu.

V súvislosti s OGSS treba povedať, že toto dielo, od začiatku plánované ako digitálny produkt (tzv. *digital-born dictionary*), sa priebežne aktualizuje a predstavuje podkladovú bázu autorkiných štúdií o e-lexikografii so silným zreteľom na používateľa slovníka. Práve potreby používateľa slovníka sú tým elementom, na ktorý by sa mali tvorcovia slovníkov v prvom rade sústrediť a ktorý by mal determinovať obsah a dizajn budúcich elektronických slovníkov slovenčiny. A. Jarošová je totiž presvedčená o tom, že žiadnen zo slovníkov sprístupnených na webovej stránke Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV nereflekтуje v dostatočnej miere najčastejšie požiadavky používateľov. V nadväznosti na toto svoje konštatovanie jubilantka v prácach *Online Dictionary Content from The Lexicographer's and User's Perspective* (2018), *Online Dictionary Content and The User Needs: The Slovak Case* (2019) a *Elektronické slovníky a nové aspekty komunikácie v jazykovom poradenstve* (2020) približuje, ako princípy elektronickej lexikografie, jazykové poradenstvo a systémová morfológia budovaná na korpusových základoch ovplyvnili prípravu OGSS a ako sa uplatnili skúsenosti a znalosti z týchto oblastí pri jeho tvorbe. Pri elektronickom slovníku už nie sú ľažiskom dátá, pozornosť je sústredená na používateľský aspekt

⁹ Dostupné na: <https://lex.juls.savba.sk/>

¹⁰ PAULINY, Eugen (1949): *Slovenské časovanie*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo. 121 s.

¹¹ HORECKÝ, Ján (1964): *Morfematická štruktúra slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.

a na využívanie najnovších technologických možností modernej e-lexikografie, vďaka ktorým možno uspokojovať potreby súčasného používateľa jazyka.

Redakčná práca na slovníkoch a vedeckovýskumná činnosť sú u A. Jarošovej vo vyváženom vzťahu. Jej štúdie predstavujú erudovanú analýzu obrovského množstva materiálu – jednak redigovaných hesiel (ročná kapacita redigovania bola niekedy aj 16 000 hesiel), jednak analyzovaných korpusových textov – podloženú vynikajúcim teoretickým prehľadom skúmanej problematiky. A naopak, výsledky jej minucióznych analýz sa premietajú do spôsobu portrétovania hesiel na základe spoločných či špecifických vlastností lexikálnych jednotiek. Sledovaná téma sa odvíjala od toho, čo prinesol so sebou heslár toho-ktorého zväzku, napr. zápis genitívnej väzby pri slovesách s prefixom *na-*, resp. *na- sa* v 3. zväzku, realizovaný ako genitív kvantitatívneho objektu – *naobjednávať kopu šiat*, numeratívny genitív – *nahovorit' veľa hlúpostí*, parti-tívny – *nakosiť trávy* či záporový – *nikde nenachodí útechy* (porov. Sokolová – Jarošová – Hašanová – Janočková 2016) alebo pravopis zložených čísloviek vo 4. zväzku (*Zložené číslovky so zreteľom na písanie spolu a oddelene*, 2021). Výskumom čísloviek ako enfant terrible slovenskej gramatiky a ortografie preukázala jubilantka pozoruhodné analytické, komparatívne a logické myslenie. Vychádzajúc zo starších aj aktuálnych normatívnych príručiek, ktoré sa snažili ponúknut' variantné podoby pri zápise vyšších zložených základných a radových čísloviek, upozornila na nejasnosť a nekonzistentnosť niektorých formulovaných pravidiel, čo často v praxi vedie k nepochopeniu a nesprávnej interpretácii zo strany používateľov jazyka. Varírovanie medzi písaním komponentov vyššej základnej a vyšszej radovej číslovky spolu alebo osobitne je podľa nej napojené na dve kritériá – kritérium „(ne)skloňovanosti“ časti zloženej číslovky (tie časti číslovky, ktoré sa neskloňujú, sa píšu spolu, a naopak, tie časti číslovky, ktoré sa ohýbajú, sa píšu oddelene: *dvadsaťdva*, ale *dvadsaťiati dvaja*, *dvadsaťiach dvoch*; *dvadsiaty druhý*, *dvadsiateho druhého*) a kritérium zložitých prípadov (ktorého podstata nebola dosiaľ jednoznačne vymedzená). Pri zložitých prípadoch vyšších čísloviek autorka stanovila hranicu od *101* a vyššie pre základné číslovky, resp. *101.* a vyššie pre radové číslovky. Kombináciou oboch kritérií s ohľadom na jazykovú prax zjednotila A. Jarošová nedôsledné varianty z predošlých kodifikácií, porov. napr. súčasné nekonzistentné podoby pri ohýbaní vyšších základných (*stodva – sto dvoch*) a vyšších radových čísloviek (*stodruhý – stodruhého*), hoci v prípade *sto dvoch* práve neskloňovanosť číslovky *sto* nebráni jej spojitému písaniu – *stodvoch*. Nový návrh so zreteľom na predošlé kodifikačné snahy ponúka alternatívy – písanie spolu aj oddelene v základnom aj ohýbanom tvare: *stodva / sto dva*, *stodvoch / sto dvoch*; *stodruhý / sto druhý*, *stodruhého / sto druhého*.

Dlhoročné skúsenosti s jednojazyčnou a viacjazyčnou lexikografiou predurčili A. Jarošovú na post členky Lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komiteté slavistov, ktorý zastáva od roku 2003. S pôsobením v tejto pozícii súvisia aj jej štúdie *Kritika slovenských slovníkov a koncept normy* (2012) či *Slovackaja dvujazyčnaja leksikografija v metodologickom kontekste: na primere slovacko-*

-russkikh i russko-slovackich slovarej (*Словацкая двуязычная лексикография в методологическом контексте: на примере словацко-русских и русско-словацких словарей*, 2017). V druhom uvedenom príspevku prostredníctvom niekoľkých konkrétnych a praktických príkladov poukázala na isté problémy spojené s tvorbou slovníkov prekladového typu, najmä na špecifickú sémantickej analýzy heslových slov a ich následného lexikografického spracovania, podnietené jazykovým *anizomorfizmom* (termín L. Zgustu¹²). Po všeobecnom zhruňti princípov definovaných už koncom 40. rokov 20. stor. A. V. Isačenkom a L. V. Ščerbom sa autorka venovala najmä *ekvivalentnosti* (spojenej okrem iného s otázkami frekvencie či štýlistickej príznakovosti) a jej typológií, pričom potvrdila opodstatnenosť a užitočnosť pojmu L. Ďuroviča¹³ *prekladový význam*. Vyzdvihla rastúci prínos korpusovej lingvistiky pre porovnávaciu lexikografiu a odkazujúc na príslušné zdroje stručne spomenula aj problematiku porovnávania lexikálno-gramatických a lexikálno-sémantických skupín, medzijazykovej homonymie a paronymie či pojmu *medzijazykovej onomaziologickej paradigm*, resp. *interlingválnej designačnej jednotky* (termín J. Dolníka¹⁴). V závere prezentovala komplexnú podobu sémantickej štruktúry slovesa *podnecovať*, vytvorenú s prihliadnutím na potreby a požiadavky slovensko-ruského prekladového slovníka.

Jubilantka na domovskom pracovisku vykonáva viaceru funkcií, napr. je členkou Vedeckej rady JÚLŠ SAV, predsedníčkou Kodifikačnej a pravopisnej komisie JÚLŠ SAV, členkou Atestačnej komisie JÚLŠ SAV či členkou výkonného výboru Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri JÚLŠ SAV. Od r. 2008 pôsobí v riadiacom výbere Slovenskej terminologickej siete pri Generálnom riaditeľstve pre preklad Európskej komisie.

To bolo zopár viet o Alexandre Jarošovej ako jazykovedkyni a špecialistke na slovníkárstvo. Napokon by sme chceli povedať pári slov o Alexandre Jarošovej ako kolegyni a vzácnom človeku. Nemožno nespomenúť jej nesmiernu pracovitosť, húževnatosť a schopnosť nachádzať riešenia aj v tých najnáročnejších situáciách. Keď už mnohí z nás upadajú do beznádeje zo záplavy materiálu a objavovaní sa ďalších a ďalších neodkrytých zákutí jazyka a dostávajú sa tak do akéhosi začarovaného kruhu, je to práve ona, kto sa dokáže ponoriť do problému, odhaliať jeho neuralgické body, vyplávať na hladinu s návodom na použitie a následne ho jednoducho zdôvodniť. Ak nové alebo modifikované riešenie vyvolá otázniky či pochybnosti v odborných kruhoch, je vždy otvorená kvalifikovanej výmene názorov. Pritom v nej zostáva toľko entuziazmu, pokoja a pokory, že to udivuje a zároveň príťahuje každého,

¹² ZGUSTA, Ladislav et al. (1971): *Manual of Lexicography*. Praha: Academia. s. 26, 295.

¹³ ĎUROVIČ, Eubomír (1953): Z diskusie. In: Š. Peciar et al. (red.): *Lexikografický sborník. Materiály z I. celoštátej konferencie čs. lexikografov, konanej v dňoch 5. – 7. júna 1952 v Bratislave*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 127 – 128.

¹⁴ DOLNÍK, Juraj – BENKOVIČOVÁ, Jana – JAROŠOVÁ, Alexandra (1993): *Porovnávací opis lexikálnej zásoby*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV. s. 60.

kto s ňou príde do kontaktu. Jazyk a slovník sú jej spôsobom jestvovania, láskou aj potešením. Svojím prístupom k človeku, práci a k životu vôlej je nesporne prototypom rozhladenej lexikografky a nasledovaniahodným príkladom pre ďalšie generácie. Autorsko-redaktorský kolektív SSSJ je vďačný, že nad ním drží ochrannú ruku práve takáto osobnosť slovenskej (jazyko)vedy.

Želáme našej drahej kolegyni a priateľke do nasledujúcich rokov veľa zdravia, neutíchajúceho pracovného elánu a predovšetkým tak prepotrebnú láskovú podporu od najbližších.

Milá naša Saška, ad multos annos!

Bronislava Chocholová – Nicol Janočková

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.,

Bratislava

SLOVANSKÉ NÁREČIA V ČASE A PRIESTORE

Jazykovedné štúdie XXXVIII

Ed. M. Chochol. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2022. 260 s. ISBN 978-80-224-1983-3

J A Z Y K O V E D N É Š T Ú D I E XXXVIII

Slovanské nárečia
v čase a priestore

OBSAH

I. SLOVENSKÉ NÁREČIA V SLOVANSKOM KONTEXTE

Pavol Žigo: Jazykový zemepis – od arealogie k typológií
– **Lubica Dvornická:** Niektoré názvy časti stromu medzi koreňom a korunou v slovenských nárečiach v slovanskom kontexte – **Mariola Szymczak-Rozlach, Anna Ramšáková,**

Gabriel Gaži: Jotácia po pernicach v dialektoch okresu Čadca – **Miloslav Smatana:** Kopanice versus lazy – **Martin Chochol:** Červená ako ruža, zelený ako ruta. (Nárečové ustálené slovné spojenia s adjektívami označujúcimi farebný príznak)

II. INÉ SLOVANSKÉ NÁREČIA

Nikolaj Pavlovich Antropov: Восточнославянские континуанты *pelva по материалам ОЛА –

Dorota Krystyna Rembiszewska, Janusz Siatkowski: Z problematyki zapożyczeń i nawiązań na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim – *kaban* ‘wieprz’ i pochodne – **Марина Валеріївна Поістогова:** Назви рослин в українському східнополіському говорі, похідні від назв тварин – **Martina Ireneinová:** Vino v českých nárečích – **Zina Komárková, Petra Přadková:** Vztah člověka k práci v českých nárečích – **Соња Миленковска:** Географска дистрибуција и етимолошка анализа на називите за ‘зглоб’ во македонските дијалекти (според материјалите на Општословенскиот лингвистички атлас) – **Ангелина Панчевска:** Називите за ‘нерез’ во македонските дијалекти (според материјалите на ОЛА) – **Vera Smole:** Iz tesarskega izrazja v slovenskih narečjih: orodja

III. NÁREČOVÝ VÝSKUM A JAZYKOVÉ ATLASY

Татьяна Ивановна Вендина: «Общеславянский лингвистический атлас» и новые решения старых проблем славистики – **Jadwiga Waniakowa:** Atlasy językowe jako źródło materiału w zakresie gwarowych nazw roślin – **Júlia Dudášová-Kriššáková:** Krátky jazykový atlas gemerských nárečí. (Prvý regionálny atlas v slovenskej dialektológii) – **Галина Степанівна Кобирина:** Програма-питальник як джерело дослідження українських говірок: історіографія та перспективи

IV. ETYMOLÓGIA A SÉMANTIKA

Eubor Králik: Etymologický príspevok k štúdiu slovenskej nárečovej fytonymie: *bíbo-lenga, bibol(i)enga, bimbonka* – **Жанна Жановна Варбот:** Славянские диалектизмы как отражение праславянских диалектизмов индоевропейского происхождения – **Татьяна Владимировна Шалаева:** Об одном возможном случае лексикализованной ассимиляции: праслав. **popelъ/*pepelъ* – **Katarína Rausová:** K významovému vývinu niektorých slovenských dialektizmov. (Lexémy *krst, krstít*)

V. INÉ ŠTÚDIE

Ivor Ripka: Komunikačná funkcia a kompetencia slovenských nárečí v USA na konci 20. storočia – **Jana Skladaná:** Slovenčina v publikácii Listy poddaných z rokov 1538 – 1848 – **Slavomír Ondrejovič:** Božena Slančíková Timrava medzi nárečím a štandardom – **Ján Kačala:** O podstate podmetu dvojčlennej vety

POKYNY PRE AUTOROV

Redakcia JAZYKOVEDNÉHO ČASOPISU uverejňuje príspevky **bez poplatku** za publikovanie.

Akceptované jazyky: všetky slovanské jazyky, angličtina, nemčina. Súčasťou vedeckej štúdie a odborného príspevku je abstrakt v angličtine (100 – 200 slov) a zoznam kľúčových slov v angličtine (3 – 8 slov).

Súčasťou vedeckej štúdie a odborného príspevku v inom ako slovenskom alebo českom jazyku je zhrnutie v slovenčine (400 – 600 slov) – preklad do slovenčiny zabezpečí redakcia.

Posudzovanie príspevkov: vedecké príspevky sú posudzované anonymne dvoma posudzovateľmi, ostatné príspevky jedným posudzovateľom. Autori dostávajú znenie posudkov bez mena posudzovateľa.

Technické a formálne zásady:

- Príspevky musia byť v elektronickej podobe (textový editor Microsoft Word, font Times New Roman, veľkosť písma 12 a riadkovanie 1,5). V prípade, že sa v texte vyskytujú zvláštne znaky, tabuľky, grafy a pod., je potrebné odovzdať príspevok aj vo verzii pdf alebo vytlačený.
- Pri mene a priezvisku autora je potrebné uviest' pracovisko.
- Text príspevku má byť zarovnaný len z ľavej strany, slová na konci riadku sa nerozdeľujú, tvrdý koniec riadku sa používa len na konci odseku.
- Odseky sa začínajú zarážkou.
- Kurzíva sa spravidla používa pri názvoch prác a pri uvádzaní príkladov.
- Polotučné písmo sa spravidla používa pri podnápisoch a kľúčových pojmach.
- Na literatúru sa v texte odkazuje priezviskom autora, rokom vydania a číslom strany (Horecký 1956, s. 95).
- Zoznam použitej literatúry sa uvádzza na konci príspevku (nie v poznámkovom aparáte) v abecednom poradí. Ak obsahuje viac položiek jedného autora, tie sa radia chronologicky.

Bibliografické odkazy:

- knižná publikácia: ONDREJOVIČ, Slavomír (2008): *Jazyk, veda o jazyku, societa*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV. 204 s.
- slovník: JAROŠOVÁ, Alexandra – BUZÁSSYOVÁ, Klára (eds.) (2011): *Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L*. [2. zv.]. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- štúdia v zborníku: ĎUROVÍČ, Ľubomír (2000): Jazyk mesta a spisovné jazyky Slovákov. In: S. Ondrejovič (ed.): *Sociolinguistica Slovaca 5. Mesto a jeho jazyk*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, s. 111 – 117.
- štúdia v časopise: DOLNÍK, Juraj (2009): Reálne vz. ideálne a spisovný jazyk. In: *Jazykovedný časopis*, roč. 60, č. 1, s. 3 – 12. DOI 10.2478/v10113-009-0001-3. [cit. DD-MM-RRRR].
- internetový zdroj: Slovenský národný korpus. Verzia prim-5.0-public.all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. Dostupné na: <http://korpus.juls.savba.sk> [cit. DD-MM-RRRR].

INSTRUCTION FOR AUTHORS

JOURNAL OF LINGUISTICS publishes articles **free of publication charges**.

Accepted languages: all Slavic languages, English, German. Scientific submissions should include a 100-200 word abstract in English and a list of key words in English (3-8 words).

Scientific articles in a language other than Slovak or Czech should contain a summary in Slovak (400-600 words) – translation into Slovak will be provided by the editor.

Reviewing process: scientific articles undergo a double-blind peer-review process and are reviewed by two reviewers, other articles by one reviewer. The authors are provided with the reviews without the name of the reviewer.

Technical and formal directions:

- Articles must be submitted in an electronic form (text editor Microsoft Word, 12-point Times New Roman font, and 1.5 line spacing). If the text contains special symbols, tables, diagrams, pictures etc. it is also necessary to submit a pdf or printed version.
- Contributions should contain the full name of the author(s), as well as his/her institutional affiliation(s).
- The text of the contribution should be flush left; words at the end of a line are not hyphenated; a hard return is used only at the end of a paragraph.
- Paragraphs should be indented.
- Italics is usually used for titles of works and for linguistic examples.
- Boldface is usually used for subtitles and key terms.
- References in the text (in parentheses) contain the surname of the author, the year of publication and the number(s) of the page(s): (Horecký 1956, p. 95).
- The list of references is placed at the end of the text (not in the notes) in alphabetical order. If there are several works by the same author, they are listed chronologically.

References:

- Monograph: ONDREJOVIČ, Slavomír (2008): *Jazyk, veda o jazyku, societa*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV. 204 p.
- Dictionary: JAROŠOVÁ, Alexandra – BUZÁSSYOVÁ, Klára (eds.) (2011): *Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L*. [2. zv.]. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Article in a collection: ĎUROVÍČ, Ľubomír (2000): Jazyk mesta a spisovné jazyky Slovákov. In: S. Ondrejovič (ed.): *Sociolinguistica Slovaca 5. Mesto a jeho jazyk*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, pp. 111–117.
- Article in a journal: DOLNÍK, Juraj (2009): Reálne vz. ideálne a spisovný jazyk. In: *Jazykovedný časopis*, Vol. 60, No. 1, pp. 3–12. DOI 10.2478/v10113-009-0001-3. [cit. DD-MM-RRRR].
- Internet source: Slovenský národný korpus. Verzia prim-5.0-public.all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. Available at: <http://korpus.juls.savba.sk> [cit. DD-MM-YEAR].

ISSN 0021-5597 (tlačená verzia/print)

ISSN 1338-4287 (verzia online)

MIČ 49263

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

VEDECKÝ ČASOPIS PRE OTÁZKY TEÓRIE JAZYKA

JOURNAL OF LINGUISTICS

SCIENTIFIC JOURNAL FOR THE THEORY OF LANGUAGE

Objednávky a predplatné prijíma/Orders and subscriptions are processed by:
SAP – Slovak Academic Press, s. r. o., Bazová 2, 821 08 Bratislava
e-mail: sap@sappress.sk

Registračné číslo 7044

Evidenčné číslo 3697/09

IČO vydavateľa 00 167 088

Ročné predplatné pre Slovensko/Annual subscription for Slovakia: 12 €, jednotlivé číslo 4 €
Časopis je v predaji v kníhupectve Veda, Štefánikova 3, 811 06 Bratislava 1